

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1931. Första kammaren.

Nr 29.

Lördagen den 25 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Sedan anmält blivit, att svenska akademiens ständige sekreterare, filosofie doktorn Erik Axel Karlfeldt, vilken den 23 april 1929 förordnats att vara en av kommitterade till tryckfrihetens vård, den 8 april 1931 avlidit, samt riksdagens första kammare i anledning därav beslutit, att en kommitterad i den sålunda uppkomna ledigheten skulle utses, företogs för nämnda ändamål val av tolv valmän; och befunnos efter valförrättningens slut därtill hava blivit utsedda:

herr Anderson, S. Erik,	med 57 röster,
» von Geijer	» 57 »
» Hellberg	» 57 »
» Leo	» 57 »
» Lindström	» 57 »
» Reuterskiöld	» 57 »
» Roos	» 57 »
» Rosén	» 57 »
» Schlyter	» 57 »
» Stendahl	» 57 »
» Thulin	» 57 »
» Vennerström	» 57 »

Anställdes val av tre suppleanter för de av kammaren utsedda valmän, vilka skola äga att i ledigheten efter svenska akademiens ständige sekreterare, filosofie doktorn Erik Axel Karlfeldt utse en kommitterad till tryckfrihetens vård; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till suppleanter utsedda:

herr Öhman	med 34 röster,
» Granath	» 34 »
» Wagnsson	» 34 »

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Anmälles och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 156, i anledning av väckt motion om tullfrihet för vissa för blomsterförelidingsindustrien behöfliga varor; och

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 8 juni 1923 (nr 155) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtande nr 10 och memorial nr 11, bevillningsutskottets betänkande nr 33 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 24, 25 och 30.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets memorial nr 9, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Utskottets tillkännagivande att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

Lades till handlingarna.

Utskottets jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan av vissa ärenden.

Punkten 1.

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.

I denna punkt hade utskottet redogjort för vissa av Kungl. Maj:t på hemställan av chefen för försvarsdepartementet fattade beslut rörande frågan om upptagande av inhemsk flygmotortillverkning, varefter utskottet anfört bland annat:

»Då utskottet sålunda funnit, att genom berörda förfarande, särskilt beträffande dels tillvägagångssättet vid infordrande av anbud från svenska firmor om tillverkning av flygmotorer, innan motortypen bestämts, dels ock prisfrågans behandling, föredragande departementschefen icke ådagalagt skicklighet och nödig omsorg om rikets ekonomiska intressen samt därigenom äventyrat flygvapnets effektivitet inom den fastställda kostnadsramen, får utskottet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.»

Enligt en vid punkten avgiven reservation hade herrar *Sundberg, Valfrid Eriksson, Sandström, Magnusson* i Tumhult, *Gustafson* i Kasenberg, *Pehrsson* i Göteborg och *Laurén* på anförda skäl förklarat sig icke kunna biträda den mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg, gjorda anmälan.

Herr **Borell**: Herr talman! I den nu föredragna punkten har konstitutionsutskottet gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen statsrådet Malmberg. Då han icke nu kan inför kammaren ingå i svaromål, skall jag, som inom den föregående regeringen deltagit i behandlingen av förevarande ärende, upptaga anmärkningen till bemötande.

Jag vill förutskicka, att — om jordbruksfrågekomplexet undantages — ingen annan fråga var föremål för så många statsrådsberedningar som just denna. Ett stort antal sakkunniga inom olika områden bereddes därvid tillfälle att framlägga sina synpunkter, varvid även vid flera tillfällen representanter för skilda meningsriktningar samtidigt voro inkallade för att ärendet skulle bli så allsidigt som möjligt belyst. Då utskottet synes förutsätta, att önskan att efterkomma riksdagens år 1929 uttalade »bestämda förväntan, att tillverkningen ofördröjligen upptages», drivit regeringen till en skyndsamhet, som varit till förfång för den grundliga behandlingen, är detta icke riktigt. Naturligtvis har regeringen låtit sig angeläget vara att efterkomma riksdagens önskan och därför icke onödigtvis förspilt tiden, men regeringen har dock icke underlåtit att giva detta synnerligen svåröverskådliga och svårlösta ärendet grundlig och ingående behandling.

Jag övergår nu till den framställda anmärkningen. Anmärkningen inledes

med ett uttalande angående valet av motortyp, men konstitutionsutskottet gör icke någon anmärkning beträffande detta val, även om utskottet uttalar en viss tvekan om huruvida icke skäl kunde anses hava förelegat för uppskov med avgörandet av motortypfrågan. Jag skall vid sådant förhållande icke ingå på denna fråga, såvida icke den fortsatta debatten ger anledning därtill.

Anmärkningen riktar sig mot de åtgärder, som vidtagits för träffande av tillverkningskontrakt med svensk tillverkare. Utskottet säger, att det måhända varit riktigt att, såsom skett, jämsides med förhandlingarna med de engelska licensgivarna bedriva förhandlingar med de svenska firmorna och även preliminärt söka utforma förslag till avtal med dessa senare firmor. Där- emot har utskottet betecknat det såsom olämpligt och oriktigt, att slutliga anbud infordrats, innan frågan om motortypen avgjorts och vederbörande firmor således kunnat veta, vilken motortyp tillverkningen komme att omfatta. Utskottet synes mena, att, sedan frågan om motortypen blivit avgjord genom Kungl. Maj:ts godkännande av licensavtalet med Bristolbolaget den 7 mars 1930, nya anbud bort infordras från de svenska firmorna, samt att dessa bort lämnas så lång tid för offerTERS avgivande, att möjlighet funnits att bedriva erforderliga undersökningar vid den licensgivande firman Bristolbolagets verkstäder för tillverkningens ordnande och beräkning av tillverkningskostnaderna.

Konstitutionsutskottet synes således förutsätta, att det, sedan motortypsfrågan blivit avgjord, skulle stått de konkurrerande svenska firmorna öppet att av den licensgivande firman eller genom regeringen erhålla sådana upplysningar angående konstruktionen och utförandet av licensgivarens motorer, att deras prisberäkning kunnat baseras på tillförlitligare grund än den som angives i 6:e punkten av det med Nydqvist & Holm godkända kontraktet. Så är emellertid ingalunda förhållandet.

Redan genom de före år 1929 förda förhandlingarna med de engelska firmorna var det tämligen klart, att Sverige med hänsyn till den stränga sekretessen kring flygmotortillverkningen kunde erhålla licens endast på villkor, att konstruktionsritningar, arbetsbeskrivningar och dylikt strängt hemlighålles och endast under betryggande garantier ställdes till förfogande för den firma, som för svenska staten skulle ombesörja tillverkningen. Mildring i villkoren på denna punkt var från början utesluten; i kontraktet med Bristol har stadgandet fått följande lydelse (§ 14, sista delen):

— — »Licenstagarna samtycka vidare till att de icke skola lämna någon upplysning eller utlämna några konstruktioner, ritningar eller andra data, hänförande sig till konstruktionen eller utförandet av licensgivarnas Bristolmotorer, till något konkurrerande företag och att alla uppgifter, specifikationer eller konstruktioner, som meddelas licenstagarna, skola hållas hemliga utom i den mån de måste utlämnas till licenstagarnas ombud.»

Enligt kontraktets 3 § äger staten att till en firma överlåta tillverkningen, men står dock fortfarande i ansvar för tillverkningshemligheterna.

Någon möjlighet att till de olika svenska firmor, vilka konkurrerade om tillverkningen, utlämna samtliga för noggranna prisberäkningar erforderliga uppgifter fanns icke och hade icke heller på några villkor kunnat erhållas.

Dessa omständigheter hava uppenbarligen icke tillräckligt beaktats av konstitutionsutskottet, och vid sådant förhållande bibringas läsaren av ifrågasvarande memorial en ofullständig och skev uppfattning om handläggningen hos regeringen av förevarande ärende.

Valet av svensk firma har icke kunnat gå efter de linjer, som konstitutionsutskottet tycks hava tänkt sig. Det av utskottet tydligen rekommenderade sätt för anbuds avgivande, vilket även framställts av Scania Vabis, hade sålunda kunnat användas, endast om Kungl. Maj:t utan några bindande utfä-

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

stelser från bolaget först bestämt, att *endast* nämnda firma skulle komma i fråga; ett förfaringssätt, som verkligen varit klandervärt.

Den enda framkomliga vägen för att träffa valet av svensk firma för tillverkningen torde därför i huvudsak vara den av flygstyrelsen valda. Därigenom kunde man få i stort sett bindande kontraktsbestämmelser så långt detta överhuvud taget var möjligt.

De normer för prissättningen, som i kontraktet med Nydqvist & Holm stadgats, hava utarbetats inom flygstyrelsen och därefter granskats av mycket framstående såväl juridisk som industriell expertis och därvid lämnats utan erinran. Nu säger visserligen utskottet, att »föredragande departementschefen hade bort inse, att, då någon tillförlitlig utredning angående erforderlig arbetstid för tillverkning av motor ävensom beträffande erforderlig materiel icke förefanns, det måste vara synnerligen riskabelt att göra priset huvudsakligen beroende av dessa båda faktorer». Jag måste erkänna, att jag icke riktigt kan förstå, varpå konstitutionsutskottets majoritet anser att prisberäkningar i industrien böra grundas eller huru det kontrakt skulle se ut, där dessa faktorer icke fått vara huvudsaken.

Utskottet har visserligen på ett par ställen flyktigt berört men dock tydligen knappast uppmärksammat, att det omtalade kontraktet med Nydqvist & Holm är ett på lång sikt gällande tillverkningskontrakt, avseende att i Sverige grunda en helt ny industri. Kontraktet kan under sådana förhållanden icke gärna upptaga ett i bestämt belopp uträknat pris, då ju förhållandena kunna högst väsentligt förändras under de tio årens leveranstid.

Icke heller kan det vara lämpligt, att kontraktet så uppgöres, att dess omedelbara återkallande förutsättes, om — som utskottet säger — »prisen enligt de sålunda fastställda beräkningarna skulle bli uppenbart orimliga». Hela överenskommelsen bör tvärtom vara lagd så, att sådan orimlighet förebygges, och att eventuellt uppstående tvister kunna på lämpligt sätt biläggas. Kontraktets bestämmelser om skiljedom torde i det fallet vara tillfredsställande.

Även sättet att beräkna prisen torde enligt de experter regeringen anlitat fylla rimliga fordringar. Det är utan tvivel icke riktigt att, såsom konstitutionsutskottet framkastar på sid. 14, »priserna kunna stiga obegränsat». De äro tvärtom mycket strängt bundna vid bestämda faktorer, och någon orimlighet kan icke uppstå, därest faktorerna behandlas på rätt sätt. Visserligen har nu tvist uppstått mellan flygstyrelsen och Nydqvist & Holm om antalet arbetstimmar, men detta är en ingalunda ovanlig företeelse mellan köpare och säljare. Nydqvist & Holm anses av flygstyrelsen vilja tillägga en av de angivna faktorerna ett värde, som den icke borde äga. Enligt offert kan Bristol-firman leverera den motor, som kontraktet gäller, till ett pris av ungefär 31,800 kronor, exklusive frakt och tull. Då de engelska flygverkstäderna säkert icke kunna räkna med lägre arbetskostnader än våra egna, är det knappast möjligt, att effektiva antalet arbetstimmar kan uppgå till det av Nydqvist & Holm angivna.

Vad materialpriset beträffar, har Nydqvist & Holm före ifrågavarande kontrakts avslutande angivit detsamma till 6,900 kronor per motor men sedermera höjt denna siffra till 12,000 kronor. Emellertid synes det icke rimligen kunna antagas, att materialkostnaden trots fallande materialpris skulle kunna ökas med nära dubbelt.

Åtgärder äro från flygstyrelsens sida vidtagna för att kontrollera bolagets uppgifter och beräkningar, innan slutlig överenskommelse träffas om det i bestämt belopp uträknade priset per motor.

Utskottets uttalande på sid. 15 att »de uppgifter, som lämnats i Egnells skrift, äro grundade på uppgifter enligt de faktiska tillverkningskostnaderna» får därför tagas med all reservation — Egnells uppgifter torde vara tagna ur

Nydqvist & Holms framställning, vilket icke torde vara detsamma som »de faktiska tillverkningskostnaderna».

Ännu så länge vet ingen, vilket pris per motor, som kan komma att fastställas. På goda grunder synes det dock kunna antagas, att den skräckmålning ingenjör Egnell framlagt skall visa sig vara i hög grad överdriven. I varje fall svävar anmärkningen i denna del ännu helt i luften.

Då konstitutionsutskottet på sid. 10 i sitt memorial uppger, att i kontraktet saknas bestämmelse om rätt för staten att i händelse prisen enligt de fastställda beräkningarna skulle bli uppenbart orimliga häva avtalet eller eljest minska beställningen, ber jag att få tillrättalägga detta genom hänvisning till 19:e punkten i kontraktet. Däri stipuleras följande: »Flygstyrelsen äger rätt att uppsäga kontraktet innan 300 motorer tillverkats. Vid sådant fall skall, om flygstyrelsen i stället övergår till att hos tillverkaren beställa flygmotorer av annan typ, varom överenskommelse då skall träffas i enlighet med grundlinjerna i detta kontrakt, flygstyrelsen ersätta tillverkaren den del av totalkostnaden för verktyg och specialanordningar för tillverkning av ovannämnda motorer, som motsvarar det resterande antalet av motorer vid en jämn fördelning av dessa totalkostnader på 300 motorer. Om vid sådant fall ingen motsvarande beställning av annan flygmotortyp från flygstyrelsens sida göres hos tillverkaren, skall flygstyrelsen ersätta tillverkaren ej mindre för verktygskostnader enligt vad nyss sagts, än även för de förluster tillverkaren kan visa sig lida därigenom, att tillverkningen kommit att omfatta ett mindre antal än 300 motorer.»

Skilda meningar kunna naturligen göras gällande, om regeringen på varje punkt träffat det allra bästa. När man måste röra sig med så många vid avgörandet ännu obekanta eller mycket svåröverskådliga faktorer, som här varit fallet, vore något sådant knappast möjligt. Jag vill emellertid bestämt bestrida, att fog förelegat för konstitutionsutskottets anmärkning på denna punkt.

Herr Vennerström: Herr talman! Vid granskningen av förevarande ärendet har utskottet för sin del funnit, att det i olika avseenden vittnar om en stor valhänthet och även hållningslöshet och osäkerhet vid handläggningen.

Vi ha vid frågans behandling observerat, att den sönderfaller i väsentligen tvenne delar, å ena sidan spörsmålet om valet av en viss utländsk motortyp och sedan av en viss utländsk firma, vars motorer skulle tillverkas genom den svenska statens försorg, och å andra sidan frågan om överlämnandet av licens-tillverkningen av motorerna till det ena eller andra svenska företaget.

Med avseende på den första frågan ha vi från utskottets sida observerat, att den tekniska sakkunskapen tämligen enhälligt varit för en annan väg, en annan lösning, en annan firma och en annan motortyp än den, som regeringen i detta fall med flygstyrelsens tillstyrkande varit. Den tekniska byrån inom flygstyrelsen har uttalat sig för Armstrongfirman, från vilken man icke förvärvat licens. Vidare har ingenjörsvetenskapsakademiens speciella flygavdelning med sådana förnämliga sakkunniga som exempelvis doktor Dalén och professor Hubendick även uttalat sig för den firma och den motor, som icke valdes. Därjämte har rikskommissionen för den ekonomiska krigsberedskapen uttalat sig i samma riktning. Kungl. Maj:t har alltså vid sitt val av motortyp och sitt val av utländsk firma icke kunnat stödja sig på någon annan sakkunskap än den mera militära delen inom flygstyrelsen och därutöver några enstaka men ganska få tekniska experter. Sedan finna vi, efter det man ett år har experimenterat inom vårt land med tillverkningen av Bristol-firmans motorer och sedan klagomål framkommit i den numera bekanta skriften från ingenjör Egnell, att flygstyrelsen, d. v. s. den gamla avpolletterade

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

flygstyrelsen, förklarar, att den för sin del anhåller, att man skall börja underhandlingar med den förut kasserade Armstrongfirman om tillverkning inom vårt land av den motor, som samma flygstyrelse ett år tidigare ansåg icke böra tillverkas i vårt land. Jag tror, att man här kan ha fog för det påståendet, att frågans behandling, vad rör nämnda sida av saken, vittnar om en ganska betydande osäkerhet och om ganska valhanta grepp på detta i ekonomiskt hänseende för vårt land ändå rätt betydande ärende.

Går jag så till vårt eget land eller till frågan om den svenska fabrik, som skulle erhålla licenstillverkningen, ligger ju saken där till så, att flygstyrelsen enhälligt föreslog, att den firma, som inlämnade det lägsta anbudet, nämligen Tidaholm, skulle erhålla licenstillverkningen men att de speciella sakkunniga, bland vilka vi ha sådana män som dr Jacobsson och ingenjör Dahlerus, lika enhälligt föreslog tillverkning vid Pentaverken i Skövde. Deras anbud låg ungefär en miljon kronor högre än det lägsta anbudet men lämnade enligt de sakkunnigas mening de största garantierna för en god tillverkning. Där väljer herr Malmberg sin egen väg; det är en av de få gånger han gör det. Han kassarar flygstyrelsens hemställan och kassarar de sakkunnigas hemställan och lägger, utan att ha någon bakom sig, tillverkningen hos Nydqvist & Holm. Vi ha emellertid från utskottets sida icke velat göra någon anmärkning i fråga om detta val, helt enkelt av det skälet, att samtliga de anbudsgivande firmorna, alltså även Nydqvist & Holm, av de sakkunniga förklarats vara kompetenta för tillverkningen. Det fanns alltså för Kungl. Maj:ts möjlighet till ett val mellan olika kompetenta firmor, och av den anledningen ha vi som sagt på denna punkt icke velat göra någon anmärkning.

Sedan finna vi emellertid, då vi gå vidare i granskningen av handlingarna, att de upphandlingsmetoder, som man genom departementschefen Malmbergs speciella ingripande har tillämpat, ha varit av sådan karaktär, att vi måste starkt ifrågasätta, huruvida det är lämpligt att i framtiden vidare följa dessa metoder. Vi observera, att anbudstidens längd vid anbudens ingivande i december månad 1929 fixerades till endast en vecka, och vi förmena, att en så kort tidsfrist, då det gäller en så pass betydande affär, är tilltagen i allra minsta minimimåttet. Det må emellertid vara en sak för sig. Men vid granskningen av handlingarna finna vi, att något senare, efter anbudstidens utgående och sedan samtliga ingivna anbud äro brutna, inkomma tvenne firmor, nämligen Scania Vabis och Munktel, någon gång i början av 1930 med en särskild framställning, vari de begära att trots anbudstidens utgång och trots brytandet av de andra firmornas anbud, få inkomma med särskilda anbud. Denna hemställan avstyrktes av flygstyrelsen, och jag får för min del säga, att det är en av de få gånger, då flygstyrelsen på denna punkt fullföljer en sund ekonomisk princip. Emellertid finna vi då till vår stora förvåning, att departementschefen trots flygstyrelsens avstyrkande medger, att dessa tvenne firmor, Scania Vabis och Munktel, skola få den särskilda rätten att någon månad senare ingiva extra anbud. Jag vill för min del förmena, att detta icke är ett sunt tillvägagångssätt. Det öppnar möjligheter för påstående i tidningspressen och misstankar ute bland allmänheten, att här har försiggått ett visst smussel. Här finnas intressen, som korsa varandra, och jag tror för min del, att den svenska statens intressen och upphandlingväsendets korrekthet lida, ifall man i fortsättningen fullföljer samma metoder för upphandlingen, som departementschefen i detta fall trots flygstyrelsens avstyrkande har medgivit.

Härefter kommer jag till vad vi egentligen ha velat anmärka på. Det är, som herrarna förnummit av utskottshandlingarna och även av den numera icke tjänstgörande departementschefen Malmbergs svaromål, ingenting annat än

själva sättet för prisberäkningen och formerna för avtalets uppgörande med Nydqvist & Holm samt innehållet i vederbörande avtal. Man tycker sig vara på den rätta sidan, ifall man säger, att om man skall tillverka en sak och man skall infordra anbud för sakens tillverkande, bör man först bestämma, vad man vill tillverka, och sedan det är avgjort, går man att infordra anbud rörande den sak, vars tillverkande sålunda blivit bestämt. Här har emellertid Kungl. Maj:t på flygstyrelsens inrådan gått den andra vägen, d. v. s. att först anmoda de olika företagen att godhetsfullt utforma anbud för en sak, i detta fall en motor, som ännu icke är bestämd av Kungl. Maj:t. Vi ha ansett denna metod vara bakvänd, och den har åstadkommit, att prisberäkningarna vid uppgörandet av avtalet utförts på synnerligen lösa boliner, på synnerligen ohållbara grunder, vilkas konsekvenser man icke kunnat förutse, med resultat, som för närvarande är bekant för var man inom vårt land.

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Jag vill på denna punkt konstatera, att vi från utskottets sida ingalunda teoretisera, utan vi befinna oss i fullständig överensstämmelse med de sakkunniga, d. v. s. med fabrikena själva, med fabriksledarna, med de män, som skola tillverka motorerna och därför säkerligen mer än någon annan äro i stånd att bedöma hela detta praktiska spørsmål. Vi ha bland annat, som herrarna finna av utskottsbetänkandet på sid. 7, konstaterat, att Scania Vabis i sin slutliga skrivelse den 10 februari till flygstyrelsen förklarar, att det icke är »möjligt att avgiva en bindande offert i den av eder önskade formen, utan är det nödvändigt att för ett fullständigt bedömande av alla på kalkylen inverkande faktorer veta vad som skall offereras. I saknad av uppgift om motortyp kunna vi därför tyvärr icke inkomma med vår offert inom den föreskrivna tiden. Vi tillåta oss därför anhålla att få avgiva vår offert sedan motortypen blivit bestämd och erforderligt underlag för offerten anskaffats från licensgivaren i fråga.»

Detta är, som utskottet i korthet på en senare sida framhåller, ingalunda ett enstaka uttalande utan i realiteten ställa sig samtliga anbudsgivande firmor på samma ståndpunkt. De ha deklarerat samma uppfattning antingen i muntliga meddelanden från vederbörande direktörer eller också i sina officiella meddelanden till flygstyrelsen och till Kungl. Maj:t. Jag ber att få meddela, att det i de sakkunnigas rapport till flygstyrelsen och Kungl. Maj:t vid deras undersökning om de olika svenska firmorna exempelvis står följande i rapporten rörande Pentaverken: »Beträffande prisfrågan förklarade dir. Schmidt, att han icke vore villig ange något fixt pris, utan att motortypen blivit bestämd. Vid besöken förra gången i Bristol vägrade man att lämna detaljerade uppgifter om timantalet. Man kunde icke enligt dir. Schmidts mening anständigtvis komma och begära att få studera fabrikationen, innan typen blivit fastställd.» Detta vad angår Pentaverkens framställning.

Vi komma sedan till framställningen från Tidaholm. I samma sakkunnigrapport heter det därom på följande sätt: »Det framgår emellertid av en handling, som dir. Schmidt i avskrift tillställt de kommitterade, som om fullständiga upplysningar endast komma att lämnas av den utländska firman, för den händelse dess typ redan blivit antagen av de svenska myndigheterna.»

Går jag sedan till Nydqvist & Holm, som ju slutligen erhöll tillverkningen, finns där en sammanfallande deklARATION av dess direktör, där det heter, att direktören »har framlagt vissa kompletterande synpunkter i ett brev av den 25 nov., vari han bl. a. framhöll, att för angivande av ett fixt pris fordrades, att respektive firmor erhöles närmare upplysningar om den utvalda motorn och de metoder, som användes för dess tillverkning. Sålunda måste man äga ganska fullständiga upplysningar om kassationsprocenten för olika delar. Men om man icke vidhölle fordran på ett fixt pris, kunde man möjligtvis avge en kalkyl, som mera gällde beräkningssättet för prisen än priserna själva.»

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Jag vill därför konstatera, att det tillvägagångssätt, som utskottet för sin del rekommenderar, men vars lämplighet departementschefen genom sin suppleant, herr Borell, nu bestrider, står i full överensstämmelse med framställningarna och synpunkterna från de olika firmor, som ingivit anbud för tillverkning av denna engelska licensmotortyp.

Departementschefen herr Malmberg bestrider emellertid genom sin ställföreträdare, herr Borell, att det hade funnits någon möjlighet för den svenska staten att erhålla tillgång till en uträkning av såväl materialkostnaden som arbetstimmarnas antal och även övriga upplysningar och att lämna dessa uppgifter till de svenska firmorna ens sedan motortypen blivit bestämd och vederbörande utländska firma blivit antagen. Jag tillåter mig, herr Borell, för min del uttryckligen bestrida denna tolkning. Jag vill konstatera, att i samtliga tillgängliga handlingar, som finnas i den stora väldiga dossién rörande detta ärende, finnes denna sak inte i något avseende omtalad. Det finns överhuvud taget ingenting i handlingarna, som i detta fall styrker den framställning, som departementschefen och hans medkamrat förra året och ställföreträdare här i kammaren i dag göra gällande. Kontraktet innehåller i detta hänseende, att konstruktioner och sådant inte få utlämnas till konkurrentfirmor. Det är ju en tämligen självklar sak. Men detta hindrar visserligen ingalunda, att licenstagaren, d. v. s. den svenska staten, exempelvis skulle efter licensfirmans bestämmande erhålla tillåtelse att sända ett befullmäktigat ombud till England och där på ort och ställe göra ingående undersökningar rörande arbetstimmarnas antal och materialkostnaden, så att man på den punkten skulle komma fram till fasta och hållbara beräkningar.

Ifall herr Borell och numera överste Malmberg nere i Bohuslän studera handlingarna i konstitutionsutskottets betänkande och särskilt den redogörelse, som den nya flygstyrelsen har lämnat rörande frågans historiska utveckling, skola båda herrarna finna, att flygstyrelsen genom sin historiska undersökning rycker undan grundvalarna för edert eget påstående på denna punkt. Där meddelar nämligen den nya flygstyrelsen i denna sin utredning, att redan långt tillbaka i tiden, för tre eller fyra år sedan, erhöll, märk väl, en rad svenska firmor, när det var fråga om tillverkning av en Bristolmotor, rätt att vid vederbörande engelska fabrik ganska ingående studera tillverkningen av denna motor, på vilken den svenska flygstyrelsen då spekulerade. En rad svenska ingenjörer, representanter för de olika svenska firmorna, reste även över till England och studerade tillverkningen, men de funno, att fullt detaljerade upplysningar icke kunde erhållas, förrän motortypen och även vederbörande engelska firma blivit bestämda. Jag tror, att denna erinran från den nuvarande flygstyrelsens sida vittnar om att det hade funnits möjligheter för den svenska regeringen att efter den engelska firmans och motortypens bestämmande få tillfälle att studera motortillverkningen och komma fram till fasta och hållbara priskalkyler.

Nu komma vi emellertid fram till en annan fråga, som herr Borell och departementschefen herr Malmberg erinrade om i den upplästa skrivelsen — en fråga, som även var diskuterad i tidningspressen, framför allt från Stockholms-tidningens sida genom såväl en ledare som även ett större politiskt reportage — nämligen frågan, om det icke bör finnas möjlighet för den svenska staten att kunna uppsäga kontraktet, att med ganska lindriga kostnader kunna frigöra sig från överenskommelsen, därest tillverkningspriserna skulle komma att stiga till fullkomligt orimliga kostnader.

Herr Malmberg framställde genom herr Borell vissa erinringar mot vad utskottet skriver på sid. 10 och det kompletterande tillägg härtill, som utskottet gör litet senare i betänkandet — jag vill minnas, att det är på sid. 15. Utskottet framhåller där, att en orimlig prisstegring utöver vad man har be-

räknat från början — man tänkte sig då i allmänhet en kostnad för varje motor av ungefärligen 30,000 kronor — i och för sig icke annullerar kontraktet i fråga, utan svenska staten måste i varje fall stå för dess innehåll. Detta hindrar inte, att man, såsom herr Borell erinrade, kan på vanlig väg uppsäga kontraktet; det har man självfallet möjlighet till. Men då har man den risken, att man enligt ordalydelsen av § 19 i kontraktet är tvungen att från statens sida betala ett ganska ansevärt skadestånd. I den nyssnämnda tidningen beräknade man, att staten skulle nödgas betala bara en summa av ungefär en halv miljon kronor. En utredning, som genom kansliets försorg har gjorts på denna punkt, vittnar emellertid om, att denna siffra kommer att väsentligt överskridas. Beloppet kommer att mångdubblas, för den händelse staten, ifall den finner tillverkningskostnaderna stiga till orimlig höjd, hemställer om kontraktets hävande. Man är då tvungen att betala bolagets uteblivna vinst. Denna beräknas i kansliets utredning till 1,164,000 kronor, som skulle betalas med vissa års intervall. För man ned beloppet till detta år, blir det enligt kansliets utredning i varje fall en summa av 940,000 kronor, som staten skulle tvingas att betala såsom ersättning för bolagets uteblivna vinst. Vidare ha vi ersättning för verktyg med 306,000 kronor och ersättning för i fastigheten nedlagt kapital 235,000 kronor. Ifall vi övergå till tillverkning av en annan engelsk firmas motor, äro vi därjämte tvungna att betala en ganska ansevärlig summa, då vi nämligen icke kunna bryta kontraktet med den engelska firman, förrän 150 motorer äro tillverkade. Därmed nå vi fram till en slutsiffra av åtminstone ett par miljoner kronor.

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Nu vill jag för min del liksom herr Borell uttala den förhoppningen, att ingenjör Egnells s. k. skräckmålning icke skall visa sig motsvaras av verkligheten — enligt hans och Trollhätteverkens beräkning skulle det ju bli en merkostnad av kanske $4\frac{1}{2}$ å 6 miljoner kronor. Från utskottets sida skulle vi ingenting högre önska, men vi finna i alla fall, att såväl den gamla som den nya flygstyrelsen i sina utlåtanden inte ha gjort några allvarliga erinringar på denna punkt, så mycket mindre som sanningen är den, att firman Nydqvist & Holm påbörjat sina prisberäkningar å den för tillverkning utsedda Mercury-motorn i samförstånd med en av det svenska flygväsendets ingenjörer, som har besökt de engelska verken och där deltagit i uppgörandet av priskalkylerna.

Jag skall här avsluta min lilla granskning av herr Borells försvar å dragande kall och ämbetets vägnar för den i kammaren icke närvarande förutvarande departementschefen. Jag erkänner den hyggliga och humana ton, som har genomgått detta hans försvarstal, men jag nödgas erinra om att nuvarande överste Malmberg har utanför denna kammars väggar, i en icke dementerad intervju till den svenska pressen, gjort sådana uttalanden och framställt sådana anklagelser mot konstitutionsutskottet, att jag inte kan lämna dem oanmärkt inom denna kammare.

Överste Malmberg säger där, att konstitutionsutskottets anmärkning är fotad på lösa grunder. Ja, det är ju en omdömesfråga, som jag för min del inte har något att säga om. Men därjämte säger förutvarande departementschefen Malmberg, att man mycket lätt finner de ekonomiska intressen, som stå bakom denna anmärkning. Jag ber, herr talman, att få inlägga min mest bestämda protest gentemot ett sådant yttrande från förutvarande departementschefens sida, att vissa ekonomiska intressen skulle hava legat bakom den anmärkning, som konstitutionsutskottet i detta avseende efter — jag vill säga — längre och grundligare förhandlingar än i någon annan fråga framställt. Å den persons vägnar, som förde fram denna fråga och under en stor del av detta år ägnat sitt arbete till att gå igenom handlingarna i detta ärende, vill jag deklarerat, att han inte i något avseende inhämtat några som helst upplysningar om något som helst ekonomiskt intresse före anmärkningens framställande och intill den-

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.

(Forts.)

na dag. Jag ber herr Borell att framföra dessa ord till sin uppdragsgivare, att konstitutionsutskottet haft handlingarna och granskat dem mera samvetsgrant, än mig veterligen skett i något fall tidigare, åtminstone enligt min femtonåriga erfarenhet på detta område.

Eftersom man har fört intressefrågan på tal, tillåter jag mig, herr talman, i detta avseende erinra, att här ha verkligen intressen — och ingalunda några trevliga intressen — drivit sitt spel. Man märker ur den nu föreliggande dosiën, hurusom vissa intressen gått in i själva regeringen. Jag vill för min del uttala den bestämda förhoppningen, att under kommande tider handläggningen av ärenden, inte minst sådana, som tillhöra denna gren av försvarsväsendet, under dess nya regim måtte komma till stånd under sådana former, att alla de intressen, som spela bakom kulisserna, hållas i herrans tukt och förmaning, så att man vederbörligen klipper klorna på dem — de må komma från vilket håll det vara månne. Det är ingalunda trevligt att finna, hurusom man från såsom vederhäftiga ansedda opinionsbildningsorgan finner de omdömena om behandlingen av motorfrågan och av vissa andra frågor, att här finns det ett smussel bakom kulisserna, här finns det otrevliga ekonomiska intressen och sådant. Efter genomläsandet av de onekligen många dokumenten i denna affär, vill jag för min del säga, att man inte kan tillbakahålla misstanken, att dessa intressen i vissa fall trängt sig längre in, än som egentligen är vederbörligt.

Till vad jag nu sagt skulle jag vilja tillägga, att medan exempelvis den ena av de engelska licensgivande firmorna i första smällen avgav ett anbud å ungefär 400,000 kronor, som firman trodde sig kunna hålla, och som firman även sedan konsekvent stått för, finna vi, att den andra firman i första smällen avgav ett anbud, som var dubbelt högre, nämligen 800,000 kronor — ett anbud, som förresten flygstyrelsen rekommenderat till antagande — och sedan i andra smällen sänkte sitt anbud till något i närheten av den första firmans anbud för att därefter i tredje smällen, vid det slutliga anbudets avgivande, sänka sitt anbud ytterligare, så att det gick en smula under det av den första firman avgivna, under hela tiden vidhållna anbudet. Man kan, mina herrar, inte värja sig för den tanken, att här har det funnits ett underrättelseväsende, som har gått längre än rimligt är. Då jag ser åtskilliga ledamöter av regeringen samlade på regeringsbänken — visserligen inte den nuvarande försvarsministern, men i varje fall den person, som av de allmänna ryktena utpekats såsom den, som komma skall, om den nuvarande försvarsministern alltjämt enligt ryktena avgår — ber jag således att till regeringsbänken få säga: Grip in med stark hand! Den starka handen bör finnas inte blott inom flygstyrelsen, och vi kunna ju hoppas, att den finns där nu. Men det bör även från regeringens sida finnas en stark hand över flygstyrelsen och flygväsendet och över dessa frågors handläggning.

Jag vill på denna punkt sluta med att säga, att det inte varit utskottets uppgift att i detta ärende utskifta ansvaret mellan flygstyrelsen och den förutvarande regeringen. Den förra angelägenheten rörande flygstyrelsens handläggning av frågorna ankommer egentligen inte på oss att pröva. Men jag vill uttala den förhoppningen, som jag hoppas kommer att infrias, att den särskilda flygkommission, i vars tät vi ha en man med så erkänt skarpsinne och så omutlig rättfärdighetskänsla som herr Schlyter, i det fallet går till botten med det hela och ser till, vad som bör rättas.

Men jag vill återvända till, att den förutvarande regeringen — och i detta fall herr Malmberg — inte kan frigöras från det konstitutionella ansvaret. Han är nu gången, och därför får jag ännu en gång rikta min vädjan i detta avseende till den nuvarande regeringen, att den måtte se till, att handläggningen av dessa frågor får en starkare ledning, en starkare hand över sig,

än den enligt mitt förmenande hade under den förutvarande försvarsministern.

Herr statsrådet **Rundqvist**: Herr talman! Jag skall endast be att få påpeka, att fel i fråga om ett par data å Kungl. Maj:ts beslut insmugit sig i konstitutionsutskottets memorial. På sid. 14 har utskottet i samband med frågan om infordrande av anbud anført: »Icke förty har föredragande departementschefen vid avgörande av berörda ansökan liksom av Munktebbolagets ansökan den 31 resp. den 24 januari 1931 tillrätt Kungl. Maj:t att besluta att uppdraga åt flygstyrelsen att infordra anbud» etc. Uppenbart är, att beslutet i fråga fattades icke år 1931 utan samma dagar år 1930. Det framgår ju även av sid. 7 i utskottets memorial, där det rätta årtälet är upptaget.

Jag har endast velat påpeka detta uppenbara tryckfel, som måhända bör rättas.

Herr **Reuterskiöld**: Herr talman! Det av herr statsrådet anmärkta förhållandet är alldeles riktigt. Det är ett tryckfel, som också observerats av utskottet, vilket även gått i författning om tryckandet av ett kartongblad. Detta har emellertid ännu inte hunnit utdelas. I varje fall är detta tryckfel inte av någon som helst vilseledande beskaffenhet, eftersom det på sid. 2 i memorialet i rubriken står angivet vilka statsrådsprotokoll, som det gäller. Därav synes, att det inte finns några statsrådsprotokoll för de nyssnämnda dagarna i år men väl för år 1930.

Herr **Borell**: Herr talman, mina herrar! Herr Vennerström berörde i sitt nyss hållna anförande till en början valet av motortyp. Jag finner mig dock fortfarande sakna anledning att närmare ingå på denna fråga. Jag vill endast nämna, att en bidragande faktor till valet av motortyp var, att licensen för den valda typen sålts till ett flertal länder i Europa — jag vill minnas femton — och att det således i händelse av krigsutbrott eller av annan dylik anledning skulle vara möjligt att från annat land än licensgivarens för Sveriges räkning förvärva denna motortyp.

Jag skall inte heller ingå på frågan om valet av den svenska fabrik, som skulle upptaga tillverkningen inom landet. Inte heller i detta fall är någon direkt anmärkning framställd. Huvudfrågan ligger, såsom herrarna redan hört, på sättet för prisberäkningen i det upprättade kontraktet. Här står för närvarande uppgift mot uppgift. Herr Vennerström förfäktar den uppfattningen, som ju ligger bakom utskottets anmärkning, att det skulle varit möjligt att, sedan motortypen blivit bestämd, få närmare och fullständigare upplysningar angående arbetstider, materialkostnader, överhuvud taget angående tillverkningsmetoderna och kostnaderna än som tidigare stått till buds, och att sådana uppgifter skulle lämnats till alla om denna sak konkurrerande firmor. Att så inte är förhållandet torde framgå av bestämmelserna i det kontrakt, som upprättats mellan flygstyrelsen och Bristolfirman. Det hade enligt min bestämda övertygelse efter valet av motortyp icke stått att få någon upplysning, som i nämnvärd mån kunnat bidra till en tillförlitligare prisberäkning än den, som är gjord i kontraktet. Det kan för övrigt ifrågasättas — och det ifrågasattes också från de experter, som granskade kontraktsförslaget — huruvida det hade varit lämpligt att fastslå något maximipris, då tillverkningen avsåg en längre tid framåt och detta åtminstone i viss mån kunde anses binda möjligheten att framdeles uppnå ett lägre pris.

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Herr Vennerström gick slutligen in på några rent personliga uttalanden beträffande meddelanden, som överste Malmberg skulle lämnat pressen i intervjuer. Härpå saknar jag nu anledning att ingå. Men herr Vennerström påstod också, att även inom regeringen ovidkommande synpunkter skulle hava gjort sig gällande vid denna frågas handläggning. Detta påstående får jag på det allra bestämdaste tillbakavisa, om det ens kan anses erforderligt att tillbakavisa ett sådant påstående. Det är ovärdigt av herr Vennerström att framkomma med en insinuation av sådan beskaffenhet.

Herr Vennerström: Herr talman! Jag ber att få inlägga en gensaga gentemot den föregående ärade talarens tolkning av ett mitt föregående anförande. Jag har inte i något avseende sagt och ej heller menat, att man inom regeringen från vare sig det ena eller andra hållet låtit ovidkommande synpunkter spela in. Men det vet herr Borell lika väl som undertecknad, att inom regeringen ha herrarna själva inte varit eniga, ehuru det inte märktes i protokollen. Det torde ha funnits delade meningar om, vilken av de svenska firmorna som slutligen skulle erhålla den licenstillverkning, som till slut bestämdes för Trollhätteverken.

Beträffande själva sakfrågan ber jag gentemot herr Borell att få erinra om, att det står ändå, som herr Borell finner på sid. 5 i memorialet, en korrekt redogörelse av den nuvarande flygstyrelsens undersökningar. Där står: »För bedömande av tillverkningens art bereddades representanter för de tillfrågade företagen, resp. personerna, tillfälle att vid Bristolbolagets verkstäder studera fabrikationen.» Detta skedde åtskilliga år tidigare, och det är för mig fullkomligt omöjligt att förstå, att inte ett sådant tillstånd skulle kunnat utverkas, sedan den engelska motorn blivit bestämd och vederbörande engelska licensgivande firma blivit utsedd. Det kan inte här vara tal exempelvis om, att man kan utlämna några konstruktionsritningar, men vad det kan vara tal om är, att man får en sådan undersökning på ort och ställe hos den engelska licensgivande firman, att den svenska staten själv kan beräkna kostnaderna för materialet och även arbetstimmarnas antal och därigenom kunna lämna vederbörande svenska firmor, som spekulerade på tillverkningen, så korrekta meddelanden, att priserna inte blivit överskridna med kanske 50—75 %. Vilka beräkningsgrunder har i detta avseende den föregående regeringen, som herr Borell och även herr Malmberg tillhörde, för sin del godkänt? Den har beräknat tillverkningspriserna på det sättet, att man, såsom flygstyrelsen säger i sin utredning, i främsta rummet gått ut ifrån en beräkning, som gjordes, om jag inte minns fel, redan år 1925 av den i handlingarna sedermera förekommande ingenjören Fritz Egnell. Mina herrar affärsmän, — och det finns åtskilliga sådana i denna kammare — är det rimligt att vid tillverkningen av en motor år 1930 eller 1931 för beräkning av kostnaderna lämna en utredning, som verkställdes år 1925? Och vilken motor gällde denna utredning? Jo, detta meddelas även i handlingarna, nämligen en Jupitermotor. Den föregående regeringen anbefallde emellertid, på hemställen av flygstyrelsen, tillverkning av en helt annan motor, Mercurymotorn. Det är på denna motor man nu beräknar kostnaderna. Nåväl, huru beräknar man kostnaderna vid tillverkning av denna motor? Jo, om herrarna läsa handlingarna, skola herrarna finna, att inte ens den engelska firman, som tillverkade denna motor, vilken utvaldes för tillverkningen, ännu i denna stund vet, huru stora kostnaderna bli för tillverkningen av motorn. Man har nämligen ännu inte kommit så långt med seriens tillverkning i England, att man kan veta, huru tillverkningskostnaderna komma att ställa sig. Och då kommer den svenska regeringen och går in för en prisberäkning efter dessa fullkomligt ohållbara och lösa boliner.

Jag får verkligen säga herr Borell, att jag tvivlar på, att han såsom en gammal god affärsman innerst inne anser, att dessa metoder lämna några tillförlitliga beräkningar.

Ang.
den inhemska
flygmotor-
tillverkningens
igångsättande.
(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning lades den nu föredragna punkten till handlingarna.

Punkten 2.

Med anledning av ett av Kungl. Maj:t på hemställen av chefen för försvarsdepartementet den 30 maj 1930 fattat beslut rörande inköp från Svenska Aeroaktiebolaget av fyra flygplan av typen »Jaktfalk» hade utskottet i förevarande punkt på återropade grunder hos riksdagen gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet Malmberg.

Ang.
visst inköp
av flygplan.

Reservation hade avgivits av herr Magnusson i Tumhult, som med instämmande av herr Sundberg och herr Gustafson i Kasenberg av angivna orsaker förklarar sig icke kunna biträda, att regeringens åtgärd i fråga om inköp av de omhandlade flygplanen gjordes till föremål för utskottets anmärkning.

Herr Borell: Herr talman, mina herrar! Även i anledning av denna anmärkning skall jag tillåta mig att i förre statsrådet Malmbergs ställe ingå i bemötande.

Det hösten 1929 befintliga flygplansbeståndet pekade på nödvändigheten, att huvuddelen av tillgängliga medel disponerades för inköp av jagare. Det är av utomordentlig vikt ur krigsberedskapssynpunkt att inom landet äga möjlighet att tillverka flygplan för krigsbruk. Inom vår privata industri fanns intill 1930 endast ett företag, som arbetade med svenskt material, nämligen Svenska Aeroaktiebolaget. Detta har sedan många år levererat ett stort antal flygplan, särskilt sjöspaningsplan, till flygväsendet, och därvid utfört ett mycket gott arbete.

Hösten 1929 hade bolaget med betydande kostnader konstruerat en jagare, benämnd Jaktfalk, vilken visades för ett stort antal intresserade på Järvafältet och därvid tillvann sig allmän beundran. På grund av de goda egenskaper, som det visade flygplanet ådagalagt, inkom flygstyrelsen den 10 december 1929 med förslag att inköpa tre Jaktfalk samt tre jagare av någon utprovad engelsk typ för utförande av jämförande försök. Man hoppades då, att inom en icke för lång tid kunna genomföra proven, då det ansågs möjligt att ganska hastigt få tillgång till de engelska planen. Genom åtskilliga omständigheter gick emellertid en betydlig tid om, innan dessa plan kunde anskaffas.

Under tiden uttalade chefen för generalstaben i särskild skrivelse önskvärdenheten att inköpa ytterligare flygplan för armén. Svenska Aeroaktiebolaget hemställde den 5 april 1930 att snarligen erhålla ytterligare beställningar för att trygga företagets existens. Flygstyrelsen — chefen för flygvapnet deltog därvid i ärendets behandling — anförde med anledning av Svenska Aeroaktiebolagets skrivelse efter att hava omnämnt, att de jämförande proven ännu icke hunnit företagas: »Ett avvaktande av erfarenheterna vid dessa prov skulle omöjliggöra hjälp åt Svenska Aeroaktiebolaget. Enär Jaktfalken visat sig äga lovande egenskaper och vore väl värd att provas jämsides med engelsk maskin, synes det flygstyrelsen ändamålsenligast att omedelbart hos firman beställa ytterligare fyra Jaktfalkar. För att före de jämförande provens avslutande en dylik beställning skall kunna företagas borde emellertid firman ikläda sig att å typen vidtaga de förändringar, vartill proven skäligen kunde föranleda.»

Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Forts.)

Sådan förbindelse avgavs av bolaget. Efter de bestämda uttalandena angående leveranstider, de behov av här ifrågavarande förändringar m. m., vilka då gjordes från flygstyrelsen m. fl., syntes den kunna i föreliggande form godtagas. Av de hörda myndigheterna tillstyrkte marininstabschefen flygstyrelsens förslag, under det att rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap ansåg önskvärt, att stödet åt Svenska Aeroaktiebolaget om möjligt gjordes ännu kraftigare genom att med ändring av Kungl. Maj:ts föregående beslut inköpa endast ett engelskt jaktplan och höja antalet svenska till sex. Kommeriserådet Enström underströk i ett av honom avgivet särskilt uttalande ytterligare vikten av att svenska resurser i fråga om konstruktionsskicklighet, arbetsskicklighet och material utvidgades i syfte att i samarbete mellan den militära sakkunskapen och svensk teknik skapa en svensk jagartyp. För sin del ansåg han förutsättningarna för ett överlägset resultat synnerligen goda, något som bestyrkes av de goda prestationer, som det redan föreliggande pionjärarbetet uppvisat.

Mot förslaget att köpa endast en Bristol reserverade sig mycket bestämt chefen för flygvapnet, som vidhöll flygstyrelsens förslag att fyra Jaktfalk borde köpas utöver de föregående. Endast generalstabschefen ansåg att — »ehuru skapandet av en inhemsk flygindustri särskilt med hänsyn till ersättningen i krig är högst önskvärt — detta icke må ske på bekostnad av flygmaterielens användbarhet». Då han samtidigt påyrkade omedelbart inköp av ytterligare flygplan, innebar alltså detta yttrande, att utan avvaktande av provens resultat borde inköpas *utländska* maskiner.

Ur krigsberedskapssynpunkt är det givetvis lika viktigt, att tillverkning av jaktplan som av flygmotorer kan ske inom landet. Detta har också vid upprepade tillfällen betonats från riksdagens sida. I 1925 års försvarsbeslut uttalades sålunda med avseende å fördelningen av reparationer och nybyggnader mellan flygvapnets egna verkstäder och den civila flygindustrien, att de egna verkstäderna avsågos huvudsakligen för reparationer, under det att nyanskaffning av flygmateriel i huvudsak beräknades äga rum från den civila industrien, och i statsutskottets utlåtande nr 4 av den 12 maj 1926 heter det: »att det särskilt beaktas, att i den mån så låter sig göra materiel av svensk tillverkning må komma till användning vid flygvapnet».

I detta sammanhang kan påpekas, att icke blott flertalet större länder utan även mindre, t. ex. Finland, gått in för egen flygplantillverkning. Även för vårt flygvapens framtid är en inhemsk flygmaskinsindustri nödvändig. En sådan kan emellertid icke uppbyggas, utan att åtminstone så mycket förstärkelse visas från statsmakternas sida, att beställningar erhållas då, såsom här var fallet, en fullgod provmaskin framställt och det ifrågavarande bolaget tidigare från sina nuvarande verkstäder till flygvapnet levererat 36 flygplan av olika typer, mot vilka i huvudsak intet funnits att anmärka.

Då ärendet förelåg till avgörande hos Kungl. Maj:t, var läget således det, att en svensk maskin, som av alla vitsordades ha goda egenskaper, var under prövning, men att det tillverkande bolaget, som haft att kämpa med stora svårigheter, varför dess leveranskraft icke kunnat i önskvärd grad uppdrivas, befann sig i det läget, att bolaget icke kunde hålla sig uppe, om icke ytterligare beställningar tillfördes detsamma. Regeringen kunde därför icke gärna gå någon annan väg än den valde, i all synnerhet som de svenska maskinerna voro billigare än de utländska.

Utskottets påstående å sid. 24, att regeringen fattat sitt beslut trots från ansvariga myndigheters sida uttalade farhågor, är icke riktigt. Endast en av fyra hörda myndigheter hade haft annan mening, nämligen chefen för generalstaben, och han är icke ansvarig för flygmaterielens tekniska beskaffenhet.

Sedermera har en synnerligen beklaglig olycka drabbat vårt flygväsende,

en olycka, vars orsaker ännu äro under utredning. Olyckor inträffa tyvärr med alla typer av flygplan, och man får därför icke låta sig förledas till ett förhastat fördömande av den vid olyckstillfället använda flygplantypen Jaktfalk. Enligt samstämmiga uppgifter är Jaktfalks flygegenskaper på de godkända planen mycket goda, och de olägenheter och svagheter, vilka två av de levererade planen företett, torde ingalunda vara omöjliga att avhjälpa. Enligt den hittills gjorda utredningen har anledningen till kapten Lundborgs förolyckande legat hos motorn eller i bensintillförseln till denna, icke hos själva flygplanet. Riktigheten av detta antagande har nu vunnit ytterligare stöd genom den utredning, som verkstälts av professorerna vid Tekniska högskolan Dahl, Hubendick, Weibull och Malmer. I deras nu offentliggjorda uttalande anför de bl. a., att bristningar eller annat fel på flygplanet, som med någon säkerhet inträffat under flygningen, ej kunnat upptäckas, varför med till visshet gränsande sannolikhet olyckans orsak ej är att tillskriva flygplanet såsom sådant. På ett annat ställe i sitt utlåtande förklara de, att varken flygstyrelsens tjänstemän eller Svenska Aeroaktiebolaget kunna göras ansvariga för olyckan.

Man kan uppställa den frågan, vad konstitutionsutskottet skulle sagt om, såsom man av gjorda uttalanden att döma kunde ha berättigad anledning vänta, proven med Jaktfalk i allo slagit väl ut, men regeringen trots flygstyrelsens och rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap samt chefs för marininstaben bestämda tillstyrkan hade låtit Svenska Aeroaktiebolaget gå omkull, medan proven pågingo? Ett sådant förfarande hade förvisso icke bort undgå anmärkning.

Nu lär emellertid läget vara sådant, att trots det stöd, som Svenska Aeroaktiebolaget fått, inköp från England av ett icke obetydligt antal jagare anses vara nödvändigt. Det ofrånkomliga behovet av maskiner torde icke kunnat på annat sätt fyllas, men det måste beklagas, att vår inhemska industri på detta sätt går förlustig de möjligheter till utveckling, som skulle sätta den i stånd att inom en närmare framtid effektivt fylla vårt behov av flygmateriel samt därmed också tillföra den icke obetydliga arbetstillfällen. Den föregående regeringens åtgärder i det nu avhandlade fallet anser jag därför icke böra göras till föremål för klander.

I utskottets memorial under denna punkt förekommer en passus — sid. 23 — vilken visserligen endast i begränsad utsträckning berör den föregående försvarsministern men som dock icke bör undanhållas kammaren. Där står: »Utskottet anser sig av formella skäl icke kunna till granskning upptaga frågan angående flygstyrelsens beslut att lämna förskott på flygplan, ej heller flygstyrelsens åtgärd att trots provflygningarnas resultat och i uppenbar strid mot leveranskontraktets bestämmelser till inköp godkänna visst flygplan, men hyser den uppfattningen, att vederbörande departementschef skäligen bort i dessa stycken utöva skarpare kontroll över flygstyrelsen, jämlikt kungl. cirkuläret den 18 maj 1849.» Nämnda cirkulär lyder:

»Utdrag ur svensk författningssamling nr 35 år 1849. Cirkulaire till samtliga Collegierne m. fl. till Statsförvaltningen hörande allmänna verk, angående rättighet för vederbörande Stats-Departements-Chefer att bewista sessionerne i de under deras Departementer lydande Förvaltningsverk. Oscar etc. etc. Wår ynness etc. Då för fullgörandet av Stats-Departements-Chefernes åliggande att genom nödige upplysningars inhämtande från embetsverken bereda ärendena till föredragning i Statsrådet, äfvensom att meddela föreskrifter och erinringar om verkställighet af Wåre utfärdade beslut, det bör medföra betydlig lättnad jemte större enkelhet och skyndsamhet i ärendenas behandling, om Departements-Cheferne lemnas tillfälle att genom personlig närvaro i embetsverken inhämta nödiga ansedda underrättelser och kännedom om ärendenas

Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Forts.)

Ang.
visat inköp
av flygplan.
(Forts.)

behandling, äfwensom att med wederbörande derstädes i förefallande ämnen öfwerlägga, hafwe Wi funnit godt i nåder förklara, det Departements-Cheferne äga att, då deras öfriga göromål det medgifwa och de finna sådant af nöden, biwista sessionerna hos de Förwaltningswerk, som enligt nådiga Stadgan den 16 maj 1840, angående ärendenas fördelning emellan StatsDepartementerna, äro under hwarderas Departement lydande, samt derwid ej mindre deltaga uti öfwerläggningarne, fastän icke uti besluten, än ock af dessa embetswerk och deras tjänstemän äska och erhålla de upplysningar, som i ett eller annat afseende kunna i dem tillhörande tjensteärenden erfordras; hwilket Eder, till egen samt öfrige wederbörandes kännedom och underdåniga efterrättelse, härigenom meddelas. Wi befalle etc. Stockholms slott den 18. maj 1849.

OSCAR.

J. F. Fähræus.»

Med fullt erkännande av behovet av en effektiv kontroll torde det dock knappast kunna göras gällande, att ärenden av den art, som här är ifråga, i vår tid lämpligen kontrolleras på detta sätt. Om emellertid den omständigheten, att detta 82 år gamla cirkulär icke tillämpades, skulle kunna anses utgöra skäl för anmärkning, vill jag emellertid erinra, att under den tid, förutvarande statsrådet Malmberg förestod försvarsdepartementet, utbetalats allenast hälften av köpeskillingen för de två flygplanen nr 72 och 73 men att flygstyrelsens åtgärd att trots provflygningarnas resultat till inköp godkänna visst flygplan samt återstående utbetalningar och slutlikvid verkstälts under den nuvarande regeringens tid utgör en omständighet, som väl av utskottet bort rättvisligen omförmälas.

Med återopande av det nu anförda anser jag, att icke något som helst skäl finnes för nu ifrågavarande anmärkning.

Herr Vennerström: Jag tillåter mig i denna liksom i den förra frågan hysa en från försvarsadvokaten avvikande mening om detta ärendes rätta innebörd. Det gäller ju frågan om inköp av jaktfalkar. Det är ju tvenne ärenden, som det här egentligen är fråga om: det ena är beslutet av december 1929 rörande beställning av tre jaktfalkar och det andra ett beslut i maj 1930 rörande beställning av fem jaktfalkar. Mot det förra beslutet ha vi självfallet ingenting att invända, och det ligger ju för resten inom det föregående granskningsårets område. Vi anse det vara alldeles naturligt, att när det vid en svensk verkstad tillverkas ett plan, som visar goda egenskaper, man då gör, som man gjorde i december 1929, då man beslöt inköpa tre liknande plan för att verkställa jämförande provflygningar med tre inköpta plan av den ena eller andra engelska typen.

Men så mycket mer anmärkningsvärt är det senare beslutet, för vilket herr Malmberg står som ansvarig, då man beslöt inköpa ej mindre än fem liknande jaktflygplan, ehuru själva förutsättningen för beslutet i december 1929, nämligen att jämförande prov skulle verkställas mellan de då inköpta maskinerna och tre maskiner av en engelsk typ, icke uppfyllts, innan beslutet av maj 1930 kom till stånd. Det är, som det anføres från olika sakkunniga håll, så, att en maskin kan ha mycket goda egenskaper — och jaktfalken har det efter allt att döma: den stiger mycket fort och den flyger mycket snabbt — men sedan gäller det prov under en relativt lång tid, innan den nått fram till en verklig stabilisering, ty den kan behöva en mängd smärre ändringar, innan man kan nå fram till utbildningen av en verkligt stabiliserad typ. Vi finna alltså anmärkningsvärt, att man lägger ned så betydande kostnader i en, som utskottet säger och som samtliga sakkunniga säga, ännu icke fullt utexperimenterad typ

med den naturliga följden, att anskaffningen för övrigt av flygplan råkar i fullständig lägervall.

Nu säger herr försvarsadvokaten, att det är vår ovillkorliga skyldighet att här stödja den svenska industrien, och det ligger i den svenska statens intresse att, när det nu finns ett svenskt företag, som tillverkar liknande flygmaskiner, stödja detta företag så mycket som möjligt. Jag har ingenting alls att invända mot tanken på att stödja den svenska industrien, utan jag finner det självklart i detta liksom i varje annat avseende. Men herr Borell torde som försvarsadvokat för den frånvarande förre försvarsministern vara underkunnig om, att det finns åtskilliga svenska industrier för tillverkning av material icke minst på flygväsendets område, som man visat en mycket betydande kallsinnighet emot. Jag erinrar i detta fall om flygindustrien nere i Skåne, jag erinrar om den svenske man — Lundholm, tror jag han hette — som lagt ned hela sin förmögenhet, som torde ha uppgått till åtminstone tre fjärdedels miljon, på utexperimenterande av en svensk fallskärm, och jag erinrar i detta fall herr Borell som försvarsadvokat därom, att den regering, han tillhörde, lät dessa företag vara utan något nämnvärt stöd, som skulle hjälpt dem att hålla sig uppe. Men, oavsett regeringens handläggning av dessa ärenden, som jag inte vill uttala mig om i något avseende, vill jag, som sagt, understryka det, att den svenska industrien bör gynnas så långt, som det ligger inom den svenska statens egna intressen.

Nåväl, har nu den svenska staten icke gynnat aerobolaget på Lidingön? Det föreföll av herr Borells framställning, som om så inte varit fallet. Då ber jag att för korrigerig få meddela, att i akterna i detta ärende finns uppgift om att, om jag inte missminner mig, av det sextiototal flygmaskiner, som aerobolaget tillverkade under en nioårsperiod, inte mindre än 45 beställts och betalats av svenska staten. Jag frågade i går en flygexpert, hur mycket pengar han ansåg, att svenska staten utbetalat för dessa plan, och han kom till en antaglig summa av ungefärligen 2 miljoner kronor. Så mycket skulle svenska staten genom dessa beställningar ha lämnat till aerobolaget ute på Lidingön. Jag tror, att med dessa dokument kan man rimligtvis icke stå för det påståendet, att staten här icke hjälpt till. Skall man hjälpa till med utexperimenterandet av en svensk jaktflygmaskin, bör väl för övrigt den rimliga vägen vara den, att man antingen direkt lämnar pengar till experiment eller på samma gång därjämte lämnar pengar för att sätta företaget i stånd att industriellt tillverka dessa maskiner. Men den icke rimliga vägen är den, som man gick från ansvarige försvarsministerns sida, att man beställer ett stort antal flygmaskiner, som ännu icke äro utexperimenterade, och därigenom icke blott riskerar flygarnas liv och lem utan på samma gång kan tillfoga svenska statens ekonomiska intressen en ganska betydande olägenhet. Man borde, som vi förklarat från utskottets sida, särskilt ha observerat svårigheterna för Lidingöbolaget att verkställa en verkligt industriell tillverkning av dessa maskiner. Vi ha inte något klander gent emot ingenjörerna, och vi ha inte något klander gent emot arbetarna, men det är dokumentariskt styrkt, att överhuvudtaget de ekonomiska och materiella möjligheterna för en verklig industriell tillverkning varit de minsta möjliga. Ifall man exempelvis läser uttalandena från kontrollavdelningen inom flygstyrelsen, finna vi, att redan avstyrkandet år 1929 av serietillverkning vid detta företag är av en synnerligen kategorisk natur. Jag tror jag kan utan något klander gent emot företaget i och för sig våga den lilla bilden, att detta företag ute på Lidingön är ungefär som en liten handskomakare i förhållande till en ordentlig skofabrik. Det går där till under idylliska och beskedliga förhållanden, som man kan se redan i akterna, och detta gör, att skall man verkligen få en industri, lär man sannerligen få lägga

Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Fortn.)

Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Forts.)

den på långt mera rationell bas än att, som nu skett, beställa det ena planet efter det andra. De finansiella möjligheterna äro dessutom så minimala, att bolaget icke kan leverera tillverkade maskiner utan att få betalt i förskott.

Nåväl, vart har man egentligen kommit här på grund av detta tillvägagångssätt, som herr försvarsadvokaten Borell alltså försvarar å dragande kall och ämbetets vägnar? Upprepade gånger finner man vid studiet av akterna ordet »snarast» och ordet »skyndsamhet». Det är nödvändigt, som föregående generalstabschefen sagt, att man får det svenska jaktflygplanbeståndet ordentligt kompletterat. Och vart har man då kommit? Man har kommit dithän, att av de tre maskiner, man beslöt inköpa i december 1929, är provmaskinen levererad, den andra, nr 72, är underkänd av samtliga provflygare, inte mindre än fyra starka och kunniga mennar, och denna maskin står nere vid Malm-slätt. Man har pillrat på den, och man gör det fortfarande, men ingen vet, var felet ligger, och den är i denna stund icke brukbar för någon som helst användning.

Sedan har man verkligen fått den tredje maskinen, nr 73, men av den beställning i maj år 1930, som herr Borells regeringskamrat, herr Malmberg, beslöt och som enligt kontraktets undertecknande i början av juni och då leveranstiden gällde fem månader, skulle ha varit helt färdig till jag vill minnas den 5 november 1930, finna vi, att ännu i denna dag, d. v. s. i april månad 1931, är, märk väl, ingen av de fem beställda maskinerna levererad till svenska staten. Det var en, som verkligen skulle levereras. Det var den s. k. nr 74, och det var den i vilken en av vårt lands främsta flygare, som herr Borell erinrade om, ljöt sin död. Jag vill inte fälla något omdöme om, huruvida detta berodde på planet eller på något annat; jag faller endast mitt omdöme därom, att av den beställning, man gjorde i maj 1930, inte ett enda plan är i denna stund levererat.

Den föregående regeringen har ansett det vara sin styrka att tillvarataga det svenska försvarets intressen. Om jag skulle våga att med min syn på försvaret en liten stund se denna fråga ur försvarsfrågans synvinkel, ber jag bara att få konstatera, att den föregående regeringen har genom sina beställningar av jaktflygplan ute hos aerobolaget på Lidingön, vad det gäller denna del av det svenska flygväsendet, under sin regeringsutövning verkställt en, jag höll på att säga fullständig avrustning. Så ligger verkligen saken till. Det är rena rama allvaret, att herrarna på den punkten genom sina åtgärder verkställt en nästan fullständig avrustning. Vi ha i realiteten i denna stund inte något jaktflyg att tala om. Jag vill för min del inte uttala mig om avrustningsfrågan, men skola vi avrusta, vill jag som gammal lojal man säga, att då skola vi avrusta på laglig väg genom svenska riksdagen och genom dess beslut men icke på sådana här bakvägar genom valhanta gärningar från vederbörande departementschefs sida.

Sedan en enda liten fråga till, om vilken herr Borell erinrade genom herr Malmbergs andragna anförande. Det var den lilla erinran, som gjorts vid början av vårt utlåtande, att vi av vissa formella skäl inte ansett oss böra ingå på en behandling av det förskottssystem, som man tillämpat inom flygstyrelsen. Vi ha inte kunnat underlåta att anteckna som något anmärkningsvärt men i viss mån karakteristiskt för den gamla gudskelov avpolletterade flygstyrelsen, att man gått in på ett förskottssystem, som tagit sådana former, att den maskin, som erhållit nummer 72 och som inte är godkänd av någon av provflygarna och i denna stund ännu obrukbar, har av den föregående flygstyrelsen fullständigt betalats. Detta är en avi åt herr Schlyter. Han behöver den inte; vi veta, att han uppmärksammat saken i alla fall. Men vi ha i utskottet velat meddela, att vi observerat dessa ganska underliga finansiella metoder från den föregående flygstyrelsens sida.

Nu kan man ju diskutera, som herr Borell gjorde — det gjordes även inom

utskottet — huruvida vi bort hänvisa till det gamla ärevördiga cirkuläret av 1849. Vi behöva ju inte tvista om den saken, men jag tror, att när verkliga skäl föreligga, vore det sannerligen inte ur vägen, att vederbörande ansvarige departementschef begagnade den genom cirkuläret givna formella rättigheten och tittade litet närmare på de olika verken. Det behövs inte i allmänhet. Men gäller det den gamla flygstyrelsen, har det varit så länge veterligt, att det behövs, att den erinran, vi gjort på den punkten, ingalunda är obehövlig utan varit i detta sakläge fullkomligt sakligt motiverad.

*Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Forts.)*

Herr Sundberg: Herr talman! Då jag är den ende av utskottets ledamöter ifrån denna kammare, som reserverat mig på denna punkt, skall jag be att få yttra några ord.

Då jag reserverat mig, har jag icke velat göra gällande, att Kungl. Maj:ts beslut den 30 maj 1930, som påtalats, varit till fördel för vårt flygvapen, ty, såvitt man kan bedöma av tillgängliga upplysningar, har den beslutade beställningen av de fyra jaktfalkarna icke slagit väl ut. Men jag vill bestämt hävda, att Kungl. Maj:t haft mycket starka skäl för beslutet och att det därför icke kan vara rättvist att ställa föredragande departementschefen till ansvar, för att han tillrätt beslutet, ty beslutet har ju, som också i reservationen antytts, tillstyrkts av flygstyrelsen, rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap och marinstabschefen. Endast generalstabschefen har avstyrkt. Hur utskottsmajoriteten under sådana förhållanden kan påstå, att beslutet fattats trots *ansvariga myndigheters* avrådande, är svårt att fatta. Det är ju endast en av de ansvariga myndigheterna, nämligen generalstabschefen, som avrått. Jag kan förstå, att utskottsmajoriteten räknar sig till godo även ett yttrande, som chefen för flygvapnet, general Amundson, avgivit såsom extra ledamot av rikskommissionen. Men det är härvid att märka, att general Amundson tidigare å flygstyrelsens vägnar tillstyrkt inköpet av de fyra jaktfalkar, som Kungl. Maj:ts beslut avser, eller just det beslut, som är det påtalade, samt att Amundsons yttrande som extra ledamot av rikskommissionen endast avser att avstyrka inköp av ytterligare två jaktflygplan, vilket under vissa förhållanden ifrågasatts av rikskommissionen. Generalens ifrågavarande yttrande kan alltså icke tillmätas någon som helst betydelse till förmån för utskottsmajoriteten. Amundson kan väl icke tänkas ha avrått från en åtgärd, som han en månad tidigare tillstyrkt såsom ensam beslutande i flygstyrelsen. Är det nu rimligt att fordra, att föredragande departementschefen skulle ansett generalstabschefens avrådande vara värt, som det heter, avgörande hänsynstagande, när alla övriga myndigheter tillstyrkt? Varför kan icke även marinstabschefens tillstyrkande yttrande vara värt ett avgörande hänsynstagande?

Det kan med önskvärd tydlighet utläsas, att anmärkningen tillkommit med anledning av det mindre lyckliga utfallet av ifrågavarande beställningar. Men det kan icke vara riktigt att lägga departementschefen detta till last, då han med anledning av myndigheternas yttranden hade all anledning antaga, att allt skulle gå bra. Svenska aeroaktiebolaget hade ju också, som det förut påpekats här i debatten, ända sedan 1924 levererat ett mycket stort antal flygplan av olika typer till full belåtenhet. Visserligen var det icke jaktflygplan för mobilisering, men även ett sådant hade ju i slutet av 1929 konstruerats och färdigställt, och detta hade efter provflygningar godkänts och inköpts.

Ja, detta är ett ärende, där det är behövt, att en mycket grundlig och fullständig utredning göres. Jag tycker det skulle varit lyckligt, om konstitutionsutskottet icke hade engagerat sig i denna fråga utan låtit en utredning verkställas, vilket ju kommer att ske genom den särskilda kommission, som av regeringen utsetts i och för flygväsendet.

Ang.
visat inköp
av flygplan.
(Forts.)

Herr talman! Jag kan icke biträda den på denna punkt gjorda anmärkningen.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr **Vennerström**: Herr talman! Jag blev något överraskad av innehållet och även formen i den föregående talarens anförande, när han rentav gav mitt och sitt eget utskott en liten, som hans väsen tillhör, stilla och hygglig reprimand, emedan vi överhuvud taget tagit upp denna fråga. Jag nödgas i det fallet på grund av den anmärkning mot utskottet och icke mot departementschefen, som sålunda gjordes från herr Sundbergs sida, erinra, att herr Sundberg själv inom detta utskottet varit med om att framställa anmärkning gentemot departementschefen Malmberg. Herr Sundberg sade, att han var den enda reservanten från denna kammare, och detta är riktigt, men det må då på grund av innehållet i hans anförande meddelas, att vid voteringen i utskottet var detta fullkomligt enhälligt om denna anmärkning med undantag av en enda man, en av den föregående regeringens starkaste stödjepelare. Vid ett senare tillfälle anmälde emellertid två högermän, att de tyvärr röstat fel förra gången. Jag ber därför att till kammarens protokoll få meddela detta, då jag tycker det hör som komplement till den anmärkning, som konstitutionsutskottet nu erhållit från en av sina egna ledamöter.

Vad sedan gäller själva sakfrågan, så sade herr Sundberg, liksom även herr Borell, att det var endast en enda man, som varnat gentemot departementschefen Malmbergs fortsatta inköp av jaktfalkar. Ja, det var visserligen endast en enda man, men det var ett lejon. Det var ingen mer och ingen mindre än själve generalstabschefen, och jag måste verkligen tillmäta generalstabschefens omdöme i allmänna fall, och speciellt vad det gäller den nuvarande, general Boustedt, en synnerligen hög kvalifikation. Det är dock inte alldeles att blåsa i vädret, då generalstabschefen säger, att »visserligen är det gott och väl, att man stöder den svenska industrien, men detta bör icke ske på bekostnad av flygmaterielens användbarhet», och då han vidare säger, »att det är riskabelt att nedlägga så mycket penningar i en i stort sett oprövad flygplanstyp, beträffande vilken erfarenheterna begränsats till ett flygplan». Jag tycker verkligen, mina herrar, att det icke minst med hänsyn till den störtnings, som ägde rum i går, inte med en jaktfalk, men med en övningsfalk, tillverkad av samma bolag, och där människoliv räddades endast genom flygarens egen utomordentliga rådsnabbhet och med hjälp av fallskärm, att generalstabschefens varning mot att i onödan riskera de svenska flygarnas liv genom materiel, i vilket det finns brister, har erhållit en sådan relief, att det icke bör, i varje fall i dag, då dechargebetänkandet är före, utan vidare negligeras.

Sedan har herr Sundberg hänvisat till den av generalen i disponibilitet herr Amundson gjorda deklarationen i fråga om inköpet av jaktfalkarna. Ja, jag får verkligen lov att säga, att läser man herr Amundsons deklaration, skall man finna, att där lämnas synnerligen starka skäl emot de fortsatta inköpen av jaktfalkar, ehuru Amundson själv icke drar den naturliga logiska konklusionen utan genom någon underbar logik slutar med att tillstyrka fortsatt inköp av jaktfalkar. Han säger ändå, att uppmuntran av den svenska materialanskaffningen »måste dock hålla sig inom de gränser, som säkerhetssynpunkterna och de militära fordringarna kräva». Med den ståndpunkten borde herr Amundsons uttalande ha hamnat på den avstyrkande linjen, och läser man hans uttalande i fortsättningen, finner man, att han där i sak i grund och botten levererar en rad argument mot den fortsatta

anskaffningen, ehuru han, som jag nämnde, ändå till sist genom någon underbar logisk kullerbytta hamnar i ett tillstyrkande av de där inköpen. Jag menar därför, herr Sundberg, att general Amundson i detta fall icke är något särskilt starkt stöd att hålla sig till.

*Ang.
visst inköp
av flygplan.
(Forts.)*

Herr Sundberg: Herr talman! Jag kan icke finna, att det föreligger minsta anledning för herr Vennerström att här draga fram den ställning, som jag intog till detta ärende i utskottet. Det är sant, som han säger, att jag var med och röstade för anmärkningen, men jag gjorde detta av den anledningen, att ifrågavarande beställningar hade avstyrkts dels av generalstabschefen och dels av chefen för flygvapnet, general Amundson. Jag hade de dagarna ganska mycket att göra och hade icke haft tillfälle att läsa handlingarna tillräckligt noga för att observera, att general Amundson i verkligheten icke hade avstyrkt inköpet utan tvärtom tillstyrkt det. Det var, då jag upptäckte detta mitt misstag, som jag ansåg, att jag för min del borde frångå anmärkningen, och detta anmälde jag också, när utlåtandet skulle justeras. Därför har jag även reserverat mig mot anmärkningen.

Herr Vennerström: Det är förvånansvärt, att en gammal domare lämnat dessa deklarationer rörande utövandet av sitt domarämbete. När man sitter till doms inom en sådan domstol som konstitutionsutskottet, synes det åtminstone mig, att en gammal domare med praktisk domarerfarenhet väl ändå litet grand bör studera akterna, innan han, som herr Sundberg först gjorde, är färdig att fälla domen över herr Malmberg tillsammans med oss andra för att sedermera lämna den upplysningen, att han fullkomligt fått en av akterna om bakfoten.

Herr Borell: Herr talman, mina herrar! Jag skulle vilja våga den förmodan, att om herr Vennerström suttit med vid det tillfälle, då denna fråga avhandlades inom regeringen, han icke varit fullt så tvärsäker om, hur han i det ögonblicket borde handla, som han är nu efteråt, då han med kännedom om vad detta beslut medfört kan bedöma frågan. Här i världen är det en ganska lätt sak att, som man säger, vara efterklok, men det är icke lika lätt att i förväg bedöma följderna av ett visst beslut. I det ögonblick, då regeringen fattade sitt beslut, förelåg ju det förhållandet, att ett jaktplan av ifrågavarande slag var färdigt och redan inköpt. Detta hade visat goda egenskaper, och man var då tämligen allmänt överens om, att det fanns mycket goda utsikter för att denna nya typ av flygplan skulle nå en tillfredsställande utveckling och bliva fullt användbar samt jämförlik med de från utlandet beställda och i utlandet använda planen. Tyvärr ha dessa förväntningar icke gått i uppfyllelse, men därom hade man ingen anledning att vid det tillfället hysa några pessimistiska åsikter.

Anledningen till, att det icke har gått så bra med dessa beställningar, att de blivit försenade och att således, som herr Vennerström riktigt framhållit, flygvapnet åtminstone temporärt försvagats, ligger i rätt många sammanträffande ogynnsamma omständigheter. Dröjsmålet beror delvis därpå, att leveransen av motorerna av den engelske tillverkaren försenades i två månader. Ett annat verksamt bidragande moment till förseningen är den olycka, som hände i och med Lundborgs störtande och som för en tid åtminstone förklamade verksamheten vid verkstaden. Det var således en rad av ogynnsamma omständigheter, som bidragit till den uppkomna förseningen.

Jag vill gärna erkänna, att det efter beslutets fattande visat sig, att de plan, som levererats, eller åtminstone vissa av dem, varit behäftade med vissa svag-

Ang.
viast inköp
av flygplan.
(Forts.)

heter, en omständighet, som man vid beslutets fattande ej heller hade anledning att förutse. Jag för min del har den bestämda känslan — jag erinrar mig mycket väl, när jag deltog i detta beslut — att det med de fakta, som man då hade att räkna med, man näppeligen kunde komma till något annat resultat än regeringen gjorde. Jag skulle icke i det ögonblicket ha vågat taga ansvaret för att undanhålla ifrågavarande fabrik det stöd, som då erfordrades, för att fabriken överhuvud taget skulle kunna ens för någon kortare tid fortsätta sin verksamhet.

Herr Vennerström: Herr talman! Jag kan inte för min del verifiera herr Borells beskrivning av de tillfälligheter, som han kallade dem, vilka vållat förseningen av den sista leveransen. Han erinrade bland annat om Lundborgs störtande och ansåg, att detta skulle ha vållat försening av leveransen. Jag förstår inte, hur en händelse, som inträffade i slutet av januari 1931, kan hindra den levererande fabriken att enligt kontraktets egna bestämmelser till den 5 november året förut verkställa den bolaget kontraktsenligt åliggande leveransen.

Sedan vill jag yttermera tillägga, att om jag icke är fel underrättad, har den nuvarande regeringen genom dess då fungerande departementschef även behandlat den fortsatta frågan om anskaffning av jaktplan. Jag skulle förmoda, att det ligger så till, att man vid det senast fattade beslutet från den nuvarande regeringens sida har följt den anvisning man erhållit för icke så länge sedan från den nya eller i varje fall under övergångsskedet fungerande flygstyrelsen och denna gång uteslutande verkställt inköp av de engelska plan, som man förut ville inköpa för jämförande prov med »Jaktfalk».

Ja, herr Borell, jag erkänner, att jag inte vet, hur jag skulle ha handlat, om jag befunnit mig tillsammans med herr Borell i samma regering och i samma situation haft att avgöra denna sak. Jag var gudskelov inte ledamot av den regeringen och lär nog heller inte bli i tillfälle att tillsammans med herr Borell i någon regering bedöma liknande frågor i fortsättningen.

Herr Borell: Herr talman! I anledning av herr Vennerströms senaste anförande vill jag erinra, att förseningen av leveransen av ifrågavarande flygplan i första hand berodde på en försening av motorerna. Denna försening medförde en förskjutning av tiden för leveransens verkställande på två månader. Emellertid ha ju planen blivit ytterligare försenade. Därtill bidrogo enligt min mening de omständigheter, som stodo i samband med Lundborgsolyckan och vilka dock vållat åtskilliga svårigheter för ifrågavarande verkstad. En annan omständighet, som också bidragit till förseningen, är de vibrationsfel, som uppdagats på ett av de tidigare levererade planen och som gjort, att man måst verkställa omfattande och tidsödande experiment och undersökningar angående orsaken till detta fel, innan verkstaden kunde avsluta arbetet med de senast beställda planen. Klokheten bjöd ju att se till, var det anmärkta felet hos de redan levererade planen låg, innan man gick in för att fullgöra leveransen av de ytterligare beställda planen. Detta kan naturligtvis icke verkstaden rent juridiskt åberopa som ett försvar för förseningen, men det är dock en av de olyckliga omständigheter, som bidragit till att förseningen skett och som icke kunnat i förväg av den föregående regeringen tagas med i beräkning.

Herr Vennerström: Jag kan inte vitsorda ens den senaste framställningen av herr Borell. Den är i väsentliga delar positivt felaktig. Den verkliga orsaken är karakteriserad av den nuvarande flygstyrelsen sålunda: »Orsaken till leveransens försening är, att vid tidigare leverans av samma flygplantyp uppträtt vissa skakningsfenomen, vilkas avhjälpande varit föremål för utredning. Detta föranledde bl. a. leverantören att föregående höst under omkring två må-

nader praktiskt taget inställa arbetet å den senare leveransen. På grund av vissa svårigheter med den till motorn hörande bensinpumpen har färdigställandet av nästa flygplan av nämnda beställning sedermera ytterligare försenats.»

Detta är den korrekta beskrivningen, som jag här vill ha fastslagen gentemot den, som herr Borell lämnade och vilken, som jag nämnde, i väsentliga delar icke är korrekt. Det är alltså tydligt, att den uteblivna leveransen till väsentlig del beror på att plantypen i fråga ännu icke är utexperimenterad och dels därpå, att fabriken i fråga icke har de tekniska möjligheterna att prestera en verkligt industriellt utformad leverans.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, lades den under behandling varande punkten till handlingarna.

Punkten 3.

I denna punkt hade utskottet anfört, att utskottet vid granskningen av statsrådsprotokollen över finansärenden uppmärksammat, att statsministern Ekman anmält jäv vid behandlingen i statsrådet den 3 juli, den 17 oktober, den 31 oktober och den 21 november 1930 av ärenden angående bostadskreditföreningar, samt att en undersökning av orsaken härtill visat, att statsministern Ekman, som före tillträddandet av statsministerämbetet av Kungl. Maj:t för en tid av tre år, räknat från och med den 15 september 1929, förordnats till ledamot av och ordförande i styrelsen för Svenska bostadskreditkassan med ett årligt arvode av 5,000 kronor, även efter utnämningen till ledamot av statsrådet fortsatt att utöva ledamot- och ordförandeskapet i kassans styrelse samt härför uppburit arvode.

Med förmälan, att statsministern Ekman enligt utskottets tanke icke längre bort handhava sistnämnda uppdrag, sedan han inträtt såsom medlem av statsrådet, hade utskottet i den nu föredragna punkten hos riksdagen gjort anmälan enligt § 107 regeringsformen mot statsministern Ekman.

Reservation hade anmälts av herrar *Sundberg, Sandström, Magnusson i Tumhult, Jansson i Edsbäcken, Gustafson i Kasenberg och Pehrsson i Göteborg*, vilka ansett tillräckliga skäl för biträdande av den av utskottet gjorda anmälan icke vara för handen.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Herr talman! I denna punkt har konstitutionsutskottet gjort en anmälan enligt § 107 regeringsformen mot mig, därför att jag — som före tillträddandet av statsministerämbetet av Kungl. Maj:t för en tid av tre år, räknat från och med den 15 september 1929, förordnats till ledamot av och ordförande i styrelsen för Svenska bostadskreditkassan med ett årligt arvode av 5,000 kronor — även efter utnämningen till ledamot av statsrådet fortsatt att utöva ledamot- och ordförandeskapet i kassans styrelse samt härför uppburit arvode. Såsom huvudmotiv för denna åtgärd anför utskottet, att det finner mitt bibehållande av detta uppdrag efter inträdet i regeringen icke vara »förenligt med de principer, som lett till utformandet av den bestämmelse i § 34 regeringsformen, enligt vilken ledamot av statsrådet icke tillika må annat ämbete utöva eller några inkomster därav uppbära».

Frågan är nu: i vilken mån äger detta påstående stöd i grundlagen, i hittills tillämpad praxis, i konstitutionsutskottets och riksdagens uppfattning och uttolkning av de av utskottet antydda principerna i dylika fall? Det må tillåtas mig, herr talman, att i så koncentrerad form, som det är mig möjligt åstadkomma, framlägga resultatet av den utredning, jag verkställde härom, innan jag bestämde mig för att bibehålla uppdraget i fråga.

Ang.
viast inköp
av flygplan.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekman's ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förändskap i
Svenska
bostadskre-
dikassans
styrelse.
(Forts.)

Först konstaterar jag då, att icke ens utskottet vågat påstå, att den åbe-ropade § 34 blivit, i vad dess *ordalydelse* *beträffar*, överskriden. Ingen, som äger eller på allvar sökt vinna kännedom om vad man vid den tidpunkt, då den nu gällande lydelsen av detta lagbud fastställdes, avsåg med beteckningarna »ämbete» och »ämbetsman», kan söka driva den meningen. Innehavet av ett korttidsbegränsat styrelseledamotskap i en från allt vad ämbetsverk heter fristående, om också genom statens initiativ tillkommen och i viss utsträckning statsunderstödd och statskontrollerad kreditförening skulle *icke* av någon tillerkänts den ställningen. Skulle den ringaste tvekan härom finnas på något håll, måste vad som i detta avseende förekom vid 1873 års riksdag vara avgörande. Då motionerades nämligen om att ett för justitieråd i samma § 34 intaget liknande förbud skulle »gälla också annan allmän eller enskild avlönad befattning eller uppdrag». Men den motionen avslogs av riksdagen. Och sedan dess har icke i detta avseende någon ändring i lagens avfattning blivit företagen. För var och en, som godkänner det gamla kravet, att grundlagarna skola tolkas efter ordalydelsen, måste därför allt tal om en stadgeöverträdelse vara uteslutet.

Det är heller icke, som jag själv nyss erinrade, på en sådan motivering anmärkningen blivit gjord. Utskottets utgångspunkt är, att de principer, som lett till den ännu bestående utformningen av § 34, skulle ha ägt en mera vidsträckt innebörd än ordalagen, bokstavligt tillämpade, giva vid handen. Och det är för den härom okunnige eller härpå ouppmärksamme, som konstitutionsutskottet, sin konstitutionella väktarplikt likmätigt, velat höja sitt varnande finger. Varom det icke skulle vara något att säga, därest utskottet därvid icke råkat tappa sammanhanget med hela den uppfattning, såväl konstitutionsutskottet som riksdagen hittills undantagslöst tillkännagivit, och detta ända därhän, att vissa av utskottets medlemmar direkt och personligt kommit i öppen konflikt med sig själva och sina föregående tolkningar och ståndpunkter.

För att belysa denna del av ärendet, nämligen vilka principer som hittills i nu förevarande avseende ansetts vara förbundna med stadgandet i § 34 regeringsformen, kan jag börja med vad som skedde vid 1919 års riksdag. År 1918 den 10 maj invalde den då sittande regeringen två av sina ledamöter, utrikesministern Hellner och statsrådet Palmstierna, i aktiebolaget Tobaksmonopolets styrelse. De valda utsågos vid en konselj, där de själva voro närvarande, utan att någon anteckning förelåg, att de av jävsskäl avhöllo sig från deltagande i beslutet. På liknande sätt bestämdes vid ett annat regeringssammanträde deras löner. 1919 års konstitutionsutskott dryftade förfaringsättet. Yrkande framställdes om anmärkning mot finansministern Thorsson, på vars förordning båda besluten tillkommit, dels därför att de båda regeringsledamöterna tilldelats och bibehållit detta uppdrag, dels därför att de deltagit i beslut, vid vilkas fattande de uppenbarligen varit jäviga. Det förstnämnda yrkandet — att de mottogo och bibehöllo uppdraget — *ogillades* av utskottet. Det senare yrkandet — om klander mot att de valda icke antecknat jäv mot deltagande i valet — vann majoritet och föranledde anmärkning. Vid detta tillfälle kunde icke utskottet undgå att ytterst ingående granska de principer, som lett till utformningen av § 34 regeringsformen. Man måste det så mycket mera, som det gällde en organisation, i vilken staten var huvuddelägare och av vars verksamhet staten skulle uppbära den ojämförligt större parten av avkastningen. Klarare, skarpare och mera otvetydigt än vid detta tillfälle skedde kunde icke vare sig den dåvarande regeringen, det dåvarande utskottet och riksdagen markera, att de ansågo de principer, som lett till stadgandet i § 34 regeringsformen, *icke* äga det innehåll, som 1931 års konstitutionsutskott nu velat lägga in däri. På regeringens vägnar klarlade herr Thorsson statsrådets mening. Han yttrade bl. a.: »Jag kan icke erkänna, att häri (d. v. s. i det

klandrade förfarandet) ligger något brott mot grundlagens bud. Den omständigheten, att dessa personer såsom ledamöter i aktiebolaget Tobaksmonopolets styrelse voro det allmännas representanter, har icke utgjort något skäl att för dem göra undantag från det *som tidigare allmänt kunnat tillåtas*. Snarare torde ett sådant uppdrag böra bättre överensstämma med ett statsråds ställning än om denne av enskilda insatts i styrelsen.» Till uppbyggelse för socialdemokraterna, vilka ju bilda huvudstommen i en majoritet, som i årets konstitutionsutskott hyllar en motsatt uppfattning, må erinras om att det år 1919 fanns en minoritet, som icke ens ansåg en anmärkning rörande den nyss omnämnda jävsfrågan befogad, utan som reserverade sig mot allt klander. I denna minoritet ingick bl. a. konstitutionsutskottets dåvarande ordförande, herr Viktor Larsson i Västerås, samt ledamoten av årets konstitutionsutskotts majoritet, herr Arthur Engberg. § 34 i regeringsformen har sedan dess icke undergått någon förändring, principerna, som lett till dess utformning, icke heller.

Åren 1926, 1927 och 1928 tillhörde herr Eliel Löfgren såsom utrikesminister den från juni förstnämnda år till oktober sistnämnda år sittande regeringen. Han innehade samtidigt under denna tid uppdrag såsom styrelseledamot i Wargöns aktiebolag och Hellefors bruks aktiebolags styrelse. Han insattes i den av staten ägda Kreditkassan såsom det allmännas representant. Alla, jag på den tiden talade vid därom, ansågo det vara mycket lämpligt, ja, ett statsintresse, att han ägde detta uppdrag. Förhållandet blev flera gånger omnämnt i pressen och måste därför ha varit känt inom konstitutionsutskottet. Han erhöll naturligtvis skäligt arvode. Hur kunde detta medlemskap enligt konstitutionsutskottets mening vara förenligt med de grundläggande principerna för regeringsformen § 34, under det att styrelseledamotskap i Bostadskreditkassan anses vara motsatsen? Åtminstone blev jag bibringad den uppfattningen, att frånvaron av all anmärkning i förstnämnda fallet berodde på att man ansåg anmärkningsanledning icke föreligga. Jag styrktes än mer i denna min åsikt vid förra riksdagen, då saken sattes ut i tryck i utskottsreservanternas tabeller, utan att, såvitt jag kunde förnimma, något klandrande ord därom förekom. När konstitutionsutskottets ordförande i föl verkställde en uppräknings av enligt hans dåvarande åsikt anmärkningsvärda och icke anmärkningsvärda bisysslor hos tidigare regeringsledamöter, inrangerade han obestriddligt herr Löfgrens styrelseledamotskap bland de senare. Detta skedde med följande ord: »I den Ekmanska ministären hade ministern för utrikes ärendena Löfgren fem styrelseuppdrag, vilka emellertid sammanhängde med uppdrag från Kreditkassan och intaga en alldeles säregen ställning.» Vad herr Reuterskiöld menade med denna »säregna ställning», framgick klart i ett senare yttrande i samma anförande. Han förklarade nämligen i detta uttalande, att han i fråga om statliga och halvstatliga monopolföretag ville ställa sig på samma ståndpunkt, som 1919 års av mig förut här skildrade konstitutionsutskott intog och som gick ut på att *regeringsledamöter i samhällets intresse både kunde och borde mottaga och utöva styrelseuppdrag i dessa*.

Detta var i föl. I år företräder, så vitt jag kan förstå, samma konstitutionsutskottsordförande en rakt motsatt mening. Det skall bli av intresse att erfara, varmed han vill motivera en slik omkastning.

Det förklaras absolut icke genom att man exempelvis försöker beteckna Wargön, Hellefors m. fl. bolag såsom i högre grad halvstatliga monopolföretag än Bostadskreditkassan. En jämförelse mellan dessa båda typer av företag skall omedelbart uppvisa, att Bostadskreditkassan mera närmar sig de av konstitutionsutskottets ordförande i föl beskrivna företag, i vilka enligt hans dåvarande utläggning statsrådsledamöter både kunna och böra mottaga och utöva styrelseuppdrag, än vare sig Wargön eller Hellefors eller eventuellt de övriga i detta sammanhang äsyftade bolagen.

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Utöver hänvisningen till de principer, som lett till utformningen av § 34 regeringsformen, vilken hänvisning väl får anses utgöra anmärkningens huvudskäl, har utskottet också åberopat såsom bimotiv, att det icke vore förenligt med de tyngande arbetsuppgifter, som åvila ledamöten av statsrådet, att på sätt, jag förfallit till, samtidigt inneha ledamötskap i Bostadskreditkassans styrelse. Hur flertalet av de konstitutionsutskottets ledamöter, vilka enat sig om detta uttalande, tidigare själva betraktat liknande fall, därpå anhåller jag få anföra ett exempel. Den 22 juni 1920 tillsatte den dåvarande regeringen en nämnd med uppdrag att »själv verkställa samt låta verkställa utredning angående lämpligheten av och betingelserna för ett överförande i samhällets ägo eller under samhällelig kontroll av naturtillgångar och produktionsmedel, som äro för landets ekonomi och befolkningens välfärd av större vikt». Ingen människa, som vet, att det var en socialdemokratisk regering, som tillsatte denna nämnd, behöver ett ögonblick tvivla på att detta utgjorde den största, den svåraste och ur den regeringens egen synpunkt mest maktpåliggande och ansvarsfulla arbetsuppgift, som den kunde lämna åt någon människa. Det gällde ju regeringspartiets stora huvudsträvan, det egna programmens realiserande. Här måste ju det bästa, som fanns av skarpsinne, av initiativkraft, av samhällskunskap, av politisk och social konstruktionsförmåga, mobiliseras och utnyttjas i den mest intensiva utsträckning. Vad skedde? Jo, det att till arbetsuppgiftens ledare förordnades ett i tjänst stående statsråd. Och under hela den tid, som socialdemokratisk regering sedan dess existerat, har ett, ibland två statsråd i skiftande ställningar — statsministerns, finansministerns, socialministerns, handelsministerns, konsultativa statsrådets — jämsides därmed burit denna arbetsbörda. Men under hela denna tid hörde man icke något om att den uppgiften icke var förenlig med de tyngande arbetsuppgifter, som åvila ledamöten av statsrådet. Något eko från förra århundradets mitt om att »konungens rådgivare innehåva befattningar, vilka, för att skötas som sig bör, ovillkorligen fordra uteslutande åt dem ägnad tid, aldrig vilande omsorger, oväld, oberoende av alla enskilda intressen» förnåms icke från någon konstitutionsutskottsvrå. T. o. m. konstitutionsutskottets nuvarande ordförande teg och led, om av sympati för det angelägna och tilltalande i den åt de socialdemokratiska ledamöterna lämnade uppgiften är det ju icke möjligt för mig att veta.

Någon invänder kanske: men det beslöts dock vid socialiseringsnämndens tillsättande tillika, att dess statsrådsledamöter icke skulle ha särskild ersättning, så länge de tillhörde statsrådet. Jag svarar: ur synpunkten av de dubbla arbetsbördornas konstitutionella förenlighet saknar den erinringen all betydelse, därest man icke förutsätter, att den ena uppgiften eftersattes av hänsyn till den andra. Det förutsätter icke jag. Men gör man icke det, då blir läget i detta fall ur den av mig nu berörda, av konstitutionsutskottet självt åberopade synpunkten fullkomligt analogt med motsvarande läge visavi Bostadskreditkassan.

Vid fjolårets dechargedebatt anförde herr Reuterskiöld, att »konstitutionell praxis är lika viktig som skriven grundlag». Ehuru jag anser en viss överdrift ligga i detta uttalande, kan jag dock medgiva, att åtskilligt berättigat inrymmes i denna sats. Men just från denna utgångspunkt framställer sig frågan: Varför underkänner då utskottet i mitt fall en praxis, som utan känt undantag oupphörligen tillämpats och stadgats, ända sedan lagen skrevs? För att så nu skulle ske, borde väl utskottet kunnat peka på någon försummelse eller någon anledning till ett särskilt ingripande. Det går icke att åberopa den andra anmärkningen, i vilken jag jämte tre andra statsråd figurerar. Den går ut på att en fråga blivit avgjord i liten konselj. Men bland de, enligt utskottets mening, alltför fåtaligt närvarande statsråden fanns ju dock jag med, ehuru konseljen hölls på ganska avlägsen ort. Anmärkningen i fråga duger därför knappast såsom bevisning om hinder för mig personligen att på grund av överbelastning fylla med

statsrådsämbetet förbundna plikter. Och något annat belägg på sin mening därom har utskottet åtminstone hittills icke presterat.

I detta sammanhang önskar jag dock bestämt uttala, att jag icke förbisett eller förnekat det berättigade i att statsrådsämbetet kan fullt ut disponera innehavarens krafter och intresse. Jag tror mig ha i handling visat detta. Då jag förra gången inträdde i regeringen, avsåg jag mig, fränsett riksdagsmandatet, samtliga innehavda befattningar och uppdrag, vilka icke voro att hänföra till ideell verksamhet. Då jag denna gång återinträdde i regeringen, avsåg jag mig, alltså fränsett riksdagsmandatet, tre av fyra innehavda, ekonomiskt givande befattningar och uppdrag. När jag behöll Bostadskreditkassan, skedde det därför, att jag bl. a. genom studieresa till andra länder förberett mig för det ännu icke avslutade organisationsarbetet med kassan och att jag därför trodde mig kunna gagna även det allmänna med att kvarstå. Men det skedde först efter det jag genom noggrann undersökning ansett mig kunna konstatera, att det vore fullt förenligt med både grundlag och praxis samt med vad jag själv bland annat i oppositionsställning gjort gällande i hithörande frågor. Jag hänvisar i sistnämnda avseende till mitt senaste anförande rörande dylika spörsmål, hållet vid 1930 års riksdag. I detta sammanhang torde i förbigående kunna anmärkas, att varken Bostadskreditkassan eller staten förtjänat ett enda öre på om jag av sagt mig uppdraget eller *utövningen* av uppdraget i Bostadskreditkassan. Precis samma utgift hade fått göras, även om min plats övertflyttats på annan person.

Jag går så över till det återstående ledet i utskottets angreppsmotivering, nämligen att från Bostadskreditkassan till regeringen ingående ärenden visat sig föranleda jävshinder för mig att deltaga i ärendets behandling i regeringen samt att de utövande och kontrollerande instanserna skulle sammanblandas med varandra. Det finns knappast möjlighet att åstadkomma en mera uppstyld och innebördstom argumentation. Kassans stadgar föreskriva, att en del rent formella åtgärder skola underställas Kungl. Maj:ts prövning. Ingen från kassan fristående statsminister eller försvarsminister kommer att ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt dessa ärenden, vilka prövas i finansdepartementet. I sin ekonomiska skötsel har kassan klar självstyrelse, där de egna instanserna avgöra alla lönefrågor. Det inflytande på dessa frågor, som staten vill och kan utöva, sker genom de utsedda styrelseledamöterna. Hur dessa handla *inom kassans styrelse* är för övervakningen och kontrollen det verkligt betydelsefulla. Vad som åter i dylikt fall sker i konseljen saknar praktiskt sett all inverkan. Att ett statsråd, som intresserar sig för styrelseledamotskapet och utövar detta, skulle representera en mindre garanti för att statens eventuella synpunkter vid styrelseärendenas behandling beaktas, kan väl, lika gärna som många andra orimligheter, göras gällande. Man bör dock kunna förutsätta, att acceptanterna icke bli allt för många.

Och därmed återstår, så vitt jag kan förstå, knappast något annat kvar än en allmän övertygelse om utskottets osparda nit och orubbliga föresats att göra sitt bästa. En riksdagskamrat, som jag träffat i onsdags, yttrade: »När jag läste utskottets anmärkning nr 3, kom jag ihåg en historia om en gammal länsman, som var ute på undersökning, hur vid en inträffad brand elden kommit lös. När han trots synnerliga ansträngningar ej kunnat upptäcka något brottsligt, drog han slutsatsen: Här finnes ingen skyldig, alltså måste han uppfinnas.»

På något håll i pressen har man med den älskvärdhet, tidningsmännen inom och utom riksdagen gärna anlägga i diskussionen, förknippat denna utskotts-anmärkning med några kompensationsfunderingar rörande avgångna statsråd. Jag anhåller att slippa få min anmärkta åtgärd bedömd från dylika synpunkter. Vad jag påkallar är endast, att en av konstitutionsutskottet och där-

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förändskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

med även av riksdagen andra hittills tillerkänd rätt icke plötsligt förvandlas till en förseelse, underkastad klander av olika slag. Högre mål måste konstitutionsutskottet sätta för sin verksamhet.

Herr **Reuterskiöld**: Herr talman, mina herrar! Utskottet har överhuvud icke att sätta som sitt mål ett klander över det ena eller det andra statsrådet personligen med förebräelser för felaktigt förfarande o. dyl., utan utskottet har vid fullgörandet av sin grundlagsenliga granskning över regeringens förande att se till, huruvida i stort sett och i detalj, där så kan ske, det mest lämpliga har iakttagits vid tillämpningen av gällande författningar och rätt. Jag skulle vilja karakterisera detta så, att konstitutionsutskottet i förhållande till regeringen har samma befogenhet som justitieombudsmannen har i förhållande till ämbetsmännen, när det gäller att undersöka deras förhållanden. Det kan hända, att det förekommit något som varit felaktigt, något som varit brottsligt; då blir det åtal — enligt § 106 regeringsformen visavi regeringen. Men sådant förekommer ju aldrig, av det enkla skälet att faktiska förutsättningar för paragrafens tillämpning icke existera. Den andra möjligheten är ifråga om ämbetsmän i allmänhet, att justitieombudsmannen vidtar en annan åtgärd till rättelse, och den tredje är, att han lämnar fallet utan erinran eller att han åtminstone konstaterar, hur han ansett, att det borde vara.

Jag skulle vilja säga, att när konstitutionsutskottet går till sin granskning av regeringens verksamhet, är det också framför allt dessa senare synpunkter och särskilt den sistnämnda, som äro av betydelse. Man konstaterar, huruvida utskottet och regeringen haft samma uppfattning om vad som bort ske, och utskottet ger uttryck åt sin uppfattning därom, där samstämmighet ej föreligger, samt låter det bli va regeringens sak, om den vill fortfarande göra en annan uppfattning gällande eller icke. Jag tror, att det vore lyckligt, därest den konstitutionella kontrollen överhuvud taget skall bibehållas, att man undveke att inlägga vare sig politiska biasikter eller ett personligt klander i de anmärkningar, som utskottet gör. De anmärkningar utskottet framställer göras i regel med utgångspunkt från utskottets uppfattning om förvaltningen och dess handhavande i vårt land.

Efter denna allmänna erinran, som föranletts av den sista delen av hans excellens' yttrande, skall jag övergå till att något beröra de synpunkter, som hans excellens har framfört. Om jag börjar med slutet, talade hans excellens där om den kontroll, som bör utövas i förevarande fall, och framhöll, att han icke kunde finna, att denna kontroll, som dock för utskottet är en ganska väsentlig sak och en huvudsak, skulle lida genom att hans excellens bibehölle sitt ordförandeskap i bostadskreditkassan. Då bostadskreditkassan icke står under bank- och fondinspektionens kontroll, måste den ju, om den överhuvud skall ha någon kontroll, stå under finansdepartementets. Principiellt måste man väl ändå medge, att det är ganska olämpligt, om finansdepartementets chef, som är medlem av en regering, vari statsministern är den främste mannen, skall kontrollera regeringens främste man i hans egenskap av ordförande i en bostadskreditkassa. Redan detta förhållande gör ju för vanlig uppfattning kontrollen, i den mån den skulle behövas, ganska illusorisk. Det är icke gärna möjligt, att den, som sitter som medlem i en homogen politisk regering, blir någon verklig kontrollant över vad chefen för samma regering gör eller låter i sin egenskap av en kassas styrelseordförande.

Men även om man bortser från detta förhållande, synes det mig icke vara så alldeles likgiltiga ting, som komma till regeringen. I den promemoria, som upprättats i utskottet vid ärendets behandling, ha vi också en förteckning över de fall, då sådana frågor kommit under regeringens bedömande. I juli förelåg sålunda en ansökning från Örebro läns bostadskreditförenings interimsty-

relse om ändrad föreskrift i fråga om rätt för föreningen att börja sin verksamhet och en fråga om instruktion för av Konungens befallningshavande förordnat ombud för bostadskreditföreningen. Nog förefaller det åtminstone mig, som om regeringens befattningshavande med dessa frågor icke blott är en rent formell sak utan att den, därest en kontroll skall komma till stånd över dylika framställningar, måste föranleda saklig prövning. I ett annat fall, i oktober, förelåg frågan om vissa bostadskreditföreningars verksamhetsområde och senare, likaledes i oktober, frågan om utvidgning av verksamhetsområdet för Gävleborgs läns bostadskreditförening. I november förekom ett fall om vissa ärenden angående bostadskreditföreningar, utan att de äro närmare angivna.

I varje fall är den kontroll, som här skall utövas genom regeringen, såvitt jag förstår, av den natur, att man icke däri får inlägga en rent formell kontroll. Då skulle den reella kontrollen totalt bli utesluten. Redan detta förhållande gör, synes det mig, att det är mycket olämpligt att en statsminister, en departementschef eller ett konsultativt statsråd är ordförande i bostadskreditkassan.

Hans excellens talade också om, att ett bimotiv vore de tyngande arbetsuppgifterna. Det är mycket riktigt, att utskottet har sagt på sidan 26 i sitt utlåtande, att det knappast är »förenligt med de tyngande arbetsuppgifter, som åvila ledamot av statsrådet, att statsministern, som därjämte utövat chefskapet för försvarsdepartementet, jämsides härmed fungerat såsom ledamot av och ordförande i kassans styrelse». När utskottet skrev denna punkt erinrades inom utskottet om den oerhörda arbetsförmåga, som utmärker hans excellens herr statsministern Ekman, och vi kunde ju inte undgå att se, att statsministerns arbetsförmåga var av den art, att han kanske till och med skulle kunna taga på sig än mer arbete än detta. Men den jättekraft, som statsministern personligen har i detta fall, får inte fördunkla för oss, att han icke blott är herr Ekman, utan också den svenska stats försvarsminister. Och den omständigheten, att *han* kanske går i land med en sådan arbetsbörda, kan icke under några förhållanden vara skäl att överhuvud taget godtaga den uppfattningen, att statsministern, som tillika är försvarsminister, också kan räcka till för att vara ordförande i en bostadskreditkassa utan realkontroll. Detta var därför icke riktat mot statsministern personligen, naturligtvis, utan man avsåg det principiella förhållandet, att en sådan förening av uppgifter är olämplig. Det är ju känt, att man tämligen allmänt i alla läger anser det önskvärt, att inom en regering statsministern icke tillika är departementschef. Men det kan icke göras någon som helst konstitutionell anmärkning mot att en statsminister tillika är departementschef. I regel brukar det visa sig, att det icke låter sig göra längre än en viss tid, och sedan får det lov att ändras. Det tyder ju i varje fall på att sammanfattningen av de uppgifter, som där föreligga, blir så stor, att bördan blir för tung i längden, och att då ytterligare öka den genom att behålla en befattningshavande sådan som detta ordförandeskap kan ju inte vara lämpligt. Ur den synpunkten synes mig således utskottet ha fullt fog för att, även med erkännande av hans excellens arbetsförmåga, hävda den principiella ståndpunkten.

Jag kommer därefter till frågan om de andra punkter, som hans excellens berörde. Det gäller då närmast praxis. Redan under förra året var denna fråga föremål för behandling. Hans excellens berörde i sitt anförande här 1920 års beslut angående socialiseringsnämndens tillsättning, och den ståndpunkt, som dåvarande regeringen intog med hänsyn till frågan om statsråds ledamotskap i en sådan nämnd. Jag tillåter mig med avseende härpå hänvisa till nr 7 i de reservationsvis framställda anmärkningarna, icke därför att jag skall gå in på denna anmärkning, herr talman, men därför att hans excellens berörde vad som i den finns omtalat av rent faktiskt förhållande.

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekman's ord-
förandeskap
Svenska
bostadskre-
dittkassans
styrelse.
(Forts.)

I denna reservationsvis framställda anmärkning, som utskottet icke biträtt till sitt flertal, har framhållits, att det icke gärna kan vara lämpligt, att statsråd förordnas till ledamöter av kommittéer. Vi ha därvid också framhållit och erinrat om vissa fall, då statsråd i allt fall varit detta. Under början av 1800-talet och ända till statsrådsreformen 1840 var det mycket vanligt, att statsråd voro ledamöter av kommittéer. Efter den tiden har det blivit mer och mer ovanligt, men under det sista årtiondet har det förekommit ett och annat fall, och däribland även i fråga om den i reservationen omförmälda socialiseringsnämnden, då avvikelser från regeln skett. Nu har ju i år, eller rättare sagt förra året, också en sådan avvikelse skett. Utskottet har nog delat reservanternas mening om det felaktiga häri men icke ansett, att det borde göras någon anmärkning. Utskottsreservanterna ha ju också blott gjort en erinran ingressvis, men icke någon anmärkning, mot att statsrådet Hamrin utsågs till ledamot av försvarskommissionen. Däremot var inom utskottet den uppfattningen allmänt rådande, att om vederbörande departementschef förordnats till ledamot i en kommitté för att leda dess arbete eller handhava det, är det icke någonting att säga därom, men om andra statsråd förordnas, blir situationen rätt betänkelig. Vi ha då velat påpeka, att socialiseringsnämndens tillsättande innebar en avvikelse som var att observera, men icke att efterfölja. — Att jag nu uppehållit mig vid denna punkt beror på dess sammanhang med det övriga.

Den praxis, som utbildat sig, har, säger hans excellens, konstitutionsutskottet lämnat opåtalad, om vi nu undanta 1930, då anmärkning gjordes i vissa avseenden. Men förutsättningarna för att denna praxis skall kunna anmärkas i utskottet är naturligtvis, att utskottet får anledning därtill genom granskning av protokollen. Såvitt jag kan erinra mig har utskottet icke haft anledning att göra en sådan erinran annat än beträffande socialiseringsnämnden. Beträffande däremot de övriga fall, som hans excellens berörde, har det års konstitutionsutskott, som följde efter regeringarnas tillträde, då frågan ju varit aktuell, icke haft i protokollen en sådan anledning. Man kan därför icke av den omständigheten, att konstitutionsutskottet icke gjort anmärkning, draga den slutsatsen, att under alla omständigheter och alla förhållanden utskottet godtagit praxis, utan förutsättningen måste i varje fall vara, att utskottet haft i protokollen anledning att gå in på en granskning utan att göra denna.

Efter denna erinran har jag då först att upptaga det fall, som hans excellens tog upp från 1919 års konstitutionsutskott, som icke gjort anmärkning därom, att två ledamöter av statsrådet voro förordnade till ledamöter i ett par halvstatliga monopolföretag, utan avslagit en av vissa reservanter gjord anmärkning. Det är alldeles uppenbart, att denna fråga om statsråds ledamotskap i halvstatliga eller helstatliga monopolföretag är en fråga, som måste bedömas och prövas för sig. Förra året, när konstitutionsutskottet gjorde sin anmärkning angående statsrådsledamöters innehav av bolagsuppdrag, var intet av dessa bolagsuppdrag av halvstatligt eller helstatligt monopolbolags natur. Utskottet hade därför då ingen anledning att ingå på frågan om de hel- eller halvstatliga monopolföretagens ställning. Utskottet har icke heller gjort det. Men år 1919 tog utskottet en klar ställning i frågan om dessa halv- och helstatliga monopolbolag. Jag tillåter mig emellertid framhålla att den omständigheten, att 1919 års konstitutionsutskott intog en sådan ställning, naturligtvis icke för all framtid kan bli utslagsgivande. Hans excellens har icke heller velat påstå detta. Hans excellens har endast sagt, att praxis hittills har gått i denna riktning, och han har hållit sig till den praxis, som varit. Därest omständigheter emellertid tillkommit efter det att ett uttalande av utskottet gjorts och efter det utskottet fått anledning att göra en ytterligare undersökning, kan man icke vara så alldeles säker på att den praxis, som anses ha uppstått ge-

nom ett tidigare utskottsuttalande, fortfarande verkligen håller. Man har tvärtom anledning att fråga sig, om så är fallet.

Nu inträffade 1930 just ett sådant nytt moment. Utskottet gjorde då anmärkning beträffande bibehållandet av bolagsstyrelseuppdrag. Därmed kom frågan under debatt. Utskottet självt hade undvikit att blanda in 1919 års beslut med de frågor, som då förelågo, därför att det gällde två skilda ting, och utskottet hade 1930 icke anledning att gå in på den fråga, som 1919 hade behandlats. Men vid 1930 års riksdag kom under debatten 1919 års konstitutionsutskotts betänkande att i allt fall upptagas. Därvid är det alldeles riktigt, som hans excellens anförde, att jag för min del gjorde ett uttalande, som innebar ungefär vad hans excellens anförde. Men jag tillåter mig stryka under ett ord i mitt yttrande, som icke kom fram, när det citerades av hans excellens. Jag tillät mig säga: »Jag tror tvärtom, att man måste i fråga om statliga och halvstatliga monopolföretag ställa sig på en annan ståndpunkt än de» — d. v. s. reservanterna 1919 — »gjort och således ställa sig på den ståndpunkt, som utskottet då intog», etcetera.

Det var inte utan avsikt, som jag lade tonvikten på orden »jag tror», därför att frågan var då icke av utskottet närmare undersökt, och min egen ståndpunkt var icke klart bestämd. Jag lutade dock bestämt åt uppfattningen, att halvstatliga och helstatliga monopolföretag intogo en särställning. Jag hade redan då vidtagit en undersökning för min del angående förhållandet beträffande bolagsstyrelser och statsrådsuppdrag och kommit till den bestämda uppfattningen, att det icke var förenligt med grundlagens principer att förena dessa. Men jag hade kvar att granska frågan om de halv- och helstatliga monopolföretagen. Vid den närmare undersökning, som jag sedermera vidtog, och varav resultatet förelåg färdigt i korrektur i september 1930, fastän det icke publicerades i vetenskaplig tidskrift förrän 1931, kom jag till den uppfattningen, att man väl har skäl att i viss utsträckning försvara förenandet av ledamotskap i statsrådet med ledamotskap i hel- och halvstatliga monopolföretag, men att dessa skäl vid närmare granskning borde begränsas till det fall, att det är fråga om den departementschef, som har kontrollen över ifrågakvarande monopolföretag.

Om man kommer till det resultatet att det förhållandet är relevant, att departementschef som sådan behöver direkt ha denna kontroll genom att sitta i bolagsstyrelsen, så finns ingenting att däremot erinra. Då är det i själva verket ett moment i hans ämbetsuppdrag. Men när man finner, att detta icke är fallet, utan att det är andra statsrådsledamöter som förordnas, då måste man enligt min mening komma till en annan uppfattning än 1919 års konstitutionsutskott gjorde. 1919 års utskott ansåg, att en sådan förening kunde åstadkommas utan några som helst hinder, vare sig det gällde departementschef eller andra — det gällde då icke vederbörande departementschef. För min del kan jag icke finna det vara försvarligt annat än om det gäller en departementschef. Och med hänsyn till den praxis, som utbildat sig, att det sällan eller aldrig varit departementschef, som varit ledamot i dessa företag, stannar jag vid den uppfattningen, att föreningen av statsrådsämbete med dylika styrelseuppdrag icke är lämplig eller riktig.

Denna konsekvens, som jag betraktar som en följd av den hållning utskottet intog 1930, kunde man möjligen förutse skulle komma att dragas, om frågan bleve föremål för närmare utredning, och det betonades mycket starkt år 1930, att frågan om hel- och halvstatliga monopolföretag icke varit under utskottets behandling.

Nu är emellertid ytterligare härvid att märka, att bostadskreditkassan *icke* kan betraktas som något hel- eller halvstatligt monopolföretag. Det är en helt annan ställning den intar. Jämför man den med stadshypotekskassan i fråga

Ang. stats-
ministern
Ekman's ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

om organisationen, är stadshypotekskassan av en helt annan natur, och den skulle ju mycket väl eller åtminstone i viss utsträckning kunna jämföras med de företag, om vilka jag talat. Men däremot är bostadskreditkassan organiserad på ett annat sätt, och i följd härav synes den mig under inga förhållanden kunna inrangeras under hel- och halvstatliga monopolföretag.

Då nu 1919 års konstitutionsutskotts yttrande uteslutande avsåg dessa monopolföretag, kan man heller icke med fog tala om någon praxis med avseende på sådana företag, som icke äro monopolföretag. Under sådana förhållanden kommer man att begränsa området för praxis ytterligare högst väsentligt. Jag kan då inte undgå att återigen komma till 1930 års anmärkning från konstitutionsutskottet angående oförenligheten av bolagsstyrelseuppdrag med statsrådsställning. Hans excellens hade då, som han själv erinrade om, ett yttrande i andra kammaren i denna fråga, ett yttrande, som är så formulerat, att det kan sägas innebära en förhandsreservation för just det nu föreliggande fallet, en reservation, som innebär, att hans excellens, som då endast var oppositionsledare men icke statsminister, vid ett blivande statsministerskap skulle komma att bibehålla det här ifrågavarande uppdraget. Hans excellens yttrade nämligen, vilket återfinnes på sidan 33 i nr 28 av andra kammarens protokoll, sedan dåvarande statsministern hade yttrat sig och hans regeringsparti instämt tämligen allmänt eller uttalat sitt bifall, följande: »Det är *det* faktiska förhållandet, att man från regeringsbanken försvarat sambandet mellan medlemskap i *stora finansiella institutioner* samt att detta försvar vunnit understöd av det nuvarande regeringspartiet, som tvingat mig att säga några ord i denna fråga.»

Att bostadskreditkassan kan och bör betecknas som en »stor finansiell institution», tror jag vi kunna vara ense om, åtminstone förefaller det, som om hans excellens i det avseendet borde ha den uppfattningen.

Sedan gick hans excellens i detta sitt anförande i andra kammaren förra året in på frågan om konstitutionsutskottets anmärkningar, som han ansåg hava skjutit över målet. Han ansåg, att det principiellt visserligen var ganska riktigt, vad utskottet sade, men han ansåg, att man inte fick taga det så allmänt som utskottet gjort. Och så tillade han: »Det finns också andra former av styrelseledamotskap — t. ex. när ett samhälle utser en person att vara ledamot i styrelsen för ett orten berörande järnvägsbolag eller när ett landsting eller *regeringen utser en person att i egenskap av det allmännas representant inom det ena eller andra företaget söka främja det allmännas intresse* — som jag ur samhällets synpunkt, och *därest uppdragen icke upptaga vederbörandes tid alltför mycket*, icke kan finna anmärkningsvärda.»

Hans excellens torde kunna förstå, att utskottet efter detta uttalande haft dubbel anledning att i sitt yttrande i år betona och stryka under de tyngande arbetsuppgifterna och oförenligheten av flera uppdrag, därför att de principiellt måste anses upptaga alldeles för mycken tid. Det är emellertid uppenbart, att hans excellens då gjorde ett förbehåll för just sådana här tänkta fall, där det allmännas representanter skola söka främja företaget, och det är ju alldeles riktigt. Nu finns det få män i vårt land, om vilka jag tror, att det råder en så allmän och enhällig mening, att de helt uppslukas av sitt intresse för det allmänna, som just den nuvarande statsministern, och det har också i utskottet, när denna fråga behandlades, från alla håll uttalats och vitsordats, att det ej finnes ringaste tvivel om, att det är detta intresse för det allmännas främjande, som dikterat hans kvarstannande i styrelsen för denna bostadskreditkassa. Men med detta erkännande åt motivet kan man enligt utskottets mening ändå icke stanna vid något annat slut, än att den goda viljan väl måste beundras och lovordas, men att handlandet i alla fall icke enligt utskottets mening är förenligt med en sund tillämpning av grundlagens principer, sådan utvecklingen numera gestaltat sig i vårt land.

Jag har då att ytterligare stanna vid en punkt i hans excellens' anförande, och det var i dess begynnelse. Hans excellens talade om regeringsformens § 34 och ändringen i densamma, och han slog in öppna dörrar, då han vände sig emot att här skulle vara en ordagrann tillämpning, att vi här i utskottet skulle anse, att hans excellens handlat mot grundlagens bud. Han var då emellertid på det klara med, att utskottet icke menat och icke kunde mena, att uppdraget i bostadskreditkassan under några förhållanden kunde anses vara ett ämbete. Men de principer, som ligga bakom och som jag i föregående års debatt sökte — om än såvitt jag kan förstå för många tämligen förgäves — betona, äro icke de principer, som stodo levande för dem, vilka lagen gjorde, utan det är de principer, som överhuvud taget ligga inne i den då antagna text, som man sedan har att tillämpa på det levande livets förhållanden. Och sedan den tiden har utvecklingen i vårt land gått långt och gått i helt annan riktning än som då förutsågs. Vid den tiden fanns det ännu ingen speciell bolagslagstiftning i vårt land, ingen lagstiftning rörande aktiebolag. Den kom senare, och den har sedermera ytterligare ändrats 1910 med hänsyn till den utveckling bolagslivet då tagit. Vad som nu är en maktfaktor av allra största betydelse i vårt svenska liv, det var vid den tiden — 1840, 1844 och 1848, när den här ändringen gjordes — av ingen betydelse, den hade ingen makt alls. Men man kan icke se bort ifrån den utveckling, som ägt rum. Man kan icke se bort ifrån, att bolagsmakten och bolagsväldet i våra dagars Sverige är en faktor, som framför allt en regering måste räkna med på sådant sätt, att den mer än en gång har den som motståndare.

Ja, det finns också andra sammanslutningar än bolag — det finns kvarnintressenter, och det finns många andra. Och när man går den vägen, att man söker underhandla om avtal med en sådan makt, då måste regeringen i förhållande till denna makt och liknande makter överhuvud taget stå alldeles fri. Den ståndpunkten var utskottets förra året, och den ståndpunkten är utskottsmajoritetens även nu. I utskottsmajoriteten ingå skilda element. Däri ingå personer, som uteslutande anlägga 1919 års reservanternas synpunkt och som icke anknyta till 1930 års utskottsberäkning. Men det stora flertalet av majoriteten står här precis på samma ståndpunkt som 1930, och jag tror därför icke, att det är skäl att här åter upptaga den debatt, som förra året rörde sig kring bolagsförhållandena. Men om det nu är så, då är det helt naturligt, att när en företeelse, sådan som den nu berörda, genom protokollsstudiet kommer till utskottets kännedom, utskottet också tager ståndpunkt till frågan om vår rätts utveckling på detta område. Det är, som jag tillät mig säga förra året; utskottets anmärkningar kunna riktas med blicken tillbaka — då är det ett fel, som är begånget — utskottets anmärkningar kunna riktas med blicken framåt, med hänsyn till den praxis, som bör utvecklas och utbyggas. Det senare är fallet här. Utskottet menar, att det steg, som togs förra året, då utskottet gjorde anmärkning mot förenandet av ledamotskap av bolagsstyrelser med stadsrådsämbete, det måste i år tagas ut längre, då anledning föreligger, och man måste uppge den ståndpunkt, som majoriteten i 1919 års konstitutionsutskott ställde sig på. Det kan icke hjälpas, att utvecklingen kommit att gå längre, än som då var klart för alla, och det är just denna utveckling och förändring, som är anledning till att utskottet här gjort en anmärkning av den natur som skett.

Det är alldeles riktigt, att det finns en punkt, som hans excellens med fog kan åberopa, och det är det förhållandet, att Kreditkassan för stödjande av vissa kristidsföretags utveckling i en del företag insatt personer såsom bevakare av det allmännas intressen. Detta är en alldeles säregen företeelse, en — som jag vill hoppas — mycket övergående företeelse. Att blanda in den i den stora allmänna principiella utvecklingen eller framställningen är icke behövt och icke av någon vägledande betydelse.

Första kammarens protokoll 1931. Nr 29.

Ang. stats-
ministern
Ekman's ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förändring
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Hans excellens har talat om sin föregående ministär och den ställning, som dåvarande utrikesministern intog. Jag erkänner och medger gärna, att där föreligger ett stöd för hans excellens' uppfattning, men ett stöd, som grundar sig på, jag vågar säga, exceptionella kristidsförhållanden, vilka icke kunna utgöra grunden för en framtida sund utveckling av vårt svenska rättsväsen.

Herr von Geijer: Herr talman! Det var ett yttrande i den senaste ärade talarens anförande som gav mig anledning att begära ordet. Han ville likställa konstitutionsutskottets granskningsrätt enligt 107 § regeringsformen med den granskningsrätt, som tillerkänts justitieombudsmannen i fråga om tjänstemännens förvaltning. Det är förvisso, menar jag, en nyhet, som jag anser sakna stöd i grundlagen, och jag vågar den gissningen, att de, som skrivit denna lag angående inrättandet av ett justitieombudsmannaämbete, skulle känna sig synnerligen förvånade över denna jämförelse.

Jag vill erinra om, att den praxis i fråga om justitieombudsmannens granskning, som, såvitt jag förstår, den ärade talaren syftade på, är den, att justitieombudsmannen säger till en tjänsteman, hos vilken han har funnit ett fel, att om tjänstemannen förbinder sig att för framtiden icke göra på det sättet, så skall justitieombudsmannen denna gång låta bero. Det förefaller mig vara betänkligt, om vi nu skulle slå in på denna väg, när det gäller konstitutionsutskottets granskningsrätt gentemot regeringen. Men jag vill jämväl erinra om, att denna praxis icke är synnerligen gammal hos justitieombudsmannen. Den har existerat i tjugo, trettio år. Den har i riksdagen väckt ganska stora betänkligheter, men av skäl, som icke höra hit, och då justitieombudsmannens verksamhet är av helt annan art, har man låtit därvid bero.

Vad emellertid själva saken beträffar, så synes det mig, som om det vore bättre, att man ändrade grundlagen, därest de påtalade förhållandena verkligen äro missförhållanden. Den ärade talaren yttrade, att utvecklingen hade gått i en annan riktning; utvecklingen har varit en annan, och situationen nu vore helt annorlunda, än då lagens skrevs. Ja, i denna omständighet kan just ligga, att man bör ändra lagen, men att genom en, som jag förmenar, långsökt konstruktion få in dessa förhållanden under grundlagen, det anser jag icke vara lämpligt.

Herr Sundberg: Herr talman! I egenskap av reservant skall jag be att få yttra några ord i denna fråga.

I den nu föreliggande anmälan har utskottet ånyo upptagit samma synpunkter som sislidet år i fråga om tolkningen av 34 § regeringsformen rörande förbud för medlem av statsrådet att tillika annat ämbete utöva eller någon inkomst därav uppbära. Då ärendet förekom i utskottet, tillät jag mig anföras, att om det nu ansågs nödigt, att regeringsmedlemmarna avkopplades från uppdrag i så stor utsträckning som möjligt, så borde man genom lagstiftning uppdraga någon gräns, utanför vilken en regeringsmedlem icke finge åtaga sig uppdrag. Ty eljest komme det, sedan man nu fått blodad tand, att uppstå ideliga tvister om, vilka uppdrag, som äro i strid mot grundlagen, och vilka, som icke äro det. Man svarade då, att det behövdes icke. Saken vore klar och lätt att bedöma. 1930 års konstitutionsutskott hade visat på den väg man hade att gå för att finna den rätta tolkningen. Vari bestod då denna tolkning? Ja, det var en ganska enkel definition, som lydde på följande sätt: »I det fall man fått ett styrelseuppdrag genom bolagsmäns val och för detta uppbär ett arvode, som är förenat med detta styrelseuppdrag, medför detta juridiskt och moraliskt ett ansvar för det bolagets verksamhet. Där ett sådant ansvar finnes, där anser utskottet det oförenligt med statsrådsposten.»

Jag skall icke ingå på några reflexioner rörande denna definition. Jag vill bara säga, att sällan har väl ett offentligt uttalande rönt ett så kritiskt bemötande i pressen och av det allmänna omdömet, som det 1930 års konstitutionsutskotts utlåtande i denna fråga ådrog sig.

Emellertid kan man ju säga, att den i förevarande punkt ifrågasatta tillämpningen av 34 § regeringsformen avser ett annat område än det, varom det var fråga 1930. Enligt utskottets ärade ordförandes uttalande i debatten år 1930 rörde sig saken då endast om *enskilda* bolagsföretag, icke om halvstatliga eller statliga företag.

Det skulle således nu gälla att bedöma, huru grundlagen skall tillämpas beträffande dessa sistnämnda företag, ty uppdraget att vara ledamot i bostadskreditkassan får väl anses vara av ensartad natur med ett uppdrag att vara styrelseledamot i ett statligt eller halvstatligt monopolföretag. Om man nu vill påstå, att även här full klarhet skulle råda, så vill jag erinra om, att t. o. m. utskottets ärade ordförande vacklat icke så obetydligt i sitt bedömande av denna fråga. Det har förut i dag påpekats, hurusom herr Reuterskiöld i dechargedebatten 1930, på tal om rätten för statsrådsledamot att vara styrelseledamot i Aktiebolaget Tobaksmonopolet med uppdrag att bevaka det allmännas intresse, yttrade, att han ansåg sig kunna ansluta sig till 1919 års konstitutionsutskotts åsikt, att statsrådsledamot borde kunna inneha ett sådant uppdrag.

Emellertid yttrar herr Reuterskiöld i första häftet av Statsvetenskaplig tidskrift för år 1931 i en uppsats om grundlag och bolagsstyrelser, att 1919 års ståndpunkt rörande behörighet för statsråd att bekläda styrelseuppdrag i tobaksmonopolet *kan försvaras*, men vid närmare granskning bör även oförenligheten mellan detta uppdrag och statsrådsbefattning anses vara konstitutionellt grundad i regeringsformens 34 §. Slutligen har herr Reuterskiöld nu genom att biträda utskottets anmälan i denna punkt tydligen övergått att finna ståndpunkten i fråga icke försvarlig, utan *oförsvarlig*, ty i annat fall borde han väl icke biträtt anmärkningen. Befattningen som ledamot i bostadskreditkassans styrelse får väl anses vara av ensartad natur med styrelseuppdraget i tobaksmonopolet.

För att ytterligare belysa, hur man från omdömesgillt håll ser på denna sak, vill jag erinra om de anföranden, som i 1930 års dechargedebatt höllas av herrar Hammarskjöld och C. G. Ekman. Herr Hammarskjöld, som icke fann skäl biträda 1930 års anmälan, yttrade dock, på tal om styrelseuppdraget i tobaksmonopolet, att han fann det betänkligare, »om någon under statsrådstiden innehar eller utövar ställning som statens ombud eller statens styrelseledamot i t. ex. tobaksmonopolet, därför att det är en ställning, som betydligt mera, ja, ojämförligt mera närmar sig ämbetsställningen än exempelvis ledamotskapet i styrelsen för ett bolag vilket som helst. För mig står det så, att en huvudanledning till ifrågavarande förbud mot förenande av statsrådsämbete med annat ämbete varit, att man velat undvika det förr ganska vanliga förvirrande av instansordningen, som uppkom genom att en och samma person fungerade i olika instanser, och detta har ju tydligen inte någon som helst tillämpning med avseende å bolagsstyrelser.» Herr C. G. Ekman, som fann, att utskottet 1930 skjutit över målet, förklarade, att »det finnes också andra former av styrelseledamotskap — som t. ex. när ett samhälle utser en person att vara ledamot i styrelsen för ett orten berörande järnvägsbolag eller när ett landsting eller regeringen utser en person att i egenskap av det allmännas representant inom det ena eller andra företaget söka främja det allmännas intresse — som jag ur samhällets synpunkt, och därest uppdragen icke upptaga vederbörandes tid alltför mycket, icke kan finna anmärkningsvärda».

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Ang. stats-
ministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskre-
ditkassans
styrelse.
(Forts.)

Det synes mig härav framgå, att det icke är så lätt att finna någon norm, som är absolut avgörande för hur man skall bedöma ett fall som det föreliggande, och att det således för undvikande av framtida tvister kunde vara önskvärt, att en lagstiftning härvidlag komme till stånd. Enligt min åsikt lägga de principer, som lett till utformningen av 34 § regeringsformen, icke hinder i vägen för hans excellens herr statsministern att bibehålla ifrågasvarande uppdrag i bostadskreditkassan, vilket är ett uppdrag av statlig natur. Någon praxis, som ger anledning till ett sådant antagande, torde icke heller kunna påvisas. Tvärtom synes man snarare ha betraktat ett dylikt uppdrag som tillåtet.

Herr Reuterskiöld: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke säga många ord. Jag vill endast ingå på en punkt.

Den siste ärade talaren omnämnde min uppsats i Statsvetenskaplig tidskrift. Han hade tydligen med ögonen tagit kännedom om den, men huruvida han kom djupare in i den än till denna yttre beröring vill jag lämna alldeles osagt. Jag skall icke ingå på någon debatt angående den frågan.

Det är, som jag nämnde, endast en punkt, som jag vill beröra, och det är den punkt, som de båda föregående talarna ingått på, nämligen att man skulle ändra grundlagen. Ett av de mest karakteristiska dragen i vår svenska regeringsform, ett drag, som har utmärkt den framför de flesta andra grundlagar och som man hittills satt allra största värde på, är dess elasticitet, d. v. s. möjligheten att tillämpa den under skilda tider och förhållanden, på det sätt, som tiden kräver, utan grundlagsändring. Grundlagsändringar göra grundlagen steril och tung. Den elasticitet, som utmärker den, är en förmån, som man bör söka behålla.

Herr Rosén: Herr talman! Då jag tog del av konstitutionsutskottets memorial, kunde jag inte neka till, att jag tyckte det fanns ganska god grund för den anmärkning, som här hade gjorts, men sedan jag hört statsministerns klara och övertygande svaromål, tycker jag inte det är så mycket kvar av grunden för anmärkningen.

Med den kännedom jag har om herr Reuterskiöld, så tycker jag, att den utredning, som lämnades av hans excellens, borde ha gjort ett visst intryck även på honom, och det tror jag man kan säga, att den också gjorde, ty han sökte ju i sitt svar framhålla, att man hade riktat blicken framåt, medan jag trodde, att det var konstitutionsutskottets uppgift att rikta blicken mer tillbaka, när det gäller granskningen av regeringens handlingar. Det var därför med en viss besvikelse jag åhörde herr Reuterskiölds första anförande. Jag hade nämligen trott, att han skulle ta tillbaka det här och göra som en annan ledamot av konstitutionsutskottet gjort tidigare i dag, vilken förklarade, att han inte läst alla handlingarna i målet innan han röstade och därför hade ändrat sig. Det tror jag bestämt, herr Reuterskiöld, hade varit bättre i det här fallet.

Herr Vennerström: Herr talman! Den siste ärade talaren ställde en bevakande vädjan, i främsta rummet till ordföranden, men jag förmodar i viss mån även till utskottets andra, mindre syndare, att taga tillbaka och bekänna sin synd. Jag nödgas erkänna, att jag tillhör de obotfärdiga, ehuru jag i allmänhet brukar med förkärlek lyssna till herr Roséns förståndiga ord.

Jag tillhörde visserligen konstitutionsutskottet 1919, men jag deltog inte i behandlingen av den Thorssonska frågan. Jag har således intet ansvar för det beslutet, och jag menar därför, att om 1931 års utskott finner, att ett tidigare utskott med annan sammansättning intagit en annan position, och anser, att

man i ett nytt läge bör växla in på ett annat spår, då erkänner jag för min del, att mitt samvete ingenting har att erinra emot den omväxlingen.

Jag vill erinra herr Rosén om, att majoriteten i denna kassas styrelse, såvitt jag inte minns fel, utses av delägarna. Det gör, att herr Ekman såsom statsrepresentant kan bli ansvarig för gärningar och beslut, fattade av delägaremajoritetens representanter. Och förhåller det sig verkligen så, då måste jag för min del säga, att det är en tämligen betänklig väg man slår in på.

Man får ju inte yrka bifall till någonting här, men jag erkänner, att jag för min del anser, att anmärkningen i år ligger i samma plan som fjolårets anmärkning. Den innebär ett logiskt fullföljande på annat område av de principer, som utskottet hävdade den gången.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, lades den nu ifrågavarande punkten till handlingarna.

Punkten 4.

Förevarande punkt omfattade två särskilda, med a) och b) betecknade moment.

I mom. a) hade utskottet beträffande en mellan staten och vissa kvarnar i juli 1930 träffad överenskommelse rörande inköp och förmalning av svenskt vete och svensk råg anført:

»I § 7 regeringsformen stadgas, att alla regeringsärenden, med undantag av kommandomål, skola inför Konungen i statsrådet föredragas och där avgöras. Överenskommelsen mellan staten och kvarnarna av juli 1930 hade därför, även om chefen för jordbruksdepartementet ägde behörighet att för beredning av ett regeringsärende föra underhandlingar med kvarnarna angående avslutande av ett avtal mellan staten och dessa, bort underställas Kungl. Maj:ts prövning och godkännande. Enligt vad statsrådsprotokollen över jordbruksärenden utvisa, har detta kvarnavtal emellertid icke gjorts till föremål för behandling i konselj vare sig emedelbart eller medelbart på så sätt, att åt departementschefen delegerats behörighet att slutgiltigt godkänna en överenskommelse med kvarnarna. Vid sådant förhållande innebär departementschefens förfarande vid förevarande frågas handläggning ett överskridande av de befogenheter, som enligt grundlagens föreskrifter tillhöra en departementschef. Utan något Kungl. Maj:ts beslut har alltså statens handlingsfrihet bundits i förhållande till enskilda på ett område, som är av den största betydelse för landets hushållning, och avtalet kommit att innehålla bestämmelser om minimipriser på spannmål, vilka icke funnos i den i huvudsaklig överensstämmelse med riksdagens beslut utfärdade förordningen den 13 juni 1930 om användande av svenskt vete och svensk råg vid framställning av mjöl m. m.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hos riksdagen beträffande sättet för kvarnavtalets ingående göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet von Stockenström.»

I mom. b) hade utskottet gjort vissa uttalanden med anledning av ett av Kungl. Maj:t i enlighet med föredragandens, statsrådet von Stockenström, hemställan fattat beslut angående medgivande till de kvarnar, som förbunde sig att tillämpa visa minimipriser vid inköp av svenskt vete och svensk råg, att såsom gottgörelse härför få tillämpa en lägre inmalningsprocent för vete och råg samt en lägre minimiprocent för vete än som i förordningen den 13 juni 1930 angående användande av svenskt vete och svensk råg vid framställning av mjöl m. m. bestämdes.

*Ang. statsministern
Ekmans ord-
förandeskap i
Svenska
bostadskreditkassans
styrelse.
(Forts.)*

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.*

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

Utskottet hade anmärkt, att förevarande beslut, enligt vad statsrådsprotokollet över jordbruksärenden utvisade, fattats i närvaro av, förutom föredragande departementschefen, endast tre statsråd, varefter utskottet anförde:

»Vid sådant förhållande har vid avgörandets träffande icke behöri iakttagits den nämnda i § 8 regeringsformen uttalade grundsatsen om fulltaligt statsråd vid behandling av ärenden av synnerlig vikt, som röra rikets allmänna styrelse. Härtill kommer, att, då beslutet icke överensstämmer med riksdagens uttalade uppfattning i fråga om minimipriser på spannmål och tvångsinmalning, denna omständighet bort utgöra ett ytterligare skäl för föredragning av förevarande, för landets hushållning betydelsefulla ärende i fulltaligt statsråd.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot föredragande departementschefen, statsrådet von Stockenström, samt övriga vid beslutet närvarande statsråd, nämligen statsministern Ekman samt statsråden Gärde och Österberg.»

Enligt en vid mom. a) avgiven reservation hade herr *David Bergström* och herr *Jansson* i Edsbäcken ansett den under momentet omförmälda åtgärd icke vara av beskaffenhet, att den bort föranleda utskottet att därom hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen.

Vid mom. b) hade reservationer anförts

1) av herr *David Bergström* och herr *Jansson* i Edsbäcken, vilka ansett den under detta moment omförmälda åtgärd icke vara av beskaffenhet, att den bort föranleda utskottet att därom hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen;

2) av herrar *Sundberg*, *Mellén*, *Magnusson* i Tumhult, *Gustafson* i Kasenberg, *Laurén* och *Björck* i Kristianstad, vilka ansett tillräckliga skäl icke föreligga för biträdande av den av utskottet gjorda anmälan.

Herr statsrådet **von Stockenström**: Herr talman! Med anledning av utskottets uttalande i förevarande punkt a) anhåller jag att få anföra följande.

Då det gällde att genomföra de beslut, som fattades vid förra årets riksdag om den svenska spannmålsodlingens stödande, framställde sig bland annat den frågan, vid vilken tidpunkt inmalnings- och inblandningsskyldighet lämpligen skulle kunna införas, om detta skulle ske omedelbart och alltså komma att avse även återstående delar av 1929 års skörd, eller om man skulle vänta, tills 1930 års skörd fördes i marknaden. Vidare gällde det att se till, att inte under en mellantid sådana anstalter från något håll vidtogos, som kunde försvåra eller förrycka de av riksdagen beslutade åtgärdernas genomförande.

I konselj den 13 juni anmäldes själva huvudförordningen om användande av svenskt vete och svensk råg. Denna sattes dock ej genast i kraft. Samtidigt utfärdades emellertid en provisorisk författning i ämnet. Denna provisoriska författning, som trädde i kraft den 4 juli, upptog den del av huvudförfattningens bestämmelser, som stadgade inblandningsskyldighet vid import av vetemjöl och rågmjöl. Att man ansåg angeläget att snarast författningens enligt reglerna denna sak berodde givetvis på farhågan att genom en under sommaren starkt ökad mjölimport avsättningen av den svenska skörden skulle kunna väsentligt försvåras, när denna fram på hösten kom i marknaden. Vad åter angår själva inmalningen av svensk spannmål, så hade ju i riksdagen gjorts ett uttalande, som väl närmast vore att tolka så, att ett på frivillig väg åstadkommet åtagande vore att föredraga framför ett tvångsförfarande. Saken kunde då tänkas ordnad *antingen* så, att förordningen i sin helhet sattes i kraft, men att man, sedan en frivillig uppgörelse träffats, förordnade, att denna skulle helt eller delvis träda i stället för förordningens bestämmelser, *eller* också så,

att den stora förordningen ej sattes i kraft, men att man i stället sökte ernå ett frivilligt åtagande i vissa avseenden från kvarnarnas sida. Då det här gäller en mera provisorisk anordning, för en kortare tidrymd och avseende de restpartier av föregående års skörd, som funnos kvar, så ansåg man inom regeringen, att den sistnämnda vägen borde försökas, och på grund härav inbjödos representanter för ett antal kvarnföretag till överläggningar. Som resultat av dessa framgick den förbindelse rörande inköp och förmalning av svensk spannmål, som den 1 juli och närmaste tiden därefter biträdades av ett stort antal kvarnföretag.

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)*

Den anmärkning, som nu riktats mot mig, bottnar, såvitt jag kunnat finna, i den uppfattningen, att det här gällde ett formligt avtal mellan staten och kvarnarna, som bort underställas Kungl. Maj:ts prövning och godkännande. Undersöker man innehållet i förbindelsen, så torde emellertid därvid framgå, att denna närmast hade karaktären av ett *kvarnarna emellan* ingånget åtagande, dels om användande av svensk spannmål i viss utsträckning vid förmalning och dels om tillämpande av vissa priser vid köp av dylik spannmål. Något godkännande från Kungl. Maj:ts sida förutsattes icke i förbindelsen, ej heller påkallades några särskilda beslut från Kungl. Maj:t i samband med förbindelsens ikraftträdande. Genom densamma ernåddes väl i huvudsak vad som åsyftats med de av riksdagen fattade besluten, och man behövde inte redan vid denna tidpunkt och närmast med avseende å sommarmånaderna sätta inmalningsförordningen i kraft. Jag kan emellertid inte finna, att denna omständighet, såsom utskottet synes förmena, skulle ha inneburit, att statens handelsfrihet på ett obehörigt sätt bundits gentemot enskilda. Någon utfästelse från statens sida att *icke* sätta inmalningsförordningen i kraft gjordes icke, däremot förutsatte kvarnarna själva, att ett ikraftträdande skulle ske, därest vissa möjligen befarade olägenheter skulle visa sig eller syftet med förbindelsen äventyrades. Skulle detta ha inträffat, men förordningen det oaktat ej ha satts i kraft, ja, då hade följden väl blivit den, att eftersom en angiven förutsettning bortfallit, kvarnarna kunde anses lösta från förbindelsen.

Att kvarnarna frivilligt åtog sig att till jordbruksdepartementet insända rapporter om sina inköp och sin förmalning och att de förklarade sig jämväl villiga att underkasta sig annan kontroll, som eventuellt kunde ifrågakomma, är väl något, som knappast borde läggas departementschefen till last.

Det har vidare av utskottet erinrats, att i ifrågavarande förbindelse influtit »bestämmelser om minimipriser, vilka icke finnas i förordningen av den 13 juni». I särskilda utskottets utlåtande rörande jordbrukets stödjande behandlades på grund av motioner även frågan om minimipriser på spannmål, men förklarade sig utskottet anse, att man borde ställa sig avvaktande härutinnan, och förslagen vunno ej utskottets tillstyrkan. Vad angår kvarnarnas åtagande rörande priserna vill jag emellertid med några ord beröra, hur denna fråga uppkom. Det hade under föregående vinter och vår yppat sig mycket stora svårigheter för jordbrukarna att avsätta särskilt rågen, och vid en gjord undersökning hade framgått, att de större kvarnföretagen under en stor del av konsumtionsåret använt svensk råg i en omfattning, motsvarande endast ungefär $\frac{1}{4}$ av deras hela förmalning, medan $\frac{3}{4}$ utgjorts av utländsk, trots att tillgången på svensk råg var mycket stor och kvaliteten i regel god. Även i juni månad omsattes mycket obetydliga mängder svensk råg, och priset på den utländska varan hade fallit till mellan 10 och 11 öre per kg. inklusive tullen; detta låga pris berodde väsentligen på att vissa länder utbjödo stora mängder råg för export med stöd av mycket höga exportpremier: alltså en organiserad dumping.

Jag vill här erinra om att särskilda utskottet i sitt uttalande om minimipriser jämväl anför, »att vid ett av dumpingartade åtgärder från andra länder framkallat prisfall av större omfattning en anordning med lämpligt avvägda

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

minimipris kan fylla en uppgift såsom skydd mot i ett dylikt läge eljest ofrånkomliga förluster». Det må väl anses förklarligt, att då det gällde att främja avsättningen av svensk spannmål de inte minst i juni månad framträdande svåra förhållandena på den svenska rågmärknaden fördes på tal vid överläggningarna med kvarnrepresentanterna, och det framställdes den frågan, huruvida inte dessa ansåge det skäligt, att samtidigt som inköpen av svensk råg ökades härvid även erlades priser, som stode i ett riktigare förhållande till gällande vetepriser och även i en någotsånär rimlig proportion till jordbrukarnas produktionskostnader. Kvarnrepresentanterna förklarade sig då, efter hållen inbördes överläggning, villiga att för fullgod svensk råg betala ett pris av lägst 17 öre och för vete lägst 19 öre per kg., och ett åtagande härom inflöt också i förbindelsen. Detta åtagande från en grupp köpare om vissa lägsta priser innebära dock något annat än lagligen fastställda bestämmelser om minimipriser. Dylika måste uppenbarligen avse förbud för envar att köpa eller sälja spannmål under ett visst pris, och överträdelse härutinnan skulle väl vara belagt med straff, liksom det tidigare varit straffbelagt att överskrida fastställda maximipriser. Åtagandet ifråga utgjorde en inbördes förbindelse mellan ett begränsat antal köpare, som sinsemellan förutsatte lojalitet vid sina spannmålsköp. Något beslut eller åtgörande från Kungl. Maj:ts sida varken ifrågasattes eller angavs i förbindelsen, som alltså även i denna del hade karaktären av en kvarnföretagens utfästelse sinsemellan. Inte heller kan jag finna att innebörden härav skulle anses strida mot det syfte, som avsetts i riksdagens beslut, som tog sikte på förbättrad avsättning av svensk spannmål, eller mot utskottets uttalande, där just en särskild prisreglering framhölls såsom tänkbar vid tillfällen, då dumping förekom.

Vad slutligen angår hela förevarande ärendes handläggning, så är det visserligen sant, att förbindelsen tillkom vid sammanträde inför några av regeringens medlemmar, men liknande förhandlingar av skilda slag torde väl ej så sällan förekomma, även om särskilda konseljbeslut ej i samband därmed ifrågasätts. Då i detta fall inga särskilda beslut eller åtgärder påkallades eller några utfästelser gjordes, som fordrade Kungl. Maj:ts godkännande, så blev ej någon anmälan i konselj av förbindelsen i fråga gjord. En dylik anmälan torde väl närmast ha föranlett en hemställan om förbindelsens läggande till handlingarna. Med hänsyn till förbindelsens innehåll och övriga föreliggande omständigheter har jag sålunda ej kunnat finna, att en uraktlåtelse att anmäla ärendet i konselj och vad i övrigt här förekommit skulle anses innebära ett överskridande av en departementschefs grundlagsenliga befogenheter.

Under förevarande punkt, b), har utskottet vidare anmärkt mot att det i augusti 1930 träffade s. k. andra kvarnavtalet behandlats endast i s. k. liten konselj, d. v. s. Konungen i närvaro blott av fyra statsråd. Enligt utskottets mening hade beslutet i fråga bort träffas i *fulltaligt* statsråd. Till stöd härfor har utskottet åberopat § 8 regeringsformen, som stadgar, att statsrådets samtliga ledamöter, *där de ej äga laga förfall*, skola övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning. Sådana äro, stadgas det vidare, nya allmänna *författningars* vidtagande eller ändrande, nya allmänna *inrättningar* med flera av dylik beskaffenhet.

Nu ifrågavarande konselj hölls å Solliden. Som var och en vet, skall regeringen, då Konungen vistas på från Stockholm mera avlägsen ort, föras av tillförordnad regering. Denna består av fyra statsråd, och att dessa måste anses haft laga förfall har aldrig någon bestritt. Men vidare har man hållit på att ytterligare åtminstone ett statsråd skall finnas till hands i Stockholm för att kunna inkallas i den tillförordnade regeringen i händelse någon av de övriga ledamöterna blir sjuk eller får annat förhinder; detta för att under alla förhållanden landets regering skall vara beslutsmässig. Även detta stats-

råd får naturligtvis anses ha laga förfall. Nu är det vidare så, att det för många av statsråden är omöjligt komma i åtnjutande av semester förrän under augusti. Vid nu ifrågavarande tillfälle var det enligt den i konselj under våren stadfästa semesterlistan fem statsråd, som hade semester. Av dessa fem stadsråd inkallade man två. Återstå alltså tre statsråd, vilka voro bortresta i och för dem tillkommande semester. Ett av dessa tre statsråd vistades i annat land. Han hade nämligen begagnat semestern för att såsom representant för regeringen delta i en stor nordisk kongress i Trondhjem. Det var således i själva verket ett tjänsteuppdrag, som hindrade honom att delta i förevarande konselj. Och i fråga om de två, som härefter återstå, skulle det — även om man inte utan vidare i detta fall vill godtaga semester såsom laga förfall — dock med hänsyn till deras dåvarande vistelseorter ha inneburit så pass stora olägenheter att resa till Solliden, att man inte ansåg förhållandena påkalla en sådan åtgärd. Härvidlag kan jag anmärka, att det ju i själva verket gällde en fråga, som ingående dryftats inom regeringen under sommaren. Även de statsråd, som ej deltog i konseljen, voro sålunda väl insatta i frågan och hade biträtt den uppfattning, som jag hade beträffande åtgärdens vidtagande. Även om man inkallat de två statsråd, som voro bortresta på semester, hade man för övrigt ändå ej under några förhållanden kunnat komma längre än till att sex statsråd kommit att delta i stället för, som nu blev fallet, fyra. Sålunda kunde helt enkelt inte något *fulltaligt* statsråd åstadkommas i Solliden. Det enda, som kunnat göras, hade därför varit att föreslå konseljens hållande i Stockholm. Detta kunde väl dock knappast anses av förhållandena med nödvändighet påkallat.

I detta sammanhang ber jag få framhålla, att det ända till senaste året varit en av alla regeringar undantagslöst iakttagen praxis, att i de å annan ort än Stockholm hållna konseljerna icke deltagit mer än fyra statsråd. Kanske vill någon häremot invända, att emellertid 1930 års konstitutionsutskott i denna del hade en erinran mot förra regeringen. Med anledning härav bör likväl påpekas, att det under den följande debatten av dem, som förde utskottets talan, i båda kamrarna angavs, att utskottets erinran egentligen icke avsåg de s. k. sommarkonseljerna och att man i utskottet varit, som en talare uttryckte det, ganska på det klara med att vissa svårigheter kunde vara till finnandes, när det gällde konseljs hållande på annan ort än Stockholm. (Herr Fast i II kammaren s. 17; herr Reuterskiöld i I kammaren s. 24.) I själva verket måste dessa svårigheter i allmänhet betecknas såsom nära nog oöverstigliga. Jag vill här ännu en gång understryka, att frånvaro under sommaren kan förorsakas inte bara av semestrarna; denna tid pläga statsråden, som jag redan antytt, i ganska stor utsträckning vara nödsakade reservera för tjänsteresor eller därmed jämförliga resor. Det bör här erinras, att också i kommentarer till grundlagen uppmärksammats nyss angivna svårigheter i fråga om konseljerna utom Stockholm. Den lösning, som där förordats eller att uppskjuta ett viktigt ärendes behandling till dess konselj kan hållas i huvudstaden, kunde ej tillgripas här. Detta redan av den anledning, att bestämmelserna i fråga måste träda i kraft den 1 sept. Jag vill emellertid nämna, att man däremot uppsköt att utfärda vissa författningar, med vilkas utfärdande utan alltför stor olägenhet kunde anstå.

Slutligen kan tilläggas, att man verkligen under sommaren 1930 bemödat sig om att så långt som möjligt iakttaga det vid förra riksdagen inom utskottet uttalade önskemålet i förevarande avseende. Härvidlag erinrar jag först och främst om vad jag nyss sade om uppskjutandet av utfärdandet av vissa författningar. I en under juli månad hållen konselj i Båstad deltog vidare just med anledning av utskottets erinran fem statsråd. Inom parentes vill jag nämna, att man ursprungligen bestämt, att sex statsråd skulle resa till

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

Båstad men att en av dem i sista stund blev hindrad följa med. I själva verket är väl detta ytterligare ett exempel på de svårigheter, som möta mot hållande av fulltaligt statsråd under sommaren, svårigheter som från utskottshåll, som nämnts, förra året vitsordades.

Herr Reuterskiöld: Herr talman, mina herrar! Såsom kammarens ledamöter finna har utskottet här i denna punkt gjort två erinringar under a) och b) mot statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet. Utskottet har behandlat dessa erinringar var och en för sig, men med herr talmannens tillstånd behandla vi dem här i kammaren i ett sammanhang, vilket ju också är naturligt, då de beröra en och samma fråga.

Jag tillåter mig att först taga upp den sista erinringen under b) därför att den är av rent formell natur, under det att herr statsrådet tycktes anse, att den första, under a), vore icke blott av formell utan även av reell innebörd, något som dock från utskottsmajoritetens sida icke avsetts.

I fråga om konseljer och deras indelning i stor och liten konselj är det alldeles riktigt, att det under sommaren är svårt att kunna hålla stor konselj. Det finnes många omständigheter, som göra, att det i regel är omöjligt. Utskottet har vid sin granskning med stor tillfredsställelse observerat just det av herr statsrådet påpekade förhållandet, att i ett par fall under förlidet år, då konselj hållits utanför Stockholm, antalet av de i konseljen deltagande statsråden överstigit det grundlagsenliga minimiantalet. Så mycket mera överraskat blev därför utskottet, då utskottet fann, att i fråga om den konselj, som hölls i slutet av augusti månad år 1930 och i vilken ett ärende av mycket stor vikt och betydelse för vårt land, ja, ett av de f. n. viktigaste ärendena, skulle behandlas, icke sådan hänsyn tagits och en sådan anordning gjorts. Om man överhuvud taget vill fasthålla vid grundlagens bestämmelser, så kan det icke hjälpas, att man i frågor av verkligt stor betydelse måste söka iakttaga grundlagens bud så långt som det är möjligt, och i detta fall tyckes det ha varit möjligt, att gå längre än man gjort i avseende på antalet deltagande statsråd, ty semesterförhållanden och dylikt kunna icke av någon på allvar anses vara en fullgiltig orsak för ett statsråd att avhålla sig från att deltaga i en konselj, där för landet så viktiga ärenden skola behandlas.

Vad är det då som gjort, att enligt utskottets mening det ärende, som det här är fråga om, bort framför andra ärenden behandlas i stor och icke i liten konselj? Jo, det är den omständigheten, att protokollet av den 28 augusti 1930 är det, som med avseende å Kungl. Maj:ts ställningstagande är det avgörande. Realiter och faktiskt kan det med det inflytande, som vederbörande statsrådsledamot har på Kungl. Maj:ts beslut, sägas, att frågan redan tidigare var utredd och avgjord. Men det är dock Kungl. Maj:ts beslut, som behövs, och det kan icke hjälpas, att man, när detta beslut skall fattas, måste se till, att grundlagens bud verkligen iakttagas, icke bara för formens skull utan också med hänsyn till konstitutionsutskottets granskningsrätt. De två förhållandena måste ställas i samband med varandra. Om utskottet skall kunna bilda sig en uppfattning om vad som sagts, gjorts eller beslutats vid ett visst sammanträde inför Konungen i statsrådet, så måste utskottet ha möjlighet att få veta de olika statsrådsledamöternas mening. Och när det gäller en sådan fråga som frågan om fastställande av minimipriser, måste man spörja när ärendet icke föredragits i en fulltalig konselj eller i en så fulltalig konselj som det överhuvud taget varit möjligt att åstadkommas: var stå då statsrådets övriga ledamöter? Man kan säga, att detta nu är ett teoretiskt spörsmål, men det är det icke alltid, ty det *kan* också vara ett praktiskt spörsmål. Regeringen kan vara delad i frågan, och i detta fall hade man den största anledning att tänka sig en dylik möjlighet, enär riksdagen hade intagit en mycket avvisande hållning gentemot minimi-

priserna. Därmed har jag icke på något sätt sagt, att Kungl. Maj:ts beslut av utskottet påtalats. Det är icke fallet. Utskottet gillar och godkänner till fullo den åtgärd, som Kungl. Maj:t vidtagit, och det är uteslutande det sätt, på vilket frågan behandlats, som föranlett utskottets erinran.

Om jag nu ett ögonblick dröjer vid frågan om dessa minimipris, så kan man icke, enär det särskilda utskottet avstyrkte minimipriser vid föregående års riksdag och uppgjorde ett förslag till förordning, som Kungl. Maj:t sedermera i stort sett följde, gärna säga, att minimiprisernas införande överensstämmer med det av det särskilda utskottet till grund för Kungl. Maj:ts beslut lagda förslaget till förordning. Men en avvikelse därför kan mycket väl tänkas ske, och ingenting hindrar, att en sådan sker genom ett Kungl. Maj:ts beslut. Utskottet har icke gjort någon anmärkning mot detta, utan utskottet har endast sagt, att, när det här föreligger en sådan situation, att det ser ut, som om Kungl. Maj:t hade gått emot vad riksdagen sagt, borde frågan ansetts vara av sådan vikt, att ärendet hade bort behandlas i stor konselj.

Huru är det nu i detta avseende? Jag vill betona, att inom utskottet har den majoritet, som står för dessa anmärkningar — det finnes också en minoritet, som gjort anmärkning mot själva saken, men dess mening delas icke av utskottets flertal — ansett, att vad Kungl. Maj:t gjort i fråga om minimipriser är både tacknämligt och lofvärt. Jag skall tillåta mig att med några ord beröra denna sak, enär det är nödvändigt för att rätt kunna bedöma vad det är som *utskottet* här gjort anmärkning emot.

När det särskilda utskottet nr 2 vid förra årets riksdag avvisade motionerna om minimipris och det bemyndigande åt Kungl. Maj:t, som motionerna avsågo och när riksdagen sedermera avvisade den reservation mot utskottets hemställan, som avgivits från bondeförbundshåll, så kan man både av utskottets motivering och kanske ännu mera, ehuru det icke direkt uttalades, av den motivering, som det särskilda utskottets ordförande, den nuvarande statsministern, gav, draga den slutsatsen enligt min mening — denna mening delas ingalunda av utskottets alla ledamöter, som deltagit i ärendets behandling, men jag tror, att jag giver uttryck för flertalets mening — att riksdagen i frågans dåvarande läge icke för sin del borde göra något uttalande eller giva något direktiv åt Kungl. Maj:t. Men därmed var det ingalunda sagt, att Kungl. Maj:t icke skulle kunna ånyo upptaga denna fråga. Det särskilda utskottets ordförande betonade uttryckligen, att frågan om minimipris *då* ännu icke hade varit föremål för officiell undersökning och behandling. En sådan officiell undersökning och behandling kunde naturligtvis med fog göras, även om riksdagen icke fattade ståndpunkt till frågan om minimipris. För min personliga del vill jag gå ännu längre och säga, att lika mycket som jag år 1911 ur saklig synpunkt beklagade, att den dåvarande frisinnaade Staaffska regeringen upphävde riksdagens beslut i F-båtsfrågan, lika mycket glädde det mig, att denna regering tillstyrkt Konungen att använda ett kungligt prerogativ, som sedermera andra regeringar kunna åberopa sig på. Ur konstitutionell synpunkt var det ett framsteg, enligt min mening, att denna regering hävdade Kungl. Maj:ts oberoende av riksdagens beslut i detta fall; den åtgärd, som regeringen då vidtog, var enligt mitt förmenande sakligt sett felaktig och icke till rikets sannskyldiga nytta, men den var konstitutionellt oantastbar.

Nu vill jag påpeka, att den nuvarande regeringens främste man, som var ordförande i det särskilda utskottet, under debatten i andra kammaren visserligen avvisade minimipriserna, men detta skedde icke med hänsyn till deras syfte, ty därmed kunde han sympatisera, utan han avvisade minimipriserna i realiteten på den grund, att han ansåg, att *riksdagen* då icke borde göra något uttalande i detta avseende. Jag kan icke finna annat än att Kungl. Maj:t, även om riksdagen hade gjort ett uttalande av vida mer principiell innebörd

Ang. statens
avtal med
rissa kvarnar.
(Forts.)

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

mot minimipriser, ändock skulle haft rätt att bestämma sådana minimipriser. Och när Kungl. Maj:t gör detta, synes det mig, som om ingenting annat därmed skett än vad som från dem, vilka gilla denna politik, måste betecknas såsom synnerligen lyckosamt. Men när Kungl. Maj:t gör denna lyckosamma åtgärd, synes det mig, att det hade varit önskligt, att intrycket av densamma icke hade bort grumlans genom att den företogs på ett ur konstitutionell synpunkt oriktigt sätt. Utskottet har att beakta de konstitutionella synpunkterna. Då det nu gäller en fråga, om vilken man vet, att riksdagen avslagit ett förslag i densamma, då måste man spörja, om icke detta ärendet utgör ett så eklatant fall av viktigare ärenden, att det bort behandlas i stor konselj.

Men nu sammanhänger härmed hela den uppfattning, som ligger till grund för herr statsrådets försvarsyttande. Det förefaller, som om herr statsrådet helt och hållet utgår ifrån, att statsråden överhuvud taget icke behöva bekymra sig om att de äro statsråd, utan att de äro politiska personligheter, som ha att föra förhandlingar med andra både politiska och icke politiska organisationer, och om Kungl. Maj:t sedan kommer med på ett hörn eller icke, så är det en ganska underordnad fråga. Ja, det kan tyckas så, men då hela vår rätt bygger på den uppfattningen, att konstitutionsutskottet skall utöva kontroll över vad Kungl. Maj:t gör och låter, så bör också utskottet ha möjlighet att ur protokollet kunna konstatera, vad som gjorts eller underlåtit, och då utskottet här med avseende å det första kvarnavtalet måste konstatera, att densamma icke på något sätt var omnämnt i protokollet, så blev utskottet en smula betänksamt. Ministerstyrelse är man i allmänhet icke benägen för här i landet, men det är utslag av en typisk ministerstyrelse, som här föreligger.

Nu må jag vidare fråga, om herr statsrådets framställning av vad som har skett eller icke har skett är fullt exakt och riktigt. Herr statsrådet sade, att det första kvarnavtalet var en överenskommelse kvarnarna emellan och att det icke var något avtal med Kungl. Maj:t. Nej, det är klart, att det formellt ej ser ut så, enär Kungl. Maj:t hållits utanför, men herr statsrådet berörde ett yttrande, som därvid fällts, men han gjorde det icke på sådant sätt, att man därigenom fick klart för sig, vad det verkligen gick ut på. Om kammarens ledamöter se på sid. 28 i utskottets betänkande, finna de, att där står bl. a.: »I den skrivelse till departementschefen, till vilken förbindelsen var fogad såsom bilaga, framhölls, att kvarninnehavarna, ehuru detta icke i förbindelsen angivits, förutsatte, att förbindelsen av dem var given åt regeringen och med departementschefen såsom dennas representant.»

Regeringen, det är Kungl. Maj:t. Regeringen fick ingenting veta om detta, regeringen fick intet besked, departementschefen band regeringen genom att taga emot förbindelsen utan att bestrida förutsättningens riktighet. »Förbindelsen var avgiven», heter det i slutet av samma stycke, »under förutsättning bl. a., att den i förordningen den 13 juni 1930 om användande av svenskt vete och svensk råg vid framställning av mjöl m. m. föreskrivna inblandningen av svenskt mjöl i importerat mjöl sattes i kraft med samma procentsatser och för samma tidpunkter, som angåvos i förbindelsen, ävensom de i samma förordning avsedda kontrollföreskrifterna beträffande import av och handel med utländsk spannmål.» Jag har svårt att förstå, att icke detta måste vara något, som beror av Kungl. Maj:t. Det var en förutsättning för förbindelsen. Om man sedan kallar förbindelsen ett avtal eller någonting annat, när den i alla fall innebär en viss skyldighet för regeringen att vidtaga eller att underlåta en åtgärd, blir det en lek med ord och en strid om ord.

När det andra kvarnavtalet godkändes, så skedde det i den formen, att spannmålsnämnden gjorde en överenskommelse med kvarnarna, vilken överenskommelse sedan inlämnades till Kungl. Maj:t. I detta avtal insattes också bestämmelser om en nedsättning av inmalningsskyldigheten för de kvarnar, som godtagit

minimipriserna. Det förefaller mig, som om detta också är en regeringsåtgärd. Den godkändes av Kungl. Maj:t i statsrådet men icke i fulltaligt statsråd. För min personliga del måste jag säga, att vad jag finner betänkligt i detta förfaringsätt är kanske ännu mera det, att man gått avtalsvägen med enskilda makter inom samhället. Det var kanske praktiskt nödvändigt och klokt, och alldeles säkert är det så, när man avvisat vägen med lagstadgade minimipriser.

Nu har man emellertid alldeles tydlig anledning att säga, som herr statsrådet sade: om den första kvarnöverenskommelsen hade anmälts i statsrådet, vad hade då blivit följden? Endast dess läggande till handlingarna! Ja, även om den hade blott lagts till handlingarna, så är det ju mycket annat i statsrådet som lägges till handlingarna men som just därigenom kommer till den granskande myndighetens kännedom, vilket eljest icke är fallet. Det är icke heller absolut så säkert, att ärendet bara skulle läggas till handlingarna. Det beror på, vad regeringens övriga ledamöter ha att säga, och det veta naturligtvis statsråden, men det kan icke någon annan veta.

Allt detta gör, att utskottet ansett sig böra göra anmärkning mot, att ärendet icke blivit formellt riktigt behandlat, men utskottets majoritet har icke på något sätt förklarat, att de vidtagna åtgärderna praktiskt taget skulle vara olämpliga, oriktiga eller oförenliga med grundlagen. Kungl. Maj:ts beslut är konstitutionellt befogat, och Kungl. Maj:ts beslut har länt till rikets samtidiga nytta.

Ur den synpunkten har utskottet icke gjort någon anmärkning.

Herr Åkerberg: Herr talman! Vi befinna oss här på helgad mark. Vi röra oss nämligen kanske huvudsakligast på de politiska bedömandenas område. Det är två makter, som kämpat om utskottets själ. Det har dels gällt att bedöma, huruvida regeringen i formellt avseende förfarit oriktigt och inkonstitutionellt och dels, huruvida regeringen i sakligt avseende har att räkna på riksdagsmajoritetens förlåtelse för sina snedsprång. Det är således rättsliga och konstitutionella synpunkter å ena samt politiska synpunkter å andra sidan, som skära sig med varandra. Utskottsmajoriteten har gått så långt den kunnat i anmärkande i rent formellt hänseende. Den har anmärkt på att det första avtalet med kvarnarna — jag kallar det fortfarande ett avtal, fastän statsrådet bestred, att det var ett sådant — inte underställdes Kungl. Maj:ts prövning, att det var en affär mellan jordbruksministern och kvarnarna, samt vidare på att det andra avtalet inte föredragits i stor konselj. Här har dock utskottet ett litet grand snuddat vid den materiella sidan av saken. Utskottet konstaterar med ogillande, att dessa avtalskvarnar tillerkändes vissa förmåner, som inte voro förutsatta i riksdagsbeslutet föregående år, men det framgår inte riktigt av utskottets utlåtande, huruvida anmärkningen gäller även denna sak. I fråga om det sakliga innehållet går utskottet för övrigt som katten kring het gröt. Utskottet underlåter att fälla något omdöme. Här är man tydligen inne på de ömma tonerna. Men utskottets hållning i denna fråga måste betecknas som synnerligen märklig. Det torde knappast ha funnits delade meningar inom utskottet, möjligtvis med undantag för herr ordföranden, om spörsmålet, huruvida regeringen genom ifrågavarande beslut om minimipris hade överskridit sin befogenhet. Det var för övrigt en högerman inom utskottet, som fällde uttrycket, att regeringen har i fråga om minimiprisen gått till yttersta gränsen av det konstitutionellt möjliga, ja till och med vida över denna gräns. »men av politiska skäl vill jag inte biträda en anmärkning», tillade han. Här råder alltså det märkliga förhållandet, att det är officiellt konstaterat och erkänt, att regeringen gjort sig skyldig till uppenbart överträdande av sin konstitutionella befogenhet, men att riksdagens grundlagsvårdande utskott finner sig av politiska skäl böra se genom fingrarna med detta överträdande. Jag vågar förutsätta, att det inte är av kärlek till herr von Stockenströms blåa

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)*

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

ögon som utskottsmajoriteten intager denna ståndpunkt, utan att det är med hänsyn till den opinion, som är rådande ute i landet inom vissa kretsar. Det är emellertid i alla händelser en ganska betänklig opportunism som här framträder. Jag har för min del ingenting emot att denna dechargebehandling blir en rent politisk affär, och att man alltså i dessa frågor voterar för eller emot regeringen av politiska skäl. Men det är i alla fall något i riksdagens historia ganska enastående, att ett förfarande sådant som det nu ifrågavarande lämnas av riksdagen oanmärkt. Det är lätt att föreställa sig, vilka braser gamle Hedin skulle ha tänt, om han hade varit ledamot av riksdagen i dag.

Det förhåller sig ju dock så, som här förut blivit konstaterat, att frågan om minimiprisen varit så sent som i fjol prövad av riksdagen. Riksdagen var angelägen att hålla i sin hand själva utformningen av och grunderna för detta inmalningstväng, som majoriteten beslöt. Det föreslogs ju också införande av minimipris, men sådana avvisades av riksdagen, och den nuvarande regeringschefen var kanske den, som kraftigast motiverade avslaget på detta förslag. Den senaste talaren påstår, att den nuvarande statsministern i sitt anförande under jordbruksdebatten i fjol skulle ha uttryckt sympati för tanken på dylika minimipriser. Jag tror, att ett sådant påstående innebär en fullständigt felaktig innanläsningskonst. Han yttrade nämligen så här:

»Jag förmodar, att kammarens ledamöter vid studiet av den föreliggande reservationen» — det gällde herrar Per Gustafssons och Olssons i Kullenbergs-torp reservation om skrivelse angående minimipris — »funnit, att det måste möta starka betänkligheter även för dem, som sympatisera med dess syfte, att yrka bifall till densamma.»

Jag kan inte finna, att i detta ligger något erkännande, eller att talaren själv lade i dagen någon sympati för denna tanke. Han hemställer, huruvida inte även de, som hade sympatier för saken, måste hysa betänkligheter. Han sade vidare:

»Då en princip utav den omfattning, som det här gäller, hittills icke varit på något sätt officiellt prövad, vare sig i fråga om innehåll eller i fråga om de former, i enlighet med vilka ett beslut skulle tillämpas, att man med andra ord i ett dylikt fall skulle besluta att för kvarnarna, vare sig det nu sker genom lagbestämmelser eller genom fria avtal, minimipriser skulle bestämmas, ävensom att det skulle uppdragas åt Kungl. Maj:t att utfärda provisorisk förordning i ämnet, förefaller det mig otänkbart, att kammaren skulle lämna sitt bifall till de därvidlag gjorda yrkandena.»

Då hade herr Ekman den uppfattningen, att det vore otänkbart, att riksdagen skulle lämna sin medverkan till ett förslag om minimipris. Men ett par månader efteråt var han — utan att dessa ingående utredningar, som han i andrakammardebatten talar om, hade företagits — med om att svälja hela saken! Ingen av dessa förutsättningar, som han i sitt anförande talar om, var för handen, då avtalet med kvarnarna träffades. Den dumping, som jordbruksministern här åberopat i diskussionen, var redan då konstaterad och bildade ett mycket livligt inslag i debatten redan i fjol, så att det var inga nya omständigheter, som tillkommit. Men ändå går regeringen in för denna princip, som endast några veckor tidigare framkallade statsministerns starkaste betänkligheter och gör detta till och med utan att ärendet föredrages i konselj.

Regeringen kanske kan anföra, att den var så säker på, att den hade riksdagsmajoriteten bakom sig. Ja, hur kunde regeringen veta det? Visserligen kan man ju förutsätta, att högern och bondeförbundet skulle med hänsyn till sina valmanskårer vara villiga att acceptera denna ståndpunkt, som dessa partier kanske kunnat svälja redan vid riksdagen i fjol. Men hur kan regeringen veta, att de frisinade och liberala ledamöterna av riksdagen skulle

vara med på en sådan svängning? Kunde man inte åtminstone formellt förutsätta, att dessa frisinna och liberala i riksdagen fortfarande vid tidpunkten för regeringsbeslutet stodo kvar på den ståndpunkt, som statsministern kort förut utvecklat under andrakammardebatten? Ja, vi ha verkligen ännu inte kommit så långt, att man utan vidare får förutsätta, att regeringens parti svänger med regeringen, utan att partiet fått höras om saken. Ett antagande härav förutsätter ett underskattande av det egna partiet som jag för min del måste finna vara ganska sensationell. Å andra sidan är det också ganska betänkligt, om den uppfattningen skulle knåsättas här i riksdagen att en regering har rätt att antecipera en riksdagsuppfattning som ännu inte hunnit bli konstaterad. Det lämnar rum för en regeringssjälvrådighet, som lätt nog kan komma att underminera riksdagens konstitutionella ställning. I det här fallet får man väl säga, att det är riksdagens befogenhet att utöva svenska folkets urgamla rätt att sig själv beskatta, som trädes för nära genom regeringens förfarande. Mjölprisen här i Sverige ha på grund av dessa avtal kommit att relativt sett, i förhållande till världsmarknadspriset, undergå en mycket betydande höjning.

Nu säges det här av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att om denna sak föreligger inte något avtal: det skedda berodde på ett frivilligt åtagande av kvarnarna. Jag vill beteckna den uppgiften som ren advokatyr. Jag vill erinra om att i utskottets betänkande konstateras, att kvarnarna, då de för sin del godkände uppgörelsen och meddelade detta, framhöllo, att de förutsatte, att det förelåg en förbindelse som var avgiven till regeringen. Men denna innebar inte något frivilligt åtagande. Kvarnarna ville helt enkelt inte ha en sådan uppgörelse; de ville helst vara fria från densamma. Det är uppenbart, att saken ligger till på det sättet, att uppgörelsen framtingats med stöd av det beslut, riksdagen fattat, med stöd av de bestämmelser om inmalningen, som riksdagen i föl godkände. Under sådana förhållanden är det mer än märkligt, att regeringen på det sättet använder de vapen, som riksdagen under uttryckliga föreskrifter om användandet satt i dess hand, att den framtingar sådana medgivanden från kvarnarnas sida, som riksdagen direkt tagit avstånd från.

Det talas ganska mycket om vågmästeri här i landet. Hittills har detta vågmästeri förekommit endast i riksdagen. Nu föreligger här ett tydligt försök till utvidgat vågmästeri. Det föres ut utanför riksdagshusets väggar och in uti administrationen. Därför att regeringen sitter på mitten av partiernas maskineri och därför att den kan flytta sina röststyrkor från den ena sidan till den andra och därtill har ett regeringsparti, som lydigt låter sig användas på det sättet, kan regeringen göra ungefär vad som helst. Vi befinna oss tydligen på väg mot en frisinna diktatur här i landet. Att högern och bondeförbundet stillatigande åse något sådant sammanhänger kanske med dessa partiets odemokratiska inställning. — »Nej!» säger herr Westman, men jag kan läsa upp ett par citat ur en tidning ur en artikel, som författats av ingen mindre än konstitutionsutskottets herr ordförande. Han har här i kammaren utvecklat samma synpunkter något mera diplomatiskt, och den, som sökte följa honom, fick kanske inte något klart intryck av vad han menade, men i denna artikel i tidningen »Svenska Landsbygden» har han utan någon diplomatisk fernissning sagt ut, vad han menar. Han säger där i anslutning till majoritetens vägran att rikta anmärkning mot jordbruksministern för beslutet om minimiprisen, att därmed är det fastslaget, att regeringen har befogenhet att även om riksdagen avslagit ett förslag om minimipris besluta sådana. Han säger sedan ordagrant: »Utskottets ställningstagande betyder här, att regeringen även i fortsättningen kan utan riksdagens medverkan genomföra en spannmålsreglering eller vidtaga andra liknande åtgärder till jordbrukets upp-

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Fort.)

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

hjälpande.» Det är ganska märkliga signaler, som här höjas. Det är kanske den blivande bondeförbundsregeringen, som spökar en smula efter de senaste stora framgångarna nere på västkusten. Man måste fråga sig, om det verkligen är herr Reuterskiölds mening, att det endast är i jordbruksfrågor som regeringen skall ha sådan frihet att göra vad den vill utan riksdagens hörande. Slår man in på den linjen, misstänker jag, att regeringen anser sig ha befogenhet att utan riksdagens hörande vidtaga liknande förfoganden till förmån för alla andra näringsgrenar, i vilken riktning som helst. Det är verkligen något av en diktatur, som höjer sig vid horisonten, och man måste efter detta vara befogad att rikta en interpellation till regeringen, huruvida den vill underskriva denna herr Reuterskiölds tolkning av såväl dess eget handlingssätt som konstitutionsutskottets bedömande av detta handlingssätt. Det stod vidare i samma artikel: »Frågan om dylika besluts fattande av en regering på egen hand blir sålunda hädanefter icke en fråga om regeringens rätt att fatta dem — den saken är numera alldeles klar», säger konstitutionsutskottets ordförande, »utan endast en fråga om beslutets nyttighet för riket.» Därmed är man fullständigt inne på rena godtyckligheten, och jag är tämligen övertygad om att därest herr ordföranden framfört den tolkningen i utskottet, skulle den ha framtvingit en direkt anmärkning enligt § 106 emot vederbörande statsråd.

Herr Reuterskiöld framhöll i sitt anförande nyss att det var beklagligt, att regeringen gjort sig skyldig till ett ur konstitutionell synpunkt icke riktigt sätt att utföra riksdagens beslut. Den synpunkten spelar inte någon större roll för mig. Huvudsaken är, om grundlagens anda och mening blivit tillämpad eller kränkts. Enligt min uppfattning har grundlagens anda i detta stycket blivit kränkt. Herr Reuterskiöld fann en tendens till ministerstyre i vad som förekommit. Ja, det är mycket riktigt, att så kan vara förhållandet. Men jag tycker inte, att det heller har någon större betydelse i jämförelse med det faktum, att regeringen sätter sig över riksdagens beslut och handlar stick i stäv mot detsamma. Vi socialdemokrater kunna i alla fall inte finna annat än att vad som här förekommit, de tendenser, som här yppat sig, och den uttolkning av dessa tendenser, som givits, innebära så stora vådor, att vi på det bestämdaste måste protestera mot ett sådant förfarande. Vi måste också beklaga, att vi i denna protest skola stå utan stöd av andra meningsriktningar i riksdagen, vilka förut ställt sig på demokratisk grund — ja inte allenast stå utan deras stöd, utan stick i stäv mot dem.

Herr Reuterskiöld: Ja, herr talman, mina herrar, det är en rätt egendomlig situation, när konstitutionsutskottets ordförande och en dess ledamot ur skilda synpunkter komma att intaga motsatt ställning och var för sig försvara regeringen. Här föreligger en anmärkning, om vilken vi äro ense, att den är utslutande i formellt avseende inriktad. Där finns ingen olikhet oss emellan. Men då det gäller den reala anmärkningen, som konstitutionsutskottets reserverar av det socialdemokratiska partiet gjort, då är konstitutionsutskottets majoritet inte med. Det var några punkter i den siste ärade talarens yttrande, som föranledde mig att begära ordet. Han sade, att om konstitutionsutskottets ordförande i utskottet framlagt de synpunkter, han här gjort gällande, skulle utskottet ha förenat sig i en gemensam anmärkning i sak mot regeringen. Jag tror inte, att den ärade talaren då var närvarande i utskottet, men eljest hade han kunnat konstatera, att precis samma synpunkter och några till, som jag ber att i anledning av hans yttrande även här få framföra, där voro framförda.

Den andra synpunkten var, att den ärade talaren sade, att beskattningsrätten har trätts för nära. Det är enligt min mening det mest egendomliga, som

kan sägas. Det är sagt i utskottet, men det är det, som föranlett mig att i utskottet taga till orda. Beskattningsrätten är här inte alls i fråga. Vad som är i fråga, är tillämpningen av § 89 regeringsformen. Den handlar om konungens ekonomiska lagstiftning, som ju ligger i hans, det vill säga Kungl. Maj:ts händer. Enligt § 89 regeringsformen har riksdagen rätt att i sådana ärenden göra framställning om sina önsksningar, men ingenting besluta, och vid dessa önsksningar fäste Kungl. Maj:t det avseendet, han för riket nyttigast finner. Det står klart och tydligt i samma § 89. Det är detta, som Kungl. Maj:t gjort. Riksdagen har i sin skrivelse i anledning av särskilda utskottets utlåtande förklarat, att riksdagen vill inte gå in för minimipriser och vill inte ge Kungl. Maj:t detta bemyndigande. Detta innebär avslag, och vill man tolka skrivelsen på vidsträcktare sätt, så motsätter sig riksdagen minimipriser överhuvud. Men i varje fall gör riksdagen i denna skrivelse en framställning till Kungl. Maj:t om den saken. Kungl. Maj:t har tagit upp den och »fäst det avseende» därvid, att han — gjort tvärtemot. Nu kan man fråga: Är det till rikets sannskyldiga nytta eller inte? Men den frågan har utskottets majoritet inte gått in på. Vi ha ansett, att det varit till rikets sannskyldiga nytta och därför inte gjort någon anmärkning ur den synpunkten. Vi måste ju fråga oss: om det är till rikets sannskyldiga nytta och därtill ett överskridande av grundlagen, får man inte då lov att göra anmärkning? Ja, den frågan existerar i varje fall inte för mig, ty enligt min mening har Kungl. Maj:t inte gjort ett överskridande av sin befogenhet, utan tvärtom hävdadt den makt och myndighet, han enligt grundlagen har. Enligt grundlagens anda är det inte det ringaste tvivel om, att han har den befogenheten. Det är därför som hela denna synpunkt, att kungen, det vill säga Kungl. Maj:t, är till för att utföra riksdagens beslut, är alldeles fullständigt felaktig. Kungen är inte alls till för att utföra riksdagens beslut, utan för att regera landet, och då vi överhuvud önska en stark Kungl. Maj:t, varför skola vi då bara reducera honom till att vara verkställare av riksdagens mer eller mindre positiva eller negativa beslut? Jag måste för min del vara synnerligen glad över, att Kungl. Maj:t tagit ståndpunkt på eget ansvar. Det är så sällsynt, att det behöver berömmas. Men då det någon gång sker, skall man väl då inte säga: det där har varit emot riksdagen. I varje fall, när Kungl. Maj:t gör något och har rätt att göra det, då förefaller det mig, som om det vore ganska befogat, att man också behjärtade den garanti, som grundlagen föreskriver för utövande av Kungl. Maj:ts självständiga makt, och det är den garantin, som i detta fallet med hänsyn till utskottskontrollens effektivitet icke givits.

Herr Trygger: Herr talman! För min del har jag inte alls anledning att i dessa punkter göra någon anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot regeringen, men jag kan å andra sidan ej vara med om herr Reuterskiölds tolkning av grundlagen, att § 89 regeringsformen skulle berättiga Kungl. Maj:t att fastställa minimipriser. Jag anser, att en dylik allmän rätt för Kungl. Maj:t skulle strida och måste strida mot grunderna för svenska folkets beskattningsrätt, låt vara, att här icke är fråga om beskattning i egentlig mening. Men den tanke, som ligger till grund för folkets beskattningsrätt, fordrar, att man ej tolkar § 89 så, att Kungl. Maj:t skulle kunna fastställa minimipriser. Det skulle ju faktiskt innebära, visserligen icke ett sådant överflyttande av egendom från en enskild till staten, som sker genom uttagande av skatt, men ett läggande av en dylik börda på den ene enskilde till förmån för den andre. Emellertid kunde man säga: Har jag nu denna uppfattning, varför vill jag inte göra materiell anmärkning å vad som här försiggått, att en minimiprisreglering fastställts? Helt enkelt därför, att jag anser, att regeringen varit, låt vara genom egen tillskyndan, försatt nästan i ett tvångsläge. Sedan man för-

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)*

Ang. statens
ärtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

kastat den förra regeringens förslag och fått fram riksdagsbeslutet med avseende på inmalning och inblandning, fanns det ingen möjlighet att komma jordbruket till hjälp, såsom vi dock ville, på annat sätt än som skett. Det finns någonting inom juridiken, som kanske även herr Reuterskiöld erkänner. Det finns något, som heter, att man efteråt ratihaberar, godkänner en viss åtgärd. Denna må vara oberättigad, då den sker, men fullmakten kommer så att säga efteråt, och när det gäller att utkräva ansvar, anser jag att detta är något, som kan företagas. Nu har herr Reuterskiöld emellertid gått så långt, att han säger, att efter hans uttalande här i kammaren om hur konstitutionsutskottet i detta ärende gått tillväga, är det för framtiden fastslaget, att Kungl. Maj:t har rätten att bestämma minimipriser här i landet. Det är därför jag yttrat mig, emedan åtminstone jag vill protestera mot att konstitutionsutskottets utlåtande skulle kunna tillerkännas en sådan betydelse eller att överhuvud taget en dylik rätt skulle tillkomma Kungl. Maj:t.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Endast ett par ord! Det är ju alldeles uppenbart, och torde väl för alla vara klart, att jag här utvecklat en ståndpunkt, som jag förklarat vara min personliga övertygelse. Den är fullt konsekvent. Ställer man sig på den, finns intet skäl för en saklig anmärkning. Ställer man sig på den ståndpunkt, herr Trygger utvecklade, finns det skäl för en saklig anmärkning. Men då säger den ärade talaren, att ratihaberande kan ske efteråt, och det ger jag honom fullständigt rätt i, försåvitt det finns någon, som kan ratihabera. Men då är man inne på frågan om det är riksdagen, som skall ratihabera detta. Det är enligt min mening icke fallet. Det finns ingen tänkbar möjlighet att betrakta detta som en beskattningsåtgärd i grundlagens mening. Om det är fråga om monopol, importreglering och exportavgifter, kan det bli fråga om det, men då det är fråga om maximi- och minimipriser är det ingalunda en beskattningsåtgärd, och det är ur den synpunkten, som jag anser, att § 89 uteslutande här bör tillämpas. Med min ståndpunkt är det alldeles klart både att jag inte kunnat biträda den reala anmärkningen, och att den formella anmärkningen får så mycket större tyngd som det är nödvändigt att, med den maktställning regeringen då har, kunna utöva en effektiv granskning genom utskottet.

Herr Strömberg: Herr talman! Jag har begärt ordet för att uttala mitt beklagande av att inte herr Tryggers meningsfränder i konstitutionsutskottet intagit samma ståndpunkt som herr Trygger nu givit uttryck åt, ty då hade för visso den reservation, som här föreligger, inte kommit att bli reservation, utan en av utskottet beslutad anmärkning. Jag har under behandlingen av denna fråga, liksom herr Trygger nyss, kommit till den bestämda uppfattningen, att här har regeringen handlat emot ett klart givet direktiv ifrån riksdagens sida, och detta inte enbart, då det gäller minimipriserna, utan även då det gäller den prisskala, som avtalet med kvarnarna innebär. Detta förslag förelåg också i en motion förra året. Samtidigt som det skulle införas minimipriser, skulle det införas förslag om glidande skala, prisskala. Riksdagen uttalade sig bestämt emot såväl minimiprisernas antagande som också mot denna prisskala, men regeringen har i sitt avtal med kvarnarna sedermera fått in båda dessa saker i beslutet. Man måste ju säga sig, att det är en rätt underlig situation. Här kommer förra regeringen, den Lindmanska, och framlägger förslag om inmalningstväng, kombinerat med höjda tullar. Riksdagen sade bestämt ifrån, att några höjda tullar vill riksdagen icke vara med om i kombination med detta förslag. Det kom ett förslag om minimipriser, och riksdagen sade på samma sätt ifrån, att den vill inte vara med på det, i varje fall säger riksdagen: Man bör avvakta och se utvecklingen på spannmålsmarknaden, innan man alls re-

flekterar på dessa saker! Ja, mina herrar, denna utveckling inväntade regeringen faktiskt inte, ty när den 28 augusti beslutet fattades, utvisade marknadspriset en stegring i stället för en sänkning, och således förelåg ur den synpunkten inte något behov av sådana bestämmelser. Det är ju inte så vanligt, att vi här i kamrarna diskutera reservationer, men då en reservation så intimt är knuten till en annan anmärkning av mindre betydelse, måste jag också som reservant uttala ett beklagande av att inte utskottet här gick på en anmärkning och därvid hävdade riksdagens en gång tydligt och klart uttalade mening.

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)*

Herr Löfgren: Herr talman! Jag är väsentligen förekommen av ett par föregående talare.

Vad först beträffar anmärkningen i vad den avser, att en viss del av denna fråga behandlats i s. k. liten konselj, finner jag i likhet med flera andra talare, att anmärkningen inte är av större betydelse. Även synes mig, att jordbruksministern har skäl i sitt framhållande av att man genom att gå den privata kvarnöverenskommelsens väg undvikit att formellt införa legala minimipriser. Men däremot måste jag i likhet med herr Åkerberg säga, att det synes mig klandervärt från regeringens sida att statsministern först inför förra riksdagen avger förklaring, att han inte kommer att gå in för minimipriser — ty det innebär i själva verket den då lämnade förklaringen — och att han sedan inaugurerar en politik, mot vilken riksdagen riktat sig, går i tvärt motsatt riktning och ansluter till en väg, som av riksdagen ogillats. Lika med herr Trygger anser jag dessutom, att det är en betänkelig sats, som förkunnas, då man säger, att regeringen skulle ha rätt att göra vad också jag anser vara ett ingrepp i riksdagens beskattningsrätt genom att på egen hand besluta om minimipriser och andra dylika extraordinära åtgärder. Men alldeles fränsett den konstitutionella rätt, som regeringen må äga, måste det väl under alla förhållanden vara oriktigt, att regeringen, på grund av egen maktfullkomlighet handlar i strid med direktiv, som uttryckligen givits av riksdagen.

Herr Möller: Herr talman! Jag finner det också vara angeläget att gentemot herr Reuterskiöld understryka, att vi icke kunna godkänna den tolkning av konstitutionsutskottets utlåtande, som han har inlagt däri, nämligen att det efter detta utlåtande är fullkomligt klart, som det står i herr Reuterskiölds artikel, att »frågan om dylika besluts fattande av en regering på egen hand blir sålunda hädanefter icke en fråga om regeringens rätt att fatta dem — den saken är numera alldeles klar». Så står det uttryckligen. Det är ingen reservation för någon del av utskottets ledamöter, och det säges inte, att detta är en personlig mening av herr Reuterskiöld, utan det står uttryckligen: »Den saken är numera alldeles klar.» Enligt herr Reuterskiölds uppfattning i tidningen kan det inte ens tvistas om den. Skall det uppfattas på det sättet, måste det införas ett institut, där, alldeles oavsett om vi ogilla anmärkningen på regeringen, vi ändå måste ogilla konstitutionsutskottets utlåtande, ty det är ju fullkomligt orimligt, att konstitutionsutskottet här ett, två, tre diktarar till regeringen — insmucket för övrigt på ett sätt, som ingen annan än herr Reuterskiöld uppfattar — en makt, som jag inte tror att den svenska riksdagen utan vidare vill avstå ifrån. Det kan ju komma en socialdemokratisk regering, som är intresserad av att till exempel fastställa maximiräntor liksom nationalsocialisterna i Tyskland, eller maximipris på åtskilliga av industriens varor, kanske också maximipris på jordbruksprodukter. Skulle verkligen herrarna anse, att en socialdemokratisk regering, kanske till och med i minoritetsställning, skulle ha rätt till detta? Det tror jag uppriktligt sagt inte, att

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

man vill medge. Men det som är rätt för den ene skall väl vara rätt för den andre också.

Nu tror jag för min del inte, att vi ha anledning att fästa så oerhört avseende vid vad som står här, men nog är det en rätt betänklig tendens, som herr ordföranden i varje fall vill söka göra gällande. Jag har emellertid inte bara begärt ordet för detta. Det kan inte frångommas, att den anmärkning, som här är gjord i anknytning till en avgiven reservation, har en innebörd, som man har anledning att ännu mer kanske än som skett under debatten fästa uppmärksamheten på. Jag vill erinra om, att herr Ekman under diskussionen rörande vissa åtgärder till det svenska jordbrukets stödande 1930 bland annat förklarade: »Vi ha siffror som visa, att det är fullkomligt klart enligt alla beräkningar, att det är omkring 145,000 jordbruk, som genom ökade spannmålstullar skulle erhålla någon inkomstökning och som kräva bidrag från omkring 225,000 innehavare av svenska jordbruk.» — Mina herrar, det kan inte betyda någonting annat än, att om tullen höjer spannmålspriset, skulle 225,000 svenska jordbrukare komma att delta i betalningen av dem, och jag kan inte läsa herr Ekmans uttalande på annat sätt än att det ingick i de motiv, som han hade att motsätta sig den dåvarande regeringens förslag till tullhöjning — kanske det inte var det enda, men det ingick i alla fall i kretsen av motiv — och på denna motvilja mot bland annat en prisförhöjning på spannmål har med herr Ekman i spetsen för det nuvarande frisinnade partiet faktiskt störtat en regering. I debatten om samma ärende knöt den kommande statsministern det uttalandet, att vad minimiprisen beträffade, så ville han inte vara med om dem, vare sig i form av lagbestämmelser eller genom fria avtal. Några månader därefter upplevde vi en prisreglering, som medfört en skillnad mellan de svenska spannmålsprisen och världsmarknadspriset, som är betydligt högre än det tullförslag skulle inneburit, som den förra regeringen framlade. Enligt tabellen här — och jag kan väl inte tro annat än att dessa siffror äro riktiga — så kostade i mars 1931 La Platavete 12:54 och svenskt vete 20:25, det vill säga en skillnad på nära 8 kronor, under det den förra regeringens tullförslag gick ut på en spannmålstull av 6 kronor. Nu frågar jag herr Ekman, om han menar, att den verkan av tullen, som han förutsåg, nämligen att 225,000 innehavare av svenska jordbruk skulle få bära bördan av den inkomstökning, som 145,000 jordbruk skulle erhålla, nu har undgått, och om han genom någon hemlig, mystisk kombination har lyckats klara denna prisskillnad på det sättet, att dessa 225,000 jordbrukare ha undgått att delta i betalningen av den inkomstökning, som de vete- och rågodlande jordbrukarna ha haft på sina jordbruk? Hur jag än försöker föreställa mig saken, så räcker i varje fall inte min logik till att förklara, hur det är möjligt, att den ena sortens prishöjning inte ökar utgifterna för några jordbrukare, medan den andra sortens prishöjning ökar utgifterna för jordbrukarna, och det så betänkligt, att man måste fördriva en föregående regering för den sakens skull. Det kanske inte är någon glädje med att här servera citat från förra årets debatt i kammaren, men nog har jag bland annat sett ett uttalande från en norrlänning, där han säger: Kan ni begära, mina herrar, att vi däruppe ska betala er söderut, som ha bättre jordbruk, o. s. v. Det var en ledamot av andra kammaren visserligen, men i alla fall. Sedan behöver ju den här regeringen bara vifta litet med handen för att alla betänkligheter skola vara försvunna!

Jag måste för min del säga, att hur saken än må förhålla sig ur konstitutionell synpunkt, så är den faktiskt ur politisk synpunkt av den art, att riksdagen har all anledning att fästa avseende vid den. Det är inte likgiltigt, även ur andra synpunkter än de rent konstitutionella, hur en regering förfar, eller till och med hur en oppositionsledare förfar, då han uppträder som sådan, jämfört med hur han förfar, då han några månader senare kommer i en regeringschefs

ställning. Jag har inte kunnat underlåta att göra dessa reflexioner till detta betänkande. Vi komma ju att diskutera frågan om minimipris och spannmålsreglering ytterligare under denna riksdag, och då kan det kanske bli tillfälle att något litet fördjupa debatten.

*Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)*

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Jag beklagar att jag mot all kutym ännu en gång tar till orda i denna fråga, men den siste ärade talarens anförande i dess första del uppkallade mig till ett par erinringar.

Det är mycket vanligt i vårt land, tyvärr alltför vanligt, att i en politisk strid först och sist anföras rättssynpunkten: motståndaren handlar rättsvidrigt, han har överskridit sin befogenhet. Det är en taktik, som jag för min del inte kan följa längre än det faktiskt förhåller sig så. Om man här driver satsen, att regeringen genom att införa minimipriser har överskridit sin befogenhet, så har man fört saken in på den rent formella sidan och kan med större lugn gå till att göra anmärkning. Men om man vill diskutera frågan ur saklig synpunkt, så måste man ställa den på annat sätt, som också har gjorts i § 107 regeringsformen, och säga: Var det till rikets sannskyldiga nytta eller icke? Dessa två saker måste hållas i sär. Rikets sannskyldiga nytta är en sak, rätten att göra någonting en annan. Jag anser att regeringen har rätt att göra som den gjort. Om det varit till rikets sannskyldiga nytta eller icke, är en sak varom man kan tvista. Efter min uppfattning har det också varit till rikets sannskyldiga nytta.

Och tänker man på konsekvenserna, så måste man ju också ta dessa. Man får säga sig, att regeringen har en viss rätt, men riksdagen har alltid befogenhet att undersöka, om det varit till rikets sannskyldiga nytta, och även göra de erinringar och anmärkningar som kunna göras. Tänker man sig, herr Möller, en socialdemokratisk regering, som har majoritet, ja, då kommer minoriteten varken att kunna göra sig gällande med avseende på rättsstridigheten eller med avseende å rikets sannskyldiga nytta, ty då gör regeringen med sitt parlamentariska majoritetsunderlag som den vill. Men så mycket viktigare är det, synes det mig, att man gör klart för sig, att om ett angrepp skall ske, det sker från den rätta utgångspunkten, nämligen rikets sannskyldiga nytta eller icke, så att det inte blir fråga om rätten, ty skall rätten blandas in i den politiska striden, blir det till sist ingenting kvar. Vad erkännandet av rätten beträffar, är det nog att säga, att i dylikt fall den finns när det passar, men den finns inte, när det inte passar.

Vad angår den artikel, som två talare åberopat, så får jag bekänna, att jag hade inte ens en aning om, att den skulle komma in, innan riksdagen fattat sitt beslut; det hade aldrig varit meningen. Men det är likgiltigt, den finns där, och man kan naturligtvis ta den som man vill. Jag kan inte dra någon annan slutsats av riksdagens beslut, om det kommer till stånd, än jag däri gjort. Att regeringen skulle vara tvungen att begära en ratihabition, det tror jag inte att regeringen har någon anledning att göra.

Jag vidhåller min uppfattning.

Herr Vennerström: Den ärade ordföranden i konstitutionsutskottet tycks ha glömt bort, att regeringen inte bara genomfört minimipriser utan i samband med dessa även givit sig in på andra äventyrligheter, som ha råkat slinka med. I den förbindelse, som spannmålsnämnden avpressade kvarnarna i samband med det andra kvarnavtalet, vilket regeringen i augusti månad stadfäste, finns en intressant § 5, som jag tycker att konstitutionsutskottets ordförande inte bort gå alldeles förbi. Där står nämligen att kvarnar, som inköpa svenskt vete och svensk råg efter priser, som understiga i en annan paragraf såsom lägst angivna — det vill säga minimiprisen — äro pliktiga att

Ang. statens
avtal med
vissa kvarnar.
(Forts.)

för varje gång en sådan förseelse begås till statens spannmålsnämnd gälda vite från 200 till och med den lilla billiga summan av 50,000 kronor. Man har alltså här på smygvägar infört en vitesbestämmelse ända upp till 50,000 riksdaler, och jag får verkligen säga den värderade, rättsligt sakkunnige ordföranden, att åtgärden att på sådana smygvägar få in, jag höll nästan på att säga, bötesbestämmelser med dessa grandiosa belopp, är en äventyrlighet, som jag tror inte riktigt överensstämmer med rikets sannskyldiga nytta.

Jag ber att med ett par ord få göra den lilla sammanfattningen av debatten, att herr utskottsordförandens något, låt mig säga, lättfärdiga tolkning av grundlagen, gående ut på att regeringen genom utskottets negativa hållning skulle fått uttrycklig rätt att genomföra minimipris, maximipris o. s. v., har blivit uttryckligt desavuerad ej mindre av mitt partis ordförande än även av högerpartiets ärade ordförande och därjämte ordföranden för det liberala partiet. Då är det sannerligen inte mycket som återstår, och herr Reuterskiölds teori är reducerad till att enbart vara en teori av en relativt ensam man.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter den förevarande punkten lades till handlingarna.

Ang. vissa
anmärknings-
yrkandens
antecknande
till hemligt
protokoll.

Herr Reuterskiöld erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman, mina herrar! Konstitutionsutskottets dechargebetänkandes punkter äro nu genomgångna. Till detta betänkande äro fogade vissa reservationer. På grund av vissa förhållanden, som ha kommit till synes under den senaste tiden, sedan utskottsbetänkandet blivit klart, har jag fått talmannens tillstånd att säga ett par ord angående reservationer och anmärkningar i dechargefrågor.

Jag vill då erinra därom, att alla dechargeanmärkningar framställas antingen i form av ett yrkande inom kamrarna eller genom ett yrkande av utskottsledamot. I varje fall upptar utskottet ett sådant yrkande till behandling. Antingen biträder utskottet yrkandet, då kommer en anmärkning till stånd, eller avslår utskottet yrkandet, och då kommer ingen anmärkning till stånd. I båda fallen ha sedan gammalt, dock icke från begynnelsen, utskottets i beslutet deltagande ledamöter rätt att reservera sig, och därför finns det alltid reservationer till utskottsbetänkandet, både till de punkter där betänkandet innehåller anmärkningar från utskottet, och i de punkter, där sådana anmärkningar blivit avslagna.

Men det finns också den möjligheten, att ett anmärkningsyrkande av utskottet till innehållet gillas, men ändå inte föranleder någon utskottets anmärkning i dechargebetänkandet. Man har kallat detta, att utskottet gör en anmärkning till sitt hemliga protokoll. Jag kanske då till en början får säga, att utskottet alltid från begynnelsen fört två serier av protokoll, det ena, det allmänna protokollet, över utskottets angelägenheter i allmänhet, det andra över samtliga dechargefrågor. Eftersom statsrådsprotokollen äro hemliga, kan behandlingen av dessa icke föras annat än till ett hemligt protokoll. Alla dechargefrågor föras sålunda till det hemliga protokollet. Nu har det understundom inträffat — det har inträffat flera gånger — att utskottet, när en utrikespolitisk fråga förelegat och ett anmärkningsyrkande i en utrikespolitisk fråga är gjort, funnit anmärkningsyrkandet vara befogat, men på grund av omständigheter, som avse vårt förhållande till främmande makter, icke lämpligen bör av utskottet göras i den vanliga anmärkningsformen. Utskottet har då följt den praxis, att utskottet till sitt dechargeprotokoll, alltså till sitt hemliga protokoll, motiverat varför det inte gjort anmärkning. Det har avslagit anmärkningsyrkandet, men motiverat varför det, ehuru det delar anmärkningsyrkandens syfte, dock inte gör anmärkning i dechargebetänkandet. Det är sålunda i själva verket inte en anmärkning till protokollet, som inte

kommer till kamrarna, utan det är en reservation för utskottet självt, att det observerat förhållandet, men avstått från att göra anmärkning i vanlig form, att göra anmärkning i dechargebetänkandet. Det är alltså inte en anmärkning som på någon hemlig väg på något sätt delges vederbörande eller som man förutsätter skall komma till vederbörandes kännedom.

Jag tror att det många gånger varit nödvändigt, att utskottet verkligen beaktat dessa förhållanden och, då det inte kunnat godta vad regeringen gjort, gjort en sådan reservationsanteckning. Det är klart, att en reservation mot ett sådant beslut inte kan medfölja ett dechargebetänkande. Däremot om yrkande samtidigt varit gjort om anmärkning enligt § 107 i just samma ärende, så kan en reservation mot avsläandet av ett sådant anmärkningsyrkande naturligtvis bifogas. Men utskottet har alltsedan år 1919, då särskild anledning förelåg och då utskottet till sitt protokoll tog vissa riktlinjer, följt den grundsatsen, att utskottet velat granska den reservation, som varit avgiven, och tillse, att alla uttalanden om främmande makter där fått en form, som kunde anses ofarlig med hänsyn till regeringens ställning till utlandet. Det är en censur, som utskottet utövar över dessa reservationer, men det finns inte någon avsikt hos utskottet att någonsin undertrycka en sådan reservation mot utebliven anmärkning enligt § 107.

Det kan då ifrågasättas, om utskottet har en befogenhet att förfara på detta sätt. Jag har, i anledning av det uppseende, som vissa frågor ha väckt, velat göra en kort erinran om, hur det med denna rätt förhåller sig. Det är, som envar vet, enligt § 107 så, att utskottet kan göra anmärkning, men det är inte så, att utskottet är skyldigt att göra anmärkning enligt § 107. Enligt § 106 *skall* utskottet åtala, om ett sådant brott föreligger, som är förutsättningen för ett åtal. Där har utskottet ingen diskretionär möjlighet att göra eller låta. Men om det är fråga om en anmärkning enligt § 107, *äge* utskottet, heter det, att anmäla för riksdagen. Detta har alltid tolkats inom vår litteratur och svensk statsvetenskap så, att utskottet har rätt, men inte skyldighet att göra anmälan till riksdagen. Kammaren behagade observera, att det i § 107 heter: Skulle konstitutionsutskottet *anmärka* att etc., *äge då* utskottet att *sådant tillkännagiva* för riksdagen. Det är två moment. Utskottet *gör* anmärkning och utskottet har rätt att *delge* kammaren sådan anmärkning, men inte skyldighet att göra det. Anmärkningsrätten utövar konstitutionsutskottet allena och på riksdagens vägnar. Om utskottet vill delge kammaren sin anmärkning, så har den rätt att göra det, men inte skyldighet, och denna rätt begagnas i regel, när inte några särskilda omständigheter föreligga. Följden av den är, att kammaren kan hos Kungl. Maj:t anmäla sin önskan om vederbörande statsråds entledigande, men det är också den enda följden, såvida man inte, som i andra kammarens praxis, lägger anmärkningen med gillande eller ogillande till handlingarna.

Enligt mitt förmenande, och jag tror att utskottet delar denna uppfattning, kan således utskottet göra anmärkningar, när det finner dem befogade, men har rätt att låta bli att anmäla dem i kammaren, därför att det är utskottets ensak att verkställa granskningen. Ett sådant förfarande, att man underlåter att göra anmälan, är naturligtvis endast undantagsvis att försvara, men när det grundas på yttre förhållanden, på förhållandet till främmande makter, har utskottet ansett, och jag tror kommer att anse det vara befogat att icke göra en sådan anmälan. Men detta får inte tolkas och missförstås på sådant sätt som i av mig åsyftade fall skett, utan bör reduceras till sina verkliga proportioner.

Herr Sandler: Ja, herr talman, då konstitutionsutskottets ärade ordförande här har tagit till orda för att inför kammaren redogöra för konstitutionsut-

Ang vissa anmärkningsyrkandens antecknande till hemligt protokoll.
(Forts.)

*Ang. vissa
anmärknings-
yrkandens
antecknande
till hemligt
protokoll.
(Forts.)*

skottets förfaringssätt, så nödgas det mig att knyta några reflexioner därtill, så mycket mera som herr Reuterskiöld i detta ärende liksom i det föregående drar så kategoriska och bestämda slutsatser av sina statsrättsliga teorier. Vi fingo nyss höra honom med mycken styrka understryka, att för konstitutionsutskottets förfaringssätt i dechargebehandlingen skulle tillämpas den grundsatsen, mina herrar, att konstitutionsutskottet äger att göra eller icke göra anmärkningar. Vidare att om konstitutionsutskottet gör en anmärkning, så äger konstitutionsutskottet rätt att delge den till kammaren, men icke skyldighet. Jag skall inte tvista med herr Reuterskiöld angående tolkningen av vår grundlag, jag skall göra en reflexion angående vilka politiska, icke önskvärda konsekvenser det kommer att föra med sig, därest framtidens konstitutionsutskott komma att tillämpa den statsrättsliga lära, som herr Reuterskiöld här framlagt inför kammaren.

Vi veta alla, att det hänför sig till ett konkret fall. Jag skall inte ingå på det, herr Reuterskiöld själv inlindade det konkreta fallet i så allmänna talesätt, att man inte riktigt kan veta, huruvida det var fråga om en anmärkning eller icke. Vad jag vill tillåta mig att uttala som min uppfattning är, att om konstitutionsutskottet finner anledning till anmärkning, så bör den delges riksdagen. Finner konstitutionsutskottet, att det inte är anledning att göra anmärkning, så skall utskottet heller inte göra någon, vare sig i sitt protokoll eller på annat sätt. Det skulle kunna tänkas — jag skall medge det — något extra ordinärt fall, då det kunde förfaras annorlunda. Jag talar här, herr Reuterskiöld, ej alls om tolkningen av grundlagen, utan om vad jag menar vara önskvärt i fråga om utvecklingen av praxis i detta hänseende. Det kunde göras det tankeexperimentet, att ett statsråd — låt oss gärna säga en utrikesminister — har handlat så, att konstitutionsutskottet finner sig nödsakat att freda sitt samvete inför vad man kallar historiens domstol, och att samtidigt vad som har förefallit är av den arten, att det skulle på det allvarligaste sätt skada landets intressen, om det bleve offentligt. Det skulle ju kunna tänkas ett sådant extraordinärt fall. Det är det enda fall, för vilket jag kan tänka mig, att det finnes någon reson uti att draga praktiska slutsatser av herr Reuterskiölds nyss framlagda statsrättsliga teori. Jag skall tillägga, att jag inte tror, vilken uppfattning man för övrigt än må ha om lämpligheten eller olämpligheten i det konkreta fall, som herr Reuterskiöld hade till utgångspunkt för sitt yttrande — jag tror inte, säger jag, herr talman, att det fallet har varit av den beskaffenheten, att vare sig landets intresse har i något avseende stått på spel eller att det fallet komme att erbjuda något intresse för historiens domstol om 50 år.

Herr Reuterskiöld: Jag tror, att i grund och botten äro den siste ärade talaren och jag ganska ense. Jag har undvikit att yttra mig om detta speciella fall av det enkla skäl, att jag ej har någon rätt att tala om huruvida ett sådant fall nu föreligger och har den betydelse eller inte har den betydelse, som den ärade talaren dock ansåg vara möjligt, att det kunde ha. Det måste ju först och sist bero på ett bedömande av dem, som ha handlingarna framför sig och därvid ha alla dessa handlingar samt även all garanti för att *alla* handlingar, som finnas, verkligen äro dem företedda. Det är väl uteslutande fallet med konstitutionsutskottet. Varje annan, som får meddelande av vad som har hänt eller icke hänt, har ingen som helst rättslig garanti för att samtliga handlingar och samtliga punkter i deras innehåll äro för vederbörande bekantgjorda. Men konstitutionsutskottet har en sådan garanti, i den mån den är möjlig att få, och därför lär det väl ej kunna bero på någon annans än konstitutionsutskottets egen uppfattning, om en viss fråga skall anses vara av betydelse. Den kanske kan vara av större vikt, den kanske kan vara av mindre

vikt, det kanske kan vara onödigt att iakttaga försiktighet då en sådan situation föreligger, men man kan ändå aldrig underlåta att, som den siste ärade talaren gjorde, säga, att det är nödvändigt att ha denna möjlighet för vissa exceptionella fall. Sedan blir det en omdömesfråga, om det ena eller andra fallet skall gå in under denna kategori exceptionella fall. Därom kan man naturligtvis tvista.

*Ang. vissa
anmärknings-
yrkandens
antecknande
till hemligt
protokoll.
(Forts.)*

Herr Sandler: Då skall jag tillåta mig att understryka innebörden i vad jag ville säga nyss, då jag uttalade önskvärdheten av att konstitutionsutskottet för framtiden begränsar tillämpningen av herr Reuterskiölds lära till de exceptionella fall, som sannolikt ingen av oss behöver uppleva.

Herr Reuterskiöld: Ja, jag skulle kunna säga, att under den tid jag har haft äran tillhöra konstitutionsutskottet har ett sådant verkligt exceptionellt fall förekommit för länge sedan, som jag tror, att till och med den siste ärade talaren skulle ha godtagit.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 32, i anledning av väckt motion angående åtgärder till skydd för den inhemska produktionen och avsättningen av massa- och brännved m. m., bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av väckt motion angående anslag till vissa anordningar för ordnandet av riksdagshusets närmaste omgivningar;

nr 35, i anledning av väckta motioner angående tryckning av en förteckning över bondeståndets ledamöter under tiden 1710—1800;

nr 36, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående pension åt förvaltaren vid Tumba bruk, civilingenjören J. Vestergren; samt

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i staten för statens pensionsanstalt.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 19 § lagen den 16 oktober 1914 om tillsyn å fartyg;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 33 § lagen den 10 maj 1901 om inteckning i fartyg; samt

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 2 juni 1911 om skydd för vissa internationella sjukvårdsbeteckningar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av väckt motion angående ändrad lydelse av 3 § lagen om medling i arbetstvister.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 51, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Sigfrid Hansson* hemställt, att riksdagen måtte för sin del antaga följande förslag till

*Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.*

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

L a g

om ändrad lydelse av 3 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 28 maj 1920 skall erhålla nedan angivna ändrade lydelse:

3 §.

Har inom — — — — — tvistens lösning.

Har inom verksamhetsområdet uppkommit arbetstvist skall förlikningsman på anmodan av arbetsgivare eller organisation, omfattande minst hälften av de av tvisten berörda arbetarna, kalla de tvistande till förhandlingar, på sätt här ovan stadgats, även om tvisten icke medfört eller synes hota att medföra arbetsinställelse av större betydenhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1931.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Sigfrid Hansson, Österström, Petrén, Norman, Magnusson* i Kalmar, *Olovson* i Västerås och *Osberg*, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte för sin del antaga följande

L a g

om ändrad lydelse av 3 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 28 maj 1920 om medling i arbetstvister skall erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Har inom — — — — — tvistens lösning.

Även om uppkommen arbetstvist icke medfört eller synes hota att medföra arbetsinställelse av större betydenhet, skall förlikningsmannen kalla de tvistande till förhandlingar, på sätt här ovan stadgats, därest begäran därom framställs av arbetsgivare eller organisation, omfattande minst hälften av de av tvisten berörda arbetarna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1931.

Herr **Hansson, Sigfrid**: Herr talman! När jag nu tar till orda i syfte att yrka bifall till den till utskottets utlåtande fogade reservationen, vågar jag räkna med att kammaren skall behjerta de synpunkter på arbetsfredsproblemet, som jag och mina medreservanter ansett vara av stor betydelse, men som utskottet tyvärr icke velat fästa avseende vid. Det har förresten berott på en slump, att utskottets utlåtande blivit negativt, ty det förhåller sig så, att det var den förseglade sedeln, som fällde utslaget vid omröstningen i utskottet. Utskottets motivering för avslag på den föreslagna motionen torde icke heller kunna anses vara särdeles övertygande. Den stöder sig visserligen på ett yttrande av socialstyrelsen, men med all respekt för detta ämbetsverk tvekar jag icke att beteckna de i dess yttrande och i utskottets uttalande anförda skälen mot den föreslagna lagändringen såsom synnerligen svaga. De vittna för övrigt om en alltför ensidig eller i varje fall en alltför begränsad syn på arbetsfredsproblemet.

Såväl utskottet som socialstyrelsen nödgas medgiva, att det är av utomordentlig betydelse för arbetsfredens bevarande, att parterna i en arbetstvist sammanföras till förhandlingar på ett så tidigt stadium, att frågan om arbetsinställelse ännu icke blivit aktuell. Syftet med nu gällande lag om medling i arbetstvister har väl också varit att tillgodose ett sådant intresse, ehuru man ju, då lagen stiftades, närmast intresserade sig för att förebygga arbetsinställelser *av större betydelse*, som det heter i 3 §. Det var alltså huvudsakligen konsekvenserna av de mera omfattande organisationernas uppträdande på arbetsmarknaden, som man önskade mildra i ett välförstått samhällsintresse. Däremot hade man föga sinne för de olägenheter — låt vara av i viss mån annan art — som kunna vållas av tvister mellan arbetsgivare och hos dem anställda oavsett om större eller mindre arbetsinställelse hotar. Det torde förresten finnas goda skäl för det antagandet att medlingslagen icke hade kommit till stånd, därest icke arbetarorganisationerna till följd av sin omfattning och styrka hade blivit en betydelsefull faktor att räkna med. Så länge ifrågasvarande organisationer icke hade någon större möjlighet att göra sig gällande, visade nämligen varken arbetsgivarna i allmänhet eller lagstiftningsmakten något större intresse för ett mera ordnat förlikningsförfarande. Jag kan icke underlåta att erinra därom, att det på den tiden ofta förekom, att fackföreningarna försökte förmå arbetsgivarna att gå med på överenskommelser om förliknings- och skiljenämnder med uppgift att träda i funktion i de fall, då arbetstvister icke kunde slitas förhandlingsmässigt, men att de härvidlag rönt föga förståelse. En av de främsta anledningarna till att den s. k. förliknings- och skiljenämndskommittén i sitt betänkande år 1901 föreslog den begränsning i fråga om förlikningsmannainstitutionens befogenheter, som alltjämt föreskrives i medlingslagen, torde också ha varit, att man inom arbetsgivarevärlden ogärna såg att staten blandade sig i arbetsgivares och arbetares mellanhavanden, så länge de förstnämnda hade utsikt att få behålla övertaget.

Under de snart trettio år som förflutit, sedan medlingslagen stiftades, har onekligen en mera vidgad syn på arbetsfredsproblemet börjat komma till sin rätt. Numera begränsar man det icke till arbetsinställelserna som sådana och framförallt icke endast till dem som äro av större omfattning eller betydelse, utan man inrymmer i arbetsfredsproblemet även allt som kan vara ägnat att förebygga strider på arbetsmarknaden, oavsett om de hota att beröra större eller mindre arbetsområden. Jag ber härvidlag att få hänvisa till den s. k. arbetsfredskonferensen 1928 och till de rapporter, som i anslutning till denna konferens avgivits av arbetsfredsdelegationen och arbetsfredskommittén. Det är också denna synpunkt, som kommit till uttryck i nu föreliggande motion och i den till utskottets utlåtande över densamma fogade reservationen, om vilken de socialdemokratiska och folkfrisinna ledamöterna förenat sig.

I reservationen framhålles sålunda särskilt betydelsen av att i arbetsfredens intresse onödiga irritationsmoment i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare undanröjas, och det erinras om att en av de främsta förutsättningarna härför är att parterna lära sig att betrakta varandra som likvärdiga. Den fackliga sammanslutningen är ett uttryck för arbetstagarnas strävan att uppnå likställighet med arbetsgivaren ifråga om arbetsvillkoren och arbetslivets förhållanden i övrigt, och numera erkännes ju allmänt, att organisationsväsendet — såväl arbetstagarnas som arbetsgivarnas — är rent av nödvändigt med hänsyn till det ekonomiska och sociala livets funktioner. Ett sådant erkännande har som bekant kommit till uttryck till och med i den högermotion vid årets riksdag, vari påkallas lagstiftningsmaktens ingripande mot förmenta eller verkliga olater hos dessa organisationer. Men för att organisationsväsendet skall kunna komma till sin rätt och kunna användas på ett förnuftigt sätt måste det självklart finnas möjlighet till förhandlingar mellan de parter,

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

*Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.*

(Forts.)

som organiserat sig, och en sådan möjlighet bör icke gärna vara begränsad till att gälla de fall, då på grund av särskilda omständigheter organisationsväsendet nått hög utveckling och kommit att beröra större arbetsområden. De arbetstagargrupper respektive arbetsgivare, vilka ha sin existens inom mindre omfattande arbetsområden, böra givetvis icke lämnas helt ur räkningen.

Syftet med den lagändring, som jag och mina medreservanter föreslå, är att bereda ifrågavarande grupper tillfälle att betjäna sig av den lagstiftning, som ställts till andra, mera omfattande gruppers förfogande med tanke på önskvärdheten av att undanröja de hinder för förhandlingsväsendets utveckling, som tyvärr alltför ofta påträffats. Det inträffar ju nämligen då och då, att arbetsgivare — även om de själva äro organiserade — vägra att erkänna förhandlingsrätten, och detta sker naturligtvis framförallt i de fall, då de tro sig icke löpa någon risk med en sådan vägran, därför att de hos dem anställda icke förmått skapa en tillräckligt stark organisation eller på grund av olika omständigheter icke gärna vilja använda ett sådant påtryckningsmedel som arbetsinställelse för att hävda förhandlingsrätten. Ofta härleder sig sådana arbetsgivares ovilja mot att erkänna de hos dem anställdas organisation ur en antikverad uppfattning, om arbetsgivarens rätt att egenmäktigt råda över arbetsförhållandena, ofta är det en överdriven misstänksamhet mot den andra parten, som spelar in härvidlag. Särskilt när det gäller arbetstagarare i s. k. tjänstemannaställning vilja vissa arbetsgivare göra gällande att förhandlingsrätten är oförenlig med tjänsteställningen, ja, man har ju sett exempel på att sådana arbetsgivare rent av velat påstå att här åsyftade kategorier av anställda icke förstå sitt eget bästa, om de sammansluta sig och gemensamt kräva medinflytande över anställningsförhållandena. En sådan uppfattning måste emellertid kännas ganska kränkande för de anställda, vars goda omdöme och ansvarskänsla arbetsgivarna för övrigt, i eget intresse, måste skatta mycket högt, och den har naturligtvis lika litet fog för sig som de av mig förut åberopade förklaringarna till förhandlingsrättsvägrandet.

För att återgå till andra lagutskottets utlåtande ber jag att få erinra om att ett av utskottets argument mot den föreslagna lagändringen går ut på, att denna icke kan tillerkännas »större betydelse för arbetsfreden». Utskottet har tydligen härvidlag i likhet med den s. k. förliknings- och skiljenämndskommittén för trettio år sedan endast tänkt på arbetsinställelserna och framför allt på de mera omfattande. Konsekvensen av utskottets utlåtande måste bli, att så länge de kategorier av arbetare och andra anställda, som önska komma i åtnjutande av förhandlingsrätten, sakna förmåga eller av annan anledning draga sig för att tillgripa stridsåtgärder, har lagstiftningsmakten icke anledning att ur arbetsfredssynpunkt fästa något avseende vid deras organisationssträvanden. Indirekt har utskottet underkänt ifrågavarande löntagaregruppers betänkligheter mot att använda sådana metoder, som man med lagen om medling i arbetstvister beträffande andra i organisatoriskt hänseende mera avancerade grupper velat komma tillrätta med. Med andra ord, utskottet — d. v. s. den halva av detta utskott, som har dikterat utlåtandet — har låtit förstå att så länge icke en löntagaregrupp har inrättat det så för sig, att den ställt sin lit till strejk och därmed jämförliga stridsåtgärder, så länge förtjänar den icke lagstiftningsmaktens uppmärksamhet och ännu mindre dess bistånd. Jag hyser visserligen den uppfattningen, att arbetsinställelser såsom påtryckningsmedel i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagarare icke alltid kunna undvikas, och jag anser icke heller, att t. ex. så kallade anställda böra hysa alltför stora betänkligheter mot att använda dem, men å andra sidan kan jag icke förstå, att det skulle finnas någon anledning för riksdagen att med ett godkännande av utskottets argumentering mot min motion göra sig till tolk för den uppfattningen, att förutsättningen för att lagstiftningen på detta område

skall äga tillämplighet måste vara att arbetsinställelser och helst mera omfattande sådana hota.

I varje fall torde de kategorier av anställda, som jag nu närmast tänker på — banktjänstemän, ingenjörer, arbetsledare av olika slag o. s. v. — ha mycket svårt att förstå en sådan uppfattning som den utskottet nu företräder i arbetsfredsfrågan. Därest riksdagen skulle vägra att underlätta dessa löntagarkategoriernas strävan efter en i och för sig så självklar sak som förhandlingsrätten, komma de måhända likväl att följa andra lagutskottets indirekt givna råd att så inrätta sitt organisationsväsende, att de förr eller senare kunna med maktspråk tilltvinga sig förhandlingar. Då kan det naturligtvis också bli fråga om arbetsinställelser »av större betydenhet», i fråga om vilka man för övrigt ju anser det vara nödvändigt, att förlikningsmännen ha skyldighet att ingripa. Genom en lagändring av den innebörd jag föreslagit skulle en sådan eventualitet säkerligen i viss mån kunna förebyggas, och jag vågar följaktligen göra gällande, att lagändringen — i motsats till vad utskottet påstått, men icke bevisat — torde kunna tillskrivas mycket stor betydelse för arbetsfreden.

Det betydelselösa i den föreslagna lagändringen skulle vidare, enligt utskottets mening, ligga däri, att parterna icke skulle vara skyldiga att inlåta sig på förhandlingar, trots att förlikningsmannen kallat dem till sådana. Något praktiskt resultat torde knappast kunna uppnås vid en av förlikningsman anordnad sammankomst, där ena parten deltagit enbart på grund av lagliga förpliktelser men icke är benägen att inleda förhandlingar med motparten, säger utskottet. Jag vill ingalunda bestrida att det i vissa fall skulle bli så som utskottet här förespått, men jag är å andra sidan livligt övertygad om att i många andra fall skulle en motvillig part, sedan han i enlighet med lagens föreskrift mött upp inför förlikningsmannen — nu gällande lag föreskriver ju skyldighet för parter i arbetstvist att hörsamma förlikningsmannens kallelse — ganska snart övervinna sina betänkligheter och låta tala med sig.

Om förlikningsmannen taktfullt och skickligt fullgör sitt uppdrag — och i det avseendet behöver man icke hysa något tvivel — kommer det i sådana fall säkerligen icke att bli förenat med några större svårigheter att förmå den motvillige eller betänksamme att inlåta sig på förhandlingar och därvid medverka till en uppgörelse mellan parterna i godo. Det behövs säkerligen ofta endast att en del missförstånd och fördomar skingras för att ett ur arbetsfredens synpunkt gott resultat skall kunna uppnås på detta sätt. Om utskottet betvivlar motvilliga arbetsgivares förmåga att taga sitt förnuft till fånga, så må det vara utskottets ensak. Jag tror att utskottet i detta avseende underskattat arbetsgivarementaliteten.

Men en förpliktelse att inställa sig inför förlikningsmannen, grundad på en i lag föreskriven skyldighet för denne att kalla till förhandlingar, torde även få betydelse ur den synpunkten att förhållandet parterna emellan blir i viss mån en offentlig angelägenhet, som kan komma att bli föremål för en uppmärksamhet, vilken en tredskande och förhandlingsovillig part icke gärna vill utsätta sig för, och eftersom arbetstvister av större betydenhet numera betraktas som i hög grad offentliga angelägenheter, finns det enligt min mening ingen anledning att anse arbetstvister av mindre betydenhet som rena privatangelägenheter.

Utskottet har emellertid icke endast grundat sitt utlåtande på den missuppfattningen, att den föreslagna lagändringen skulle komma att sakna betydelse. I likhet med socialstyrelsen befarar utskottet, att lagändringen skulle kunna få för förlikningsmannainstitutionens anseende ödesdigra konsekvenser. Härvidlag har utskottet och socialstyrelsen bekajats av en hjärtnupenhet, som jag uppriktigt sagt icke med bästa vilja kan förstå. Utskottet resonerar ju som

*Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)*

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

så, att förlikningsmannainstitutionens auktoritet skulle komma att minskas, därest det visade sig att ingripandet icke ledde till önskat resultat. Det förefaller som om utskottet hyste den uppfattningen, att förlikningsmännen alltid lyckats med sina försök att förlika tvistande parter på arbetsmarknaden. Det är emellertid ett faktum, att de vid otaliga tillfällen misslyckats i sina vällovliga strävanden att tjäna arbetsfreden. Sådana misslyckanden ha ofta förekommit i samband med mycket omfattande och svårartade arbetskonflikter, men man kan väl icke med fog göra gällande, att detta haft till följd att förtroendet till förlikningsmannainstitutionen undergrävts eller att förlikningsmännens auktoritet äventyrats. Icke ens av statens förlikningsmän kräver man det omöjliga. Det är mänskligt att misslyckas, och varför skulle förlikningsmännen icke få lov att göra det? De ha för övrigt så många tillfällen att hävda sin auktoritet, att ett och annat misslyckande i en tvist av mindre betydelse icke gärna kan bringa deras möjlighet att upprätthålla förtroendet och respekten i fara. Jag tror därför icke att det finns någon anledning att mera ingående sysselsätta sig med den sidan av saken, och jag vill ej heller tro, att bakom ifrågakarande argumentation mot den föreslagna lagändringen skulle ligga en ovillighet hos förlikningsmännen att få arbetsbördan något ökad. Förlikningsmännen torde väl i allmänhet vara så varmt intresserade för sin uppgift att tjäna arbetsfreden, att de med nöje taga den ytterligare börda — som för resten säkerligen inte kommer att bli så stor — som kan komma att läggas på dem.

Ja, herr talman, jag hoppas att jag med det nu anförda förmått visa, att den av mig föreslagna och av halva andra lagutskottet tillstyrkta lagändringen är väl motiverad i *arbetsfredens intresse*, och jag tillåter mig följaktligen hemställa om bifall till reservationen.

Häri instämde herr *förste vice talmannen* samt herrar *Möller, Forslund, Leo, Wahlmark, Hagman, Fredrik Ström, Olof Carlsson, Lindström, Åkerman, Bårg, Wilhelm Björck, Oscar Olsson, Norman, Thulin, Larsén, Östergren, Kropp, Berling, Sjödahl, Schlyter, Björnsson, Torsten Ström, Granath, Waller, Karl Johanson, Asplund och Pauli*.

Herr Westman: Herr talman! Kammarerna känna mer än väl det varma intresse för arbetsfredens bevarande och de många betydelsefulla insatser, som den föregående ärade talaren gjort i den riktningen. Det är ju givet, att när han uttalade sin mening inom utskottet, vi alla voro benägna att fästa stort avseende vid hans synpunkter och vid de förslag, som han framställde. Men utskottet hade å andra sidan att stödja sig på en sådan auktoritet som socialstyrelsen, vilken ju har en mycket stor erfarenhet från det område, varom det här är fråga, nämligen medlingsverksamheten. Och socialstyrelsen hade ställt sig avvisande — visst inte till det syfte, som den ärade motionären besjälades av, men till det förslag, som han framlagt för att förverkliga det syftet.

Den ärade talaren har i sin motion föreslagit, att man i lagen rörande medling i arbetstvister skulle göra två ändringar. Den ena ändringen skulle gå ut därpå, att man skulle införa en bestämmelse, att skiljemännens verksamhet skulle omfatta även sådana fall, då icke någon större arbetsnedläggelse hade ägt rum eller hotade att inträffa. När utskottet ställt sig avvisande på den punkten, så har den ärade talaren, som vi alla hörde, sagt, att detta skulle innebära, att utskottet intog den principiella ståndpunkten, att utskottet ansåg, att en grupp av anställda, som icke var benägen att gå till arbetsnedläggelse, strejk, icke skulle påkalla någon som helst uppmärksamhet från lagstiftarens sida. Den ärade talaren har därvid tillskrivit utskottsmajoriteten en ståndpunkt, som den icke har intagit. Den ärade talaren borde ha kunnat räkna ut, att utskottet

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

har blivit påverkat av den synpunkt, som framhållits i socialstyrelsens utlåtande. Socialstyrelsen har sagt, att redan nu påkallas i mycket stor utsträckning förlikningsmännens verksamhet uti sådana fall, som icke ha lett och icke hota att leda till arbetsnedläggelse i större omfattning. Socialstyrelsen har i sitt utlåtande meddelat, att på senare tiden uppgå ärenden av detta slag till hälften av samtliga medlingsärenden. Sålunda är det icke nödvändigt, att man gör en lagändring av det innehåll, som den ärade talaren på den punkten har föreslagit, eftersom redan enligt nu gällande lag förlikningsmännens verksamhet är utsträckt till det område, dit han nu vill kräva en laglig möjlighet att utsträcka den. Således: jag har ej kunnat finna annat än att socialstyrelsens upplysningar därvidlag varit så avgörande, att man kunnat med skäl säga, att på denna punkt en utsträckning icke är nödvändig.

Den andra punkten uti motionen är den, att där föreslås, att förlikningsmannen skall vara *skyldig* att ingripa därest endast *någondera* parten vill tillkalla honom. Hittills har det varit så, att han varit skyldig att ingripa endast därest båda parterna, hava tillkallat honom. Den ärade talaren ville göra gällande, att de farhågor, som utskottet uttalat gentemot en sådan lagändring, skulle vara alldeles obefogade. Men jag har svårt att se, att den ärade talarens argumentering på den punkten verkligen kan vara fullt hållbar. Här föreligger i ett fall en meningsskiljaktighet mellan arbetare och arbetsgivare, och den ena sidan — låt oss säga arbetsgivaren — vill icke tillkalla förlikningsman. Kan det då verkligen vara till någon nytta, att den andra sidan — låt oss alltså säga arbetaresidan — skall äga att tillkalla förlikningsmannen? Följden blir ju bara den, att han kommer, han kallar båda parterna, arbetsgivaren svarar, att han ej vill ingå på någon förlikningsunderhandling på någon enda punkt, och därmed är det hela slut. Man kommer ju ingen vart genom att på detta sätt sammanföra parter, som sakna förhandlingsvilja.

Den ärade talaren sade, att det är nödvändigt och lämpligt, att man sammanför parterna på ett mycket tidigt stadium, därför att man därigenom undanröjer själva konfliktfallet. Det är i många fall alldeles riktigt, men det är ej något osvikligt medel, något medel, som under alla omständigheter medför verkan. Låt oss bara se på den statistik, som socialstyrelsen meddelar rörande arbetskonflikter och medling i dem, då ser man, att i mer än hälften av alla de fall, då arbetsnedläggelse ägt rum, ha parterna förut träffats till förhandlingar, men det har ej hjälpt. Det har ändå blivit en strid. Det kan för övrigt verkligen inträffa, att om man mot den ena partens vilja tvingar honom att möta den andra parten vid förhandlingsbordet, detta får en verkan motsatt den, som man önskar vinna.

Så har det av oss anförts, att det kunde vara farligt ur förlikningsmannainstitutionens egen synpunkt, om man antog den lagändring, som den ärade talaren har föreslagit. Vi ha därvidlag inte så mycket letts av den synpunkten, som den ärade talaren starkt betonar skulle ha varit bestämmande för oss. Det är ej därför, att vi ha trott, att det skulle i så hög grad undergräva förlikningsmannen auktoritet, om han till sina förgående misslyckanden nu finge en ny kategori av säkra misslyckanden. Det är naturligtvis en synpunkt, som har sin betydelse, men den har inte varit avgörande för oss. Jag vill emellertid, eftersom den ärade talaren berörde den synpunkten, kritisera ett uttalande, som han gjorde när han talade om den saken. Den ärade talaren sade sig tro, att redan nu är det så, att förlikningsmännen misslyckas »i otaliga fall», och det gör ingenting om man nu ställer till det så, att de misslyckas i ännu flera. Men så är väl ändå ej förhållandet. Såvitt jag riktigt studerat statistiken från de senare åren, förhåller det sig så, att i de fall, då förlikningsmännen ha ingripit, ha de lyckats i två tredjedelar, grovt räknat, av fallen och endast misslyckats i en tredjedel. Siffrorna äro för övrigt ej så stora. Båda

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

siffrorna ligga under gränsen av hundratalet, så att det var väl ändå någon överdrift att säga, att de under nuvarande förhållanden misslyckas i »otaliga» fall. Men däremot *skulle* det kunna hända, att detta uttalande bleve riktigt, om man införde denna lagändring. Det är *möjligt*, men jag tror knappast det heller, ty jag tror, att även om man inför den här lagändringen, så skulle den inte kunna få så stor praktisk betydelse.

Nej, det egentliga skälet varför vi ha avstyrkt lagändringen är det, att förlikningsmännen skulle komma att framträda i en partisk dager, om förlikningsmannen tillkallas av den ena parten medan den andra parten ställer sig alldeles ovillig. Det är ej lämpligt, att man i hans ömtåliga uppgift ställer förlikningsmannen i det skenet. Man frågar sig, om den ärade talaren måhända inte haft någon annan synpunkt, som har gjort, att han velat bortse från den olägenhet, som jag nu har antytt, för förlikningsmannainstitutionen. Och när man hört den ärade talarens anförande, så finner man ju, att han har haft ett syfte vid sidan av arbetsfredens befrämjande eller att han har haft ett indirekt syfte att främja arbetsfreden. Jag föredrager den senare formuleringen, att den ärade talaren velat främja arbetsfreden på ett indirekt sätt. Det framgår nämligen tydligt av den ärade talarens anförande, att han anser, att *organisationen* är av grundläggande betydelse för arbetsfreden, och man förstår då den tankegång, som den ärade talaren lät skymta fram i sitt anförande — den synpunkten, att det vore önskvärt, att det funnes rättighet för ena sidan att tillkalla förlikningsmannen, när det skulle stärka organisationssträvandena på arbetarsidan. I det syftet verkar också den bestämmelse, som är föreslagen i motionen, att de anställda skulle få tillkalla förlikningsmannen endast i de fall, att *hälften* av dem vore organiserade. Sålunda, om man inför denna lagbestämmelse, får man anledning att säga till arbetarna: organisera er, åtminstone så mycket, att hälften av er äro organiserade, ty är det så, får ni tillåtelse att tillkalla förlikningsmannen och tvinga eder arbetsgivare att möta vid förhandlingsbordet. Men om man nu vill främja arbetsfreden, är det då riktigt klokt att använda förlikningsmannainstitutionen för att i denna institution få ett instrument att verka till organisationsrörelsens förstärkande? Kan det inte vara ägnat att framkalla misstro mot förlikningsmannainstitutionen hos andra sidan? Jag befarar, att det skulle bli en följd. Jag skulle vilja hemställa, att man inte går så brådstörtat fram på den väg, som den ärade talaren har velat gå — nämligen att stärka organisationen — att man tillgriper ett sådant instrument som det, som föreslagits i denna motion.

Jag kan inte neka till — det är det sista jag vill säga i denna fråga — att det naturligtvis gjorde ett starkt intryck på mig, när det socialdemokratiska partiet steg upp och gjorde massinstämmande med den föregående ärade talaren. Det vittnar därom, att detta parti i denna kammare är besjälade av ett uppriktigt och allvarligt intresse för att befrämja arbetsfreden på vår arbetsmarknad. Det är naturligtvis en storartad tillgång, som vårt land äger i en sådan sinnesstämning hos det socialdemokratiska partiets ledamöter i denna kammare. För min del uppskattar jag denna tillgång mycket högt. När jag i alla fall ändå ej kan komma över till samma uppfattning i den nu föreliggande frågan, som det socialdemokratiska riksdagspartiets ledamöter ha visat sig ha, så beror det uteslutande därpå, att jag känner mig tveksam, om den mycket begränsade åtgärd, som föreslås i den här föreliggande motionen, inte skulle komma att medföra större olägenhet än gagn.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Österström: Jag skall helt naturligt vid denna tidpunkt inte trötta kammaren med många ord. Det sakligt starka och i form hovsamma anfö-

rande, som motionären för en stund sedan höll, gör det ju också möjligt för mig att nöja mig med en rent personlig deklaration. Den motion, som herr Sigfrid Hansson här har väckt, och vår reservation till utskottsbetänkandet innefattar ju en relativt liten detalj i ett mycket, mycket större problem, arbetsfredsproblem, som det har varit den borgerliga vänsterns ibland ganska otacksamma uppgift att föra fram till debatt här i riksdagen. Den uppgiften har varit otacksam ibland därför, att man ju har haft den känslan — och det har för övrigt ej bara varit en misstanke — att de på arbetsmarknaden intresserade parterna ha haft en viss benägenhet att vifta med kalla handen, när vi kommit och talat om allt detta, och den benägenheten ha ju hos sympatisörerna med dessa parter, om jag så får uttrycka mig — hos högern och socialdemokraterna — åstadkommit en viss inställning, som varit synnerligen negativ i detta hänseende. Nu ha socialdemokraterna, som utskottets ärade ordförande nyss erinrade om, gjort i någon mån en frontförändring. Jag säger det ej på något sätt elakt, men jag vill bara konstatera det, och jag konstaterar det dessutom med tillfredsställelse. Det tyder dock på, att det rör sig, även om man ej kan tala om någon maximifart. Jag tror ej det är den ringaste risk för kammaren att medverka till att denna lilla utbyggnad av förlikningsmannainstitutionen blir godkänd av riksdagen denna gång. Den invändning, man gör på visst håll att ju alla de stora arbetarorganisationerna, organisationerna på de väsentliga produktionsområdena, de ha redan med sedvanerätten och med sin styrka klarat denna sak, och de andra, de svaga — ja, med dem är det ej så kinkigt, det är en synpunkt, herr talman, som jag föreställer mig, att i varje fall den borgerliga vänstern absolut omöjligt kan tillägna sig. Vi måste hålla på, att den svages rätt också skall skyddas.

Jag kan inte hjälpa, att jag måste uttala, att den ståndpunkt, som utskottsmajoriteten eller den utskottshalva, som segrade med lottens hjälp och fick trycka sin prägel på betänkandet — jag kan inte hjälpa, säger jag, att jag måste uttala, att den ståndpunkten ter sig för mig en smula beklämmande, och den blir inte mindre beklämmande, därför att socialstyrelsen med en, såvitt jag förstår, så där oändligt trött min ställer sig som garant för den ståndpunkten. Beträffande alla de åtgärder, som kunna vidtagas för att främja arbetsfreden — även åtgärder, som utåt te sig skäligen obetydliga — och som äro ägnade att skapa den känsla av likaberättigande, vilken säkerligen är alla framgångsrika och verkligt bestående förhandlingsresultats bästa garanti, beträffande alla dessa åtgärder synes det mig vara en plikt att medverka till deras genomförande. Den tveksamhet och den räddhåga, som den ärade utskottsordföranden gav uttryck åt, visa på en väg, där man egentligen inte kommer någon vart.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hansson, Sigfrid: Herr talman! Då jag vet, att jag gagnar min sak genom att fatta mig mycket kort denna gång, skall jag bara på ett par punkter tillåta mig att göra erinringar med anledning av vad utskottets ordförande uttalat.

Jag vill säga, att åtskilligt av det herr Westman anförde såsom skäl mot mina synpunkter beträffande detta viktiga problem, hade jag redan polemiserat mot i mitt anförande, och jag tror inte, att jag behöver uppehålla mig närmare därvid. Jag åsyftar då närmast de skäl, som grunda sig på socialstyrelsens utlåtande, vilket av herr Österström ganska träffande karakteriserats. Det är endast på en punkt, som jag anser mig böra bemöta herr Westman. Han framhöll, att enligt socialstyrelsens utredning har det redan i mycket stor omfattning förekommit, att förlikningsmännen ägnat uppmärksamhet

*Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)*

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)

åt arbetskonflikter av mindre betydenhet, och följaktligen skulle det inte vara nödvändigt med en lagändring i det avseendet, som jag föreslagit. Jag tror, att det är ganska onödigt att försäkra herr Westman, att jag icke har väckt motionen av någon sorts lust att till varje pris få väckt en motion, utan det förhåller sig så, att bakom denna motion ligger *en erfarenhet*, som ett stort antal organisationer av anställda har gjort under de senaste åren. Det har förekommit, har det försäkrats för mig, vid mer än ett tillfälle, att då förlikningsman tillfrågats, om han skulle vilja medverka till att åstadkomma förhandlingar mellan en sådan tjänstemannaorganisation eller organisation av anställda å ena sidan och en ovillig arbetsgivare å andra sidan, så har förlikningsmannen förklarat, att han icke gärna ville inlåta sig därpå, därför att han icke kunde stödja sig på lagens föreskrift. Det är för att lämna förlikningsmännen tillfälle att i det avseendet icke på något sätt behöva sväva i tvivelsmål om sin skyldighet och befogenhet med avseende å arbetsfreden, som jag har föreslagit denna lagändring. Bakom min motion stå, det kan jag försäkra herr Westman, alla dessa organisationer, som jag nu närmast tänker på. Herr ordföranden i andra lagutskottet har sig bekant, att den s. k. DACOKommittén, som representerar ett tiotal organisationer av anställda, i ett yttrande till utskottet förklarat sig helt och hållet stödja motionen. Man betraktar på det hållet motionen såsom ett uttryck för sina önskemål.

Herr talman! Jag tillåter mig med denna replik till utskottets ärade ordförande att vidhålla mitt yrkande.

Herr Löfgren: Jag begärde ordet närmast för att justera en uppfattning, som jag tyckt mig märka i den förste talarens anförande, nämligen att förlikningsmannen enligt sin nuvarande instruktion och lag skulle vara inskränkt till att syssla med vissa kategorier av tvister. Så är knappast förhållandet, åtminstone inte så, att vissa kategorier arbetare eller anställda skulle vara undantagna. Förlikningsmannen torde utan tvivel vara befogad ingripa, så snart han efter sitt eget omdöme finner tvisten ha en så pass stor betydelse, att det lönar mödan och är av vikt att få den löst. Skillnaden emellan den läggning, som lagen skulle få vid ett antagande av motionen, och den nuvarande lagen är, att under det att alla faktorer, som kunna inverka på frågan, tidigare ha legat under förlikningsmannens diskretionära prövning, skulle han efter antagande av detta förslag bli skyldig att ingripa för medling, så snart detta påkallas av en arbetsgivare eller en organisation, som omfattar minst hälften av de av tvisten berörda arbetarna. För min del hesiterar jag inte att ansluta mig till förslaget så långt.

Vad jag däremot hyser tvekan inför, är, att man söker få bort ett nu gällande villkor för ingripande genom att säga, att förlikningsmannen är skyldig att kalla parterna, även om tvisten icke medfört eller synes hota att medföra arbetsinställelse av större betydenhet. Jag frågar mig, huruvida det skall vara nödvändigt att även i det avseendet minska omfånget av förlikningsmannens nuvarande diskretionära prövningsrätt. Emellertid är det en glädjande företeelse, att man så allmänt ifrån socialdemokratiskt håll nu vill ansluta sig till tanken på en utvidgning av förlikningsmannainstitutionens verksamhet.

Och trots de formella betänkligheter, jag kan hysa emot det sätt, varpå det nya innehållet formulerats, skall jag ge min röst åt motionen.

Herr Nordborg: Herr talman! Jag uppskattar till fullo den ärade motionärens syfte med sin motion, så mycket mer som jag är övertygad om att han av inre övertygelse har burit fram densamma, men jag kan inte hjälpa, att jag måste se något mera praktiskt på saken än den ärade motionären. Då det gäl-

ler sjöfolksavtalen, bruka vi komma överens om att från första början anlita en opartisk ordförande. Därvidlag brukar även socialstyrelsen stå oss bi och skaffa lämplig person, såvida vi inte själva kunna sinsemellan enas. På så sätt föra vi våra underhandlingar från början till slut. Det händer ju ofta, att det inte blir något avtal som en följd av detta förfarande, varför man kommer in i den vanliga slentrianen med förlikningsman och en stor kommission, och det händer även att man sedan lyckas göra upp utan hjälp.

Men om vi nu se på vad följderna skulle bli av ett system, där den ena parten så gott som tvingas att infinna sig, så är jag fullständigt ense med utskottets ärade ordförande, då han säger, att han tror, att det inte blir något gott av detta. Jag är för min del av den uppfattningen, att den part, som med ovilja går till förhandlingarna, är föga underhandlingsvänlig.

Det är även mycket viktigt, att man försöker bevara ansvaret, i den mån så är möjligt, inte bara, då det gäller arbetssidan, utan även, då det gäller arbetsgivarsidan. Jag känner från min erfarenhet fall, där båda sidor ha gjort sig skyldiga till förhastade åtgärder, därför att de veta, att förlikningsman alltid finns att tillgå. Det är ingen konst att ställa till med en arbetsnedläggelse, därför att man vet, att det blir förlikning, och risken således ej så stor. Om man nu utvidgar detta förlikningssystem på det sätt, som motionären har angivit, så tror jag, att detta skulle taga bort en hel del av det ansvar, som ledningen för parterna bör känna, vilket skulle vara olyckligt för arbetsfreden. Det är därför, som jag — trots att jag är tacksam mot motionären för hans uppslag och försök, ty allt, som kan göras för att bidraga till arbetsfreden, det bör göras — tror, att det skulle leda alldeles i fel riktning, om vi skulle gå in på den vägen. Dessutom skulle vi då få ett förlikningsförfarande i landet, som bleve någonting alldeles ohyggligt vittomfattande. Det bleve ju då så, att vid alla småtvister skulle man ha rätt att påfordra en förlikning. Jag behöver bara tänka mig en liten båt, som går i en särskild trade för sig själv. Den tillhör ingen organisation, och det måste göras speciellt avtal för den båten. Då kan en förlikningsman behöva tillkallas för denna båt, som endast har ett fåtal man ombord, och likadant är det naturligtvis inom olika industrier och yrken.

Det är därför, herr talman, som jag anser, att stor försiktighet är av nöden i detta fall, så att man inte gör någonting, som kan leda till att vad motionären har tänkt sig inte kommer att inträffa, utan att man i stället mötverkar det syfte, som han härvidlag har sökt att tillgodose.

Av den anledningen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hansson, Sigfrid: Det är nästan, så att man blir rörd över denna tacksamhet, som uttalas, för att motionen har blivit väckt, men jag måste säga, att tacksamheten kommer i en underlig dager i betraktande av det motstånd som rests mot motionen och dess syfte. Jag ber med anledning av herr Nordborgs yttrande få fästa uppmärksamheten på ett par saker, som kammarens ledamöter böra känna till och som måhända alla icke observerat.

Herr Nordborg resonerar utifrån sin egen praktiska erfarenhet. Men herr Nordborg representerar en organisation, som har erkänt förhandlingsrätten och för vilken alltså den förslagna lagändringen icke kan ha något större intresse. Detsamma gäller väl också de personalorganisationer, som stå gentemot redareföreningen. Här är ju avsikten att försöka möjliggöra förhandlingar i det fallet, *då förhandlingsrätten av en eller annan anledning icke har blivit erkänd av arbetsgivarna.*

Herr Nordborg säger, att det skulle vara farligt att införa ett system, som skulle tvinga den ena parten att infinna sig hos förlikningsmannen. Det förhål-

*Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäns
äligganden.
(Forts.)*

Ang. viss
utvidgning
av statens för-
likningsmäs-
sälliganden.
(Forts.)

ler sig med den saken på det sättet, att ett tvångsförfarande redan existerar enligt nu gällande lag, ehuru det har begränsats huvudsakligen till tvister, som hota att medföra arbetsinställelse av större betydelse. Det kan väl därför inte vara olämpligt eller oriktigt att säga till arbetsgivare- och arbetargrupper, som finnas inom mindre omfattande arbetsområden, att också de skola ha skyldighet att infinna sig hos statens förlikningsman, om han kallar.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hansson, Sigfrid*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 45;

Nej — 48.

Om lagstift-
ning rörande
personliga
tjänsteavtal.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckt motion angående åvägabringande av en lagstiftning rörande personliga tjänsteavtal.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 189, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Järte* m. fl., efter att hava uttalat sig angående behovet av en lagstiftning rörande personliga tjänsteavtal och angående de särskilda ämnen, varmed en dylik lagstiftning borde befatta sig, hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om igångsättande av utredning angående åvägabringande av en lagstiftning i det i motionen angivna syftet ävensom framläggande för riksdagen av de förslag i ärendet, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *von Geijer, Magnusson* i Skövde, *Petersson* i Lerbäckaby och *Ljung*, vilka på åberopade grunder hemställt, att

riksdagen ville, med bifall till ifrågavarande motion, hos Kungl. Maj:t an- hålla om igångsättande av utredning i motionens syfte ävensom framläggande för riksdagen av de förslag i ärendet, vartill utredningen kunde föranleda.

*Om lagstift-
ning rörande
personliga
tjänsteavtal.
(Forts.)*

Herr von Geijer: Herr talman! Såsom framgår av nu föredragna utlåtande, har jag jämte tre andra ledamöter av utskottet vid utlåtandet fogat en reserva- tion, och jag skall be att här få säga några ord till stöd för min mening.

Som herrarna se, avser motionen, att man skall åvägabringa en lagstiftning rörande personliga tjänsteavtal. Det är nu så, att i stort sett är det personliga tjänsteavtalet inte föremål för rättslig reglering i vårt land. Sålunda vet var- ken den ena eller den andra parten, vad som är vederbörandes rättighet och vad som är hans skyldighet. Rättsförhållanden, som uppkomma mellan arbetsgi- vare och hos honom anställd person, få bedömas enligt den sedvänja, som kan vara rådande inom verksamhetsgrenen, och efter allmänna rättsgrundsatser. Det skall medgivas, att i rättspraxis ha vissa normer kunnat utkristallisera sig, men i viktiga avseenden lämnar praxis detta helt och hållet utan avseende. Detta har jag personligen varit i tillfälle att som domare erfara mer än en gång.

Denna fråga är ett gammalt spörsmål. I utlåtandet är en historik införd, som uppvisar den saken. Man kan säga, att den har levat alltifrån 1899. Två gånger ha förslag legat före i riksdagen angående reglerande härav, men båda gångerna har frågan fallit. Jag vill vidare, herr talman, erinra om att när legostadgan, som var det enda relik, som fanns kvar av sådana rättsregler, upphävdes, så skrev riksdagen samtidigt och begärde, att legostadgan skulle ersättas med någonting annat. Den skulle ersättas med en lag av sådan beskaf- fenhet, som det nu är fråga om. Något förslag till en dylik lag har emellertid icke blivit framlagt. Behovet av en dylik lag anser jag sålunda vara verkligt ådagalagt.

Nu är det så, att utskottet visserligen inte tar avstånd från tanken, men hän- visar till att två enskilda föreningar — den ena den s. k. DACO-kommittén och den andra Liberala föreningen i Stockholm — ha gjort en hemställan i ämnet, som nära sammanhänger med detta förslag. Det var framställningar till Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t har remitterat dessa framställningar för att få utlå- tande från vederbörande myndigheter. Denna omständighet åberopar majori- teten i utskottet för att avstyrka motionen, då den anser, att detta är tillräck- ligt och att anledning finnes att antaga, att förslag i ärendet skall komma fram.

Vad jag här har att anmärka däremot är den form, som man har använt. När riksdagen avlåter en skrivelse, brukar den ge någon anvisning om hur den vill ha vederbörande fråga ordnad, och det är detta, som helt och hållet saknas i utskottets utlåtande. Därför har jag för min del velat här åtminstone fram- hålla, att man bör säga ifrån, att här är ett område, som är alldeles utan några regler, är nästan kaotiskt, och att verkligen behov föreligger av att få dessa saker reglerade.

För att få ge uttryck för denna min mening, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Den ärade talaren framhöll i sitt anförande mycket starkt önskvärdheten av att en utredning rörande lagstiftning om för- hållandet mellan arbetsgivare och anställda snarast möjligt måtte komma till stånd. För min del har jag upprepade gånger i denna kammare i olika sam- manhang givit uttryck åt samma önskemål, och jag tror, att kammaren helt sä- kert känner sig förvissad därom, att jag icke skulle ha biträtt ett utskottsutlå- tande, som skulle ha utgjort något som helst hinder för förverkligande av en sådan önskan. Utskottsutlåtandet innehåller, som kammarens ledamöter be- hagade finna, ett uttalande därom, att denna fråga har bragts inför Kungl.

Om lagstiftning rörande personliga tjänsteavtal.
(Forts.)

Maj:t genom ansökningar från olika håll och att utskottet anser sig veta, att frågan av Kungl. Maj:t kommer att göras till föremål för en allsidig och omfattande utredning. Jag är så förvissad om att Kungl. Maj:t kommer att föranstalta om en sådan utredning, att jag använder detta tillfälle för att på förhand uttala min tillfredsställelse över att socialministern hyser ett handlingskraftigt intresse för denna sak.

Under sådana förhållanden, herr talman, anser jag inte, att utskottet bör bifalla en reservation, som skulle innebära, att den utredning, varom nu är fråga, endast i inskränkt omfattning skulle komma att verkställas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 6 juni 1924 (nr 361) om samhällets barnavård; samt

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stadga angående enskilda sjukhem och förlossningshem.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om utredning och förslag rörande kyrkors upplåtande för frikyrkliga samfunds gudstjänster och andaktsövningar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkten 216, gjorda framställning angående anslag till utjämning av kostnaderna för uppehållande av folkskoleväsendet;

nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reseersättning till nämndemän;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts under andra huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till rese- och trakamentspenningar;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till f. d. landskamreraren G. V. Eiserman för mistade sportelinkomster;

nr 149, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till statens tvångsarbetsanstalter samt till alkoholistvården;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa avtal mellan kronan och Stockholms stad samt mellan kronan och aktiebolaget Stockholms bryggerier om fastighetsöverlåtelse m. m.;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till posthusbyggnad å Södermalm i Stockholm;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild ersättning till personal i växlingstjänst vid statens järnvägar;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under rubrik »utgifter för kapitalökning» gjorda framställning om anslag till fonden för räntefria studielån;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om täckande av förluster å lånemedelskapital; samt

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedskrivning av viss del av det i statens kanalverk nedlagda lånekapitalet.

Herr statsrådet *Rundqvist* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 216, angående vissa åtgärder till spannmålsodlingens stödjande; och

nr 217, angående tillfällig reglering av införseln av viss spannmål.

De kungl. propositionerna föredrogos var för sig och blevo därvid på begäran bordlagda.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnaderna för Sveriges deltagande i en blivande internationell nedrustningskonferens jämte en i ämnet väckt motion;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillbyggnads- och ändringsarbeten för skeppsgossekårens i Marstrand förläggning i Karlstens fästning;

nr 101, i anledning av väckt motion om begränsning av arbetstiden för kokerskor, köksbiträden och städerskor vid garnisonssjukhusen;

nr 102, i anledning av väckta motioner om tillfällig löneförbättring åt vissa militära beställningshavare;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande vissa avlöningsanslag under fjärde huvudtiteln m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1931/1932 till undervisningsanstalterna för sjöfart jämte i ämnet väckta motioner;

nr 105, i anledning av väckt motion angående inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade, m. m.;

nr 106, i anledning av väckt motion rörande nedskrivning av vissa lån från torvindustrilånefonden;

nr 107, i anledning av väckta motioner om sänkning av räntan å lån från vattenkraftslånefonden m. m.; och

nr 108, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till svenska eldbegängelseföreningen;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag till understöd åt elever vid lägre landsbruksundervisningsanstalter jämte en i ämnet väckt motion;

nr 55, i anledning av väckta motioner om inrättande av en statlig utlåningsfond för uppförande av lantarbetarbostäder;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till mejerihanteringens förbättrande i organisatoriskt och merkantilt hänseende;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd för främjande av fiske på avlägsna fiskevatten;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Hornborgasjöns sjösänkingsföretag;

nr 59, i anledning av väckt motion om beredande av medel till anläggande av avloppsledningar inom Dals-Eds municipalsamhälle;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillägg till 54 § lagen den 23 oktober 1891 (nr 68) angående väghållningsbesvärets utgörande på landet jämte en i ämnet väckt motion;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 35 § första stycket lagen den 23 oktober 1891 (nr 68) angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, ävensom två ämnet berörande motioner;

nr 62, i anledning av väckt motion angående åtgärder åsyftande att möjliggöra ett mera allmänt utnyttjande av den statliga jordbrukshjälpen; och

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar och lägenheter från sådana egendomar; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion, I:199, om utredning och förslag rörande arbetsförhållandena inom det husliga arbetet.

Då alla ärenden på föredragningslistan redan blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.25 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Måndagen den 27 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3.30 e. m.

Herr statsrådet *Rundqvist* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse nr 218, angående muntligt meddelande till riksdagen i viss fråga.

*Ang. muntligt
meddelande
till riksdagen
i viss fråga.*

Efter föredragning av denna skrivelse yttrade

Herr **talmannen**: I anslutning till den nu upplästa skrivelser får jag meddela, att jag ämnar utsätta tiden för det plenum, som kommer att hållas för mottagande av angivna meddelande, till i morgon tisdag klockan 3.30 e. m.

På sedermera gjord proposition beslöts att ifrågavarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 216, angående vissa åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.

*Kungl. pro-
position ang.
åtgärder till
spannmåls-
odlingens
stödjande.*

Herr **Örne**: Herr talman, mina herrar! Den tid, som har stått till buds för läsning och granskning av den proposition, som nu skall remitteras, har ju varit synnerligen kort, och det är därför mycket svårt för en enskild ledamot av riksdagen att vara alldeles säker på att han på varje punkt har fattat denna proposition rätt. Så mycket framgår dock redan vid en mycket ytlig granskning av det förslag, som Kungl. Maj:t här förelägger riksdagen, att det är av den allra betänkligaste art.

När i det särskilda utskottet föregående år och i riksdagen frågan om spannmålsregleringen var före, lämnades från det håll, som jag företräder och som gick emot denna reglering, icke de oerhörda svårigheter, som skulle komma att bli en följd av den då beslutade ordningen, utan påpekande. Den proposition, som nu föreligger, bekräftar, att vi tyvärr i allt hade rätt i våra farhågor. Genom den reglering av spannmålsmarknaden, som riksdagen beslöt, och det tillägg, som regeringen gjorde av egen maktfullkomlighet, ha vi kommit i det mycket bekymmersamma läget, att vid konsumtionsårets utgång kvarligga vissa kvantiteter spannmål hos odlarna. För dessa har den sittande regeringen ställt i utsikt avsättning av deras varor till bestämda priser, men det är ju klart, att de priser, som gälla i slutet av ett konsumtionsår, ingalunda kunna tillämpas, då den nya skörden kommer i marknaden. Följaktligen ligga här vissa spannmålskvantiteter, som jordbrukarna trott, att de skulle få avsätta till det av regeringen fastställda högre priset, men som icke kunnat säljas till detta pris. Enligt min mening kan icke riksdagen undandra sig att honorera den förbindelse, som regeringen här har ingått, även om den har skett emot vad regeringens ledare meddelade vid föregående riksdag. Frågan om denna förbindelse debatterades här i samband med dechargebetänkandet och är därför redan belyst i konstitutionellt avseende. Riksdagen kan icke rimligtvis säga: vi underlåta att uppfylla vad regeringen har ställt i utsikt åt jordbru-

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

karna. Men skall man för att göra detta skapa en sådan organisation som den här föreslagna? Det är just frågan. Om riksdagen vill uppfylla regeringens åtaganden, finnes ju den möjligheten att låta något statsorgan, spannmålsnämnden exempelvis, för statsmedel, uppköpa vad som ligger kvar hos jordbrukarna och sedan sälja dessa mängder spannmål i öppna marknaden till det pris, som efter regleringens upphävande kan uppnås. Därigenom kommer en utgift på staten, vars storlek jag ej är i tillfälle att bedöma, men som torde röra sig omkring något sådant som en och en halv till tre miljoner kronor efter en mycket enkel överslagsberäkning, som jag gjort. Det är ju en stor statsutgift, som man icke hade räknat med vid budgetens uppgörande, men den är dock icke större, än att man kan bära den, och behöves det, är jag för min del fullt villig att rösta för en lämplig höjning av inkomst- och förmögenhetsskatten för att betala den förlust, som här kan uppkomma.

För att undgå att lägga frågan på den här av mig ifrågasatta bogen — jag kan ej se något annat skäl — har nu regeringen i stället gått på den linjen, att man skall skapa ett privat monopolföretag med kvarnarna som delägare. I detta monopol skola kvarnarna tvingas in genom vissa bestämmelser. Åt detta privata monopolföretag skall överlämnas ensamrätten till import och vidare rätten att bestämma tullar för två månader i taget, ty det är vad som står här, regeringen må kalla det vad den vill. Det är tullar, som detta privata monopol skall bestämma och som kunna gå upp till 20 procent av vetepriset. (Möjligen kan man komma väsentligt mycket högre, men jag har ej hunnit studera saken tillräckligt för att ha något omdöme härom.) Man måste väl säga, att någon motsvarighet till en sådan anordning har man svårt att leta upp någonstans i en välordnad stat. Det förekom ju under den romerska kejsartiden, att staten ackorderade ut skatteuppbörden åt privata bolag, men jag vet ej någonstans, där man har gjort på samma sätt med tullarna.

Nu kan man ju anföra exemplet från tobaksmonopolet, som äger uppbära licensavgifter, och från spritmonopolet. Jag vill då emellertid påpeka, att det är staten ensam, som har beslutanderätt över de ifrågavarande företagen, och vidare att dessa licensavgifter tillföras statsverket, under det att avgifterna i detta fall skola användas för utjämning av priser i den allmänna marknaden.

Vi ha här i landet under långa tider haft stora bekymmer för det privata kvarnmonopol, som storkvarnarna hade upprättat. Mot det hade särskilt jordbrukarna vänt sig med stor förbittring. Så bröts det monopolet därigenom att konsumenterna själva skaffade sig kvarnar. Detta åstadkom, att mjölpriset sänktes, och det pris, jordbrukarna fingo för sin spannmål, samtidigt höjdes. Det medförde således de nyttiga verkningar, som fri konkurrens alltid medför i jämförelse med ett monopol. Men nu kommer en regering, vars ledamöter, såvitt jag vet, också ha ställt sig i hög grad avvisande mot tanken, att privata monopol ensamma skola bestämma över prisutvecklingen, och vill med vissa anordningar tvinga samtliga kvarnar i riket att gå in och bilda ett nytt monopol. Jag måste ju säga, att om någon ett föregående år hade sagt, att något sådant skulle kunna inträffa, så skulle jag, trots min ringa tilltro till det nuvarande regeringspartiets förmåga att upprätthålla sina egna principer, ha förnekat, att det vore möjligt, men, mina herrar, nu ligger en proposition, som föreslår något sådant, här på bordet!

Redan detta att privatmonopolet upplivas är enligt min mening ett synnerligen gott skäl för att avvisa den kungl. propositionen. Men dessutom finns det åtskilliga andra saker i denna proposition, som äro i allra högsta grad betänkliga. Här skall detta monopol förbinda sig enligt § 2 i kontraktet att vartdera av åren 1931 och 1932 under tiden från och med den 1 juni till och med den 31 juli inköpa all inom landet odlad salubjuden spannmål av vete och råg, som har hembjudits föreningen före den 1 juni, och det skall ske till fastställda

priser. Då kan jag icke se annat än att häri ligger ett insläende på den amerikanska vägen, som har lett till oändliga svårigheter, vilka långt ifrån äro slut ännu. Där köptes ju spannmål utan samtidiga restriktioner på odlingen. Staten ställde till förfogande nödvändiga medel för att göra detta, och nu ligger den uppköpta spannmålen och trycker på spannmålsmarknaden i hela världen. Om man låtit bli att göra den affären, är det ju mycket möjligt, att tillfälligtvis en stark nedgång i priset på spannmål gjort sig gällande, men då hade saken reglerat sig själv till ett kommande år, och vi hade icke i många år framåt fått dragas med följderna av ett sådant fel. Här skall nu den ifrågasatta föreningen inköpa all inom landet salubjuden spannmål. Om kvantiteten är så stor, att den icke kan ätas upp ens inom kalenderåret, är det klart, att över-skottet kommer att utöva ett fruktansvärt tryck på spannmålsmarknaden. Det kan man icke komma ifrån med några konstgrepp, ty det är på det viset, som det är med guldmyntfoten: den verkar, även om man försöker göra några avvikelser genom särskilda bestämmelser. Det blir bara på det sättet, att utvecklingen tager sig andra vägar. Den skär sig fram genom, under eller förbi de hinder, som man uppresar i dess väg, och då man skall försöka hindra det, blir resultatet naturligtvis, att man kommer längre och längre in på den fördärliga väg, vilken vi här i landet fingo i så rikligt mått pröva under kristiden. Om jag ej läst fel, åberopar ju också spannmålsnämnden kristidens utmärkta föredöme i fråga om hur saken skall ordnas innevarande år.

Ja, det finnes många saker att säga här. Jag vågar emellertid ej upptaga kammarens tid något längre vid detta tillfälle. Jag vill endast här ytterligare understryka, att den avvikelse, som i fjol skedde från vad som är naturligt på detta område, föranleder nu ytterligare onaturliga för vårt lands ekonomiska utveckling skadliga och riskabla ingrepp. Och om regeringsförslaget skulle bli riksdagens beslut, så kunna herrarna vara absolut övertygade om att det är bara en ringa begynnelse till de svårigheter, i vilka vi komma att inveckla oss. Det kommer att bli värre och värre för vart år, som går, om detta system skall genomföras och upprätthållas, och det kommer att brista sönder, men innan dess kan det hinna åstadkomma obotliga skador.

Det är därför jag för min del redan nu har velat tillkännagiva, att man måste söka sig fram på andra vägar för att honorera den förbindelse, regeringen har iklätt staten, att köpa till ett visst pris den salubjudna spannmålen av 1930 års skörd. Det går att ordna saken, det är min bestämda övertygelse, på andra vägar än denna. Jag har endast velat tillkännagiva detta till protokollet.

Herr Trygger: Denna fråga är en fråga, som vi måste lösa, ty vi måste på bästa sätt se till, hur vi skola kunna komma jordbruket till hjälp; och därför att denna fråga är så komplicerad, är det en ökad plikt för var och en att uttala sin mening, att kritisera vad han anser vara oriktigt och framställa de förslag, han från sin ståndpunkt kan anse lämpliga.

I fjol då frågan var uppe, tillät jag mig yttra några ord. Blott några få ord skall jag citera därur, och de lydde på följande sätt: »Så vitt jag för min personliga del kan förstå, är en tull, som smidigt anpassar sig efter behovet av skydd i varje fall, det extraordinära medel, som i första hand bör komma i fråga. Rätten att efter omständigheterna reglera denna tull borde sålunda, åtminstone inom vissa gränser, lämnas till Kungl. Maj:t.»

Vidare nämnde jag, att riksdagens obenägenhet att lämna ifrån sig sin befogenhet i fråga om tullar till Kungl. Maj:t gjorde, att regeringen ansett sig böra komma fram med ett förslag, som innehöll dels en fast tull och dels bestämmelser om tvång till inmalning och inblandning av svensk spannmål med utländsk i viss utsträckning, och därpå fortsatte jag:

»Då särskilda utskottet avstyrkt förhöjning av nu gällande tull på brödsäd,

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

Kungl. proposition ang.
utgårdar till
spannmåls-
odlingens
stödjande.

(Forts.)

har utskottet berövat oss det enkla, säkra och omedelbart verkande medel, som även en fast tull kan innebära, och utskottet har icke velat ställa till vårt förfogande annat än en apparat, som är mycket komplicerad och som blir synnerligen svårhanterlig» — d. v. s. inmalnings- och inblandningsapparaten.

»Då denna anordning saknar hjälp av en tullförhöjning, blir följaktligen dess uppgift icke blott den att säkra avsättningen av den inhemska brödsäden utan även den att bidraga till rimliga pris på densamma. Hur detta senare kan vara möjligt, förefaller mig mycket tvivelaktigt, såvida man icke kan bestämma inmalningsprocenten högre, än vad den faktiska tillgången inom landet berättigar till.»

Regeringen har emellertid ej gått den vägen, att den bestämt inmalningsprocenten högre än vad från synpunkten av att få den svenska spannmålen använd borde bestämmas. Men å andra sidan har regeringen blivit tvungen att använda ett annat medel, för att de båda ändamålen skulle kunna fyllas, nämligen dels att svensk spannmål användes och dels att priset på den svenska spannmålen blev någorlunda skäligt. Detta senare medel var den minimiprisreglering, som regeringen i motsats mot riksdagens uppfattning har skridit till och som fungerat och ännu fungerar. Men resultatet har visat sig otillfredsställande i många avseenden, och nu ha kvarnarna förklarat, att de å sin sida icke vilja fortsätta på den inslagna vägen. I denna situation har man kommit fram med ett förslag, som, jag måste säga, är nästan det vidunderligaste, man kan tänka sig. Nej, »vidunderligt» är ett felaktigt ord, ty det syftar alltid på något, som i alla fall är storslaget. Det framlagda förslaget åter är i hög grad invecklat, svårhanterligt. Och vad innebär detsamma? Jag ber om ursäkt, om jag i någon punkt skulle begå ett fel, men vi fingo propositionen så nyligen, att man ej varit i tillfälle att studera den så grundligt, som naturligtvis kräves. Men för mitt behov i dag och för vad jag nu säger har studiet varit tillräckligt, och jag hoppas, att det ej lider av någon missuppfattning.

Man skapar ett importmonopol i fråga om vete och råg, och det överlåter man på en av kvarnarna bildad spannmålsförening. Denna äger att upptaga en importavgift, vilken föreningen i stor utsträckning själv bestämmer. Och mot det att föreningen sålunda erhåller denna rättighet att upptaga en dylik importavgift på den utländska spannmålen förbinder sig föreningen att dels till det pris, som Kungl. Maj:t redan har bestämt, inköpa vad som återstår av 1930 års skörd under tiden från den 1 juni till den 31 juli 1931, såvida nämligen den har bjudits föreningen före den 1 juni samma år, dels ock att under samma tid, juni—juli, 1932 till pris, som ännu icke är bestämt, men som Kungl. Maj:t kommer att bestämma, inköpa till föreningen hembjuden spannmål av 1931 års skörd. Emellertid, om det skulle visa sig, att det blir förlust på dessa transaktioner för föreningen, träffar denna förlust i sista hand svenska staten, och det kan mycket lätt inträffa, att det bli en avsevärd förlust. Det är många svåra beräkningar, som måste göras, och även med den största omsorg av dem som handhåva rätten att bestämma importavgiften, kan resultatet bli helt anorlunda, än vad man tänker sig.

Ja, vad är nu resultatet? Resultatet är för det första en »importavgift» — d. v. s., jag kan icke fatta att det är något annat, en tull — vidare ett spannmålsimportmonopol, vidare en prisreglering under en viss tid av året, under det att fria priser, som konkurrensen ger, gälla under den övriga delen av året. Detta är en betänklig sak från den synpunkten sett, att den som kan hålla 1931 års skörd till juni 1932, är säker om att få ett visst pris, men den som icke kan hålla den får sälja till det säkerligen betydligt lägre pris, som i den allmänna marknaden under tiden från skördens tillkomst och till den 1 juni kan komma att bli gällande. Och slutligen den sista stora nyheten är denna: statskassans

övertagande av en risk för ett belopp, på vars storlek staten själv icke har någon möjlighet, åtminstone icke har full möjlighet att inverka. Allt detta är uppfunnet, för att man skall undgå en tullförhöjning på vete och råg, en allmän tullförhöjning, som å sin sida skulle lämna spannmålshandeln, liksom den hittills sedan gammalt varit, fullt fri, och vilken tullförhöjning, om den väl avpassas, jämte inmalnings- och inblandningstvånget skulle kunna åstadkomma, såvitt jag förstår, ett tillfredsställande resultat för vårt jordbruk.

För min del är jag lika övertygad nu, som jag varit hela tiden, att jordbruket måste hjälpas, men jag anser, att det är riksdagens ovillkorliga skyldighet att noga överväga, huruvida riksdagen kan för landet försvara och huruvida det kan vara riktigt att — då vi ha ett så enkelt medel som en i vanlig ordning pålagd, lämplig tull, jämte inmalnings- och inblandningstvång, genom vilken anordning vi varje år veta, hur affärerna stå, om jag så får uttrycka mig, såväl för enskilda som staten — gå den väg, som här är föreslagen. Det blir väl utskottets sak att grundligt undersöka detta. Jag vill endast tillägga, att vad jag nu sagt härleder sig från precis samma ståndpunkt, som jag intog förra året, och jag är alltså övertygad, att den riktiga vägen är den, som då av högern anvisades.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Jag kan icke underlåta att säga några ord med anledning av vad som yttrats här i denna fråga.

Herr Örne började sitt anförande med att säga att i fjol, då beslut fattades i riksdagen om en stödaktion för jordbruket, förutsade herr Örne och hans meningsfränder vilka oerhörda svårigheter som därmed skulle vara förbundna. Och han förklarade nu, att den erfarenhet, vi hittills erhållit, givit honom rätt. Ja, visst förutsade herr Örne förra året, att det skulle uppstå en mängd oerhörda svårigheter. Han förklarade då såsom nu, med mycket starka ord, att det var en fullkomligt ogenomförbar plan, som då förelåg till riksdagens övervägande. Herr Örne talade då, bland annat om, vilken oerhörd svårighet som skulle uppstå, när vi skulle tvingas att äta ett bröd, som i många avseenden komme att bli i hög grad försämrat. Han talade vidare då om hur man genom ett beslut i överensstämmelse med det då framlagda förslaget skulle, till deras olycka, hindra många odlare från att övergå till animalisk produktion — den enda för jordbruket lyckliga och lämpliga produktionen i landet.

Herr Örne talade, som sagt, vitt och brett rörande en hel del sådana svårigheter och profeterade därom. Men herr Örne har, såvitt jag förstår, icke blivit sannspådd på dessa profetior. Motsatsen har inträffat. I det stora hela har fjolårets beslut verkat gott. Jag kan såsom ett erkännande därom anföras, att det ifrån den kooperativa kvarnledningen vitsordats, att den organisation, som i fjol uppbyggdes, tillämpats lättare och verkat utomordentligt väl, mycket gynnsammare än man ifrån den sidan vid den tiden trodde. Jag är för min del övertygad om att man även denna gång kommer att få göra samma erfarenheter, om man följer det i den ifrågavarande propositionen skisserade förslaget.

När herr Örne nu sökte beskriva den föreliggande situationen, sade han, att vid konsumtionsårets slut skulle komma att kvarligga betydande kvantiteter spannmål hos odlarna. Därom veta vi, herr Örne, ingenting. Ingen kan i detta ögonblick säga hur det kommer att bli med den saken. Det är t. o. m. ganska övisst, om det vid konsumtionsårets slut kommer att finnas några kvantiteter spannmål av 1930 års skörd kvar. Däremot gjorde man klokt i att *räkna* med, att sådan i viss utsträckning skulle *kunna* förekomma och medverka till — särskilt om man förutser ett fortsatt dumpingsförfarande sedan det nya skördeåret inträtt — ett starkt, ohejdat prisfall. Under ett dylikt förhållande funnes nämligen all anledning att söka åstadkomma en övergångsanordning, som kunde medföra att ett bottenlöst prisfall icke komme till stånd.

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

Kungl. proposition ang. utgårdar till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

Herr Örne talade vidare om ett privat monopolbolag, som man vore i färd att inrätta. Ja, visst är det ett bolag, som i vissa fall på sig skulle få ensamrättigheter överlåtna. Men det är ett bolag, en förening, en institution, be- träffande vars verksamhet man lämnat sådana föreskrifter, att den icke har att främja något sitt eget egoistiska intresse, utan i det stora hela äger skyldighet verka till det allmännas bästa. Föreningens syfte är icke att åt sig skapa egna förtjänster, utan den kommer, som sagt, att få verka såsom organ i det allmännas tjänst.

Herr Örne framhöll vidare, att här skulle tillämpas något som såväl han som herr Trygger kallade tull. Vad man här ifrågasatt är att på den utifrån införda spannmålen — en spannmål vars kostnad man kan säga för närvarande icke representerar normalpriser ens inom producentländerna, utan som kan importeras till priser, vilka på grund av olika anledningar icke alls täcka produktionskostnaden — föreningen skulle, för täckande av sina kostnader samt eventuella förluster, få uppbära viss gottgörelse, få göra ett mindre pålägg. Det är, herr Örne, visst inte så, att denna gottgörelse *skall* gå upp till 20 procent av det i Stockholm gällande marknadspriset. Det förutsättes tvärtom i regel, att gottgörelsen skall bli väsentligt lägre. Vad som stadgats är endast det, att när beloppet av sagda gottgörelse icke uppgår till 20 procent av marknadspriset, är det de av Kungl. Maj:t insatta ledamöternas beslut rörande gottgörelsens storlek, när de äro därom eniga, som skall vara gällande. Skulle däremot det ifrågavarande beloppet föreslås gå över den procenten, blir det sex ledamöters votum och Kungl. Maj:ts godkännande, som avgöra vilken gottgörelse, som skall utgå. Sålunda är den anvisning, som här i dag lämnats, att gottgörelsen skall utgå med 20 procent och att det är föreningen, som uteslutande i sitt intresse bestämmer detta pålägg, en fullkomligt oriktig beskrivning av vad som här föreslagits. Jag hoppas, och i det avseendet är jag ense med herrar Trygger och Örne, att man i utskottet skall komma att på det sättet studera det föreliggande förslaget, att man icke gör sig skyldig till dylika missuppfattningar — jag skall använda endast det ordet — av vad som föreligger. Formuleringen i propositionen ger, synes det mig, icke anledning till sådana misstolkningar.

Jag vill sålunda, även jag, anbefalla det utskott, som får att behandla detta ärende, att noga överväga den proposition, som här föreligger. Och jag hyser den förhoppningen, att en sådan prövning skall lämna övertygande goda resultat och att man skall finna sig kunna godkänna det föreliggande förslaget.

Herr Trygger förde här ånyo fram ett uttalande, som man många gånger förut fått höra, nämligen att om man icke gått på ett sådant förslag, som det av regeringen framlagda, utan i stället enats om en höjd tull, skulle det hela varit bättre tillrättalagt. Skulle alltså under det förflutna året en tullsats, sådan som den som i fjol förordades av Kungl. Maj:t, verkligen kunnat skapa bättre förhållanden än den nu föreslagna anordningen? Jag ber att få fråga herr Trygger vad han grundar denna uppfattning på. Det vore av intresse att höra honom närmare utveckla detta. Jag har den bestämda uppfattningen, att om man har en tull på en viss vara — jag betonar ännu en gång vad jag framhöll i andra kammaren i lördags — så har den alltid den egenskapen, att när det finns mycket av den ifrågasatta varan i marknaden — när exempelvis i höstas utbuden på spannmål kommo ifrån olika främmande håll och samtidigt alla här hemma ville sälja — tullsatsen icke spelar någon roll för prisets bestämmande. Då det däremot blir ont om varan och denna samtidigt av olika skäl utgör föremål för stark efterfrågan och sålunda prisen på grund av handels allmänna lagar stiga av sig själva, då verkar tullen progressivt och utesluter tillika konkurrens ifrån andra håll på samma varuområde. Ett hjälpmedel,

som äger denna huvudegenskap, kan icke, såvitt jag förstår, utöva den gynnsamma verkan som herr Trygger för sin del ansåg vara möjlig.

Jag förstår icke heller, varför herr Trygger fortfarande skall liksom många andra på den sidan, framhärda i att kalla den prisreglering, som gällt i år, för ett införande av minimipris. Det var visst icke något minimipris, som infördes. Ett minimipris förutsätter ju, att all inom landet saluhållen vara av den art det gäller, icke får försäljas i landet *under* ett angivet pris. En sådan bestämmelse skall naturligtvis då också förbindas med någon risk, något ansvar för den, som bryter däremot. Det avtalspris, varom ett antal kvarnar kom överens föregående sommar, tvang icke i detta land någon människa, som icke frivilligt godkände det, att vid köp och försäljning av spannmål betala ett visst pris. Vad det däremot förband till det var, att ett visst antal kvarnföretag inbördes utfäste sig att för sitt eget behov av spannmål betala ett visst pris. Det var vad som skedde. Detta pris har icke utgjort något allmänt lägsta pris. Det har tvärtom gestaltat sig så, att jag icke känner till att någon spannmål alls här i landet har sålts utöver detta pris, vilket man bort kunna förutsätta, om det vore fråga om ett minimipris. Den spannmål, som sålts till annat pris än det av kvarnarna utfästade, har sålts till lägre pris än det dem emellan överenskomna. Man borde väl i alla fall bjuda till att bedöma, vilken innebörd de hittills föreliggande anordningarna haft. Däremot är det ju så både med avtalspriser och minimipris, att om det artar sig till att bli ont om varan, så öka dessa åtgärder icke priset på samma sätt som tullarna skulle göra i dyrhets-tid. Både avtalspriser och minimipris ha däremot den egenskapen, att de i en tid av *sjunkande* priser försäkra producenterna av varan mot att utan hejd behöva följa med i en dylik vågdal nedåt. Det är detta som är syftet med den anordning, som vidtogs i fjol. I det avseendet ha både avtalspriser och minimipris ett gemensamt syfte. Denna avsikt har, om också inte i full utsträckning jämväl årets avtalspris förmått realisera. Visst har det sålts spannmål till lägre priser än de i prisplanen för kvarnarna angivna. Det kunde man också förutse, ehuru det varit en sak, som sammanhållning producenterna emellan säkerligen kunnat i stor utsträckning förebygga. Men även de, som fingo sälja för något lägre pris än det, kvarnarna utfäst sig att betala för vad de för egen del behöfde, ha säkerligen funnit, att deras priser blivit betydligt påverkade uppåt av avtalspriserna. Därest marknaden saknat dessa, skulle odlarna i stället för att de nu fått sälja till priser som åtminstone i regel täckt produktionskostnaden, fått underkasta sig motsatsen. Det är intet tvivel att så skulle varit fallet, om icke ett dylikt avtalspris existerat.

Jag önskar ånyo en gång betona att jag icke har något emot att det sker en grundlig prövning av det föreliggande förslaget. Jag har icke heller något att invända emot, att man ställer upp mot detta förslag de andra alternativ, som kunna ifrågakomma. Det skall bli synnerligen intressant att jämföra dessa olika alternativ både med avseende på deras omedelbara verkningar och med avseende på de konsekvenser som de komma att i framtiden medföra — allt i jämförelse med det nu föreliggande förslaget.

Jag har alltså ingen annan önskan, herr talman, än att utskottet måtte ägna frågan en grundlig och ingående prövning, och jag är då icke så förfärligt rädd rörande resultatet.

Herr Örne: Herr Trygger har alldeles rätt i att en enkel förhöjning av tullsatserna givetvis inte medför de besvärligheter för marknaden, som en statlig reglering av ifrågasatt slag under alla förhållanden måste komma att medföra, men då herr Trygger dels vill ha tullhöjning och dels vill ha inmalningstvång, så förstår jag inte, varför hans linje icke skulle leda till exakt samma resultat ur praktisk synpunkt som den, som vi nu här äro bekymrade

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

över. Herr Trygger förbiser också den mycket viktiga omständigheten, att en ren tull, även om den inte har de oförmånliga verkningar, som det här är fråga om, på köpandet och säljandet, lika fullt medför en katastrof genom den omständigheten att den framkallar en förskjutning av produktionen.

Om vi hade godtagit högerlinjen i fjol i fråga om tullar, och dessa tullar medfört de verkningar, som högern utlovade, så hade det givetvis kommit att ligga spannmål osåld vid konsumtionsårets utgång och trycka priset efter ingången av det nya konsumtionsåret. Ingen mänsklig makt hade kunnat förhindra, att det skulle ha gått på det sättet.

Hans excellens herr statsministern menade, att jag inte alls blivit sannspådd, då jag hade framhållit de svårigheter, som regeringens inmalning skulle komma att medföra. Det är mycket möjligt, att herr statsministern uti vad jag skrivit och sagt i frågan kan uppvisa åtskilliga misstag. När man försöker i förväg bilda sig en föreställning om resultaten av en viss viktigen politisk åtgärd, så är det nästan oundvikligt att begå ett och annat misstag. Vad försämringen av brödet beträffar, vill jag emellertid erinra hans excellens herr statsministern om att jag hela tiden talade under förutsättning av att skörden skulle bli sådan som skörden brukar bli här i Sverige. Man måste ju säga, att högre makter i alldeles osedvanligt hög grad gynnat den nuvarande regeringen. Huruvida detta gynnande har varit motiverat eller inte, skall jag icke tillåta mig bedöma, ty det överstiger min förmåga. Men då man rör sig här med ett år, då skörden blivit mera välbärgad än i mannaminne och samtidigt riklig, så är det klart, att inmalningen ej ger ett dåligt bröd just ett sådant år. Men det var under förutsättning att bärgningen bleve sådan som den varit under ett par föregående år, som jag sade, att inmalningen skulle leda till mycket stora svårigheter.

Beträffande den animala produktionen är det så, att dess värde — om jag icke minns fel ifrån våra diskussioner i det särskilda utskottet föregående år — är ungefär tio gånger spannmålsskördens värde eller något i den stilen. Man måste väl då i alla fall säga, eders excellens, att i den mån som man genom ingrepp försvårar för animalieproducenterna att producera och fördyrar deras produktion, och i den mån man ökar utgifterna för födan åt producenterna, som regeringens förslag här har gjort beträffande 60 procent av Sveriges jordbrukare, så äro sådana åtgärder väl inte på något sätt ägnade att lätta jordbrukets svårigheter!

Det framhölls mycket skarpt föregående år, att ju lägre priset på animala produkter stod, dess nödvändigare var det, att man inte försvårade läget för animalieproducenterna. På det området kan ju staten helt enkelt inte göra något. Då en höjning av mjölkpriset med ett öre kostar 40 miljoner kronor — och antagligen litet till för närvarande — är det mycket lätt att inse, att det inte står i det svenska samhällets makt att göra någonting där. De väntade förbättringar, som skulle ha genomförts genom tullen, och den ökning, som faktiskt har åstadkommits genom minimipriserna, kunna ju komma blott en ringa del av jordbrukarna till godo. Hela Norrland t. ex. har visserligen i år haft mindre behov av att köpa brödsäd än under vanliga år på grund av den goda sommaren föregående år, men i varje fall ha dessa åtgärder inte varit ägnade att på något sätt råda bot på svårigheterna där uppe.

Den viktiga regleringen har på indirekt väg medfört en mycket väsentlig förhöjning av havrepriset, som jordbrukarna i Norrland få betala. Dylåka åtgärder ha — såsom hans excellens herr statsministern för övrigt säkert är fullt medveten om — sidosom äro ägnade att framkalla mycket allvarliga anmärkningar även ifrån ren jordbrukarsynpunkt.

Beträffande minimipriserna förklarade hans excellens herr statsministern att det icke finns några minimipriser här. Det är emellertid en ren defi-

nitionsfråga; om man definierar minimipriserna så som hans excellens nyss gjorde, finns det naturligtvis inga minimipriser, men om man definierar dem på annat sätt, så finns det minimipriser. Varför kommer regeringen och föreslår sådana åtgärder som den gjort nu, om den inte själv går ut ifrån att ett löfte är givet åt jordbrukarna, att de skola få ut de av regeringen fastställda priserna. Åtminstone har varje jordbrukare i riket, som jag talat med, tolkat saken så, att han hade rättighet att få ut de regeringsbestämda priserna eller åtminstone hade goda utsikter att få ut dem, i all synnerhet som ifrån spannmålsnämndens sida jordbrukarna, om jag inte tar miste, varnats för att sälja för snart.

Här säger nu hans excellens, att det är de av Kungl. Maj:t insatta ledamöterna i denna spannmålsföreningsstyrelse, som skola bestämma tullarna — jag kallar dem så, ty det är tullar även enligt vad kommerskollegium tydligt uttalar — men förbättrar det saken på något sätt, eders excellens? Dessa tre ledamöter kunna ju inte ställas till något konstitutionellt ansvar, ehuru jag medger, att efter den utveckling, som konstitutionsutskottets ärade ordförande hade häromdagen, så äro ju, då det gäller utslag av egenmäktighet ifrån regeringen, de konstitutionella garantierna värda mindre än intet. Vi ha dock åtminstone den tillfredsställelsen att få stå öga mot öga med regeringen och säga vår mening till den, men de herrar, antagligen ämbetsmän, till vilka regeringen kommer att överlåta tullbelägningsrätten, få vi aldrig se, och vi ha ingen möjlighet att på något sätt inverka på dem eller att ställa dem till något ansvar, såvida de inte bryta emot åtaganden eller emot allmän lag. Det här området är förresten så pass trassligt ändå, att det blir svårt att få ut något ansvar även på den sistnämnda vägen för de åtgärder, som vidtagas. Jag tycker för min del, att det ligger något ganska hemskt i den tanken, att man skall införa en tremannadiktatur på ett så viktigt område, som det här är fråga om.

Jag vill slutligen bara påpeka en liten omständighet, eftersom hans excellens vidrörde den. När vi diskuterade de här sakerna i fjol, så stod den allmänna prisnivån fortfarande rätt högt uppe. Den har nu sjunkit kraftigt. När partiprisindex, enligt svensk finanstidning, år 1928 var 144, gick det år 1929 ned till 134 och har för hela året 1930 gått ned till 115, d. v. s. vi äro nu på väg till förkrigspriser. Beträffande åtskilliga av jordbrukets råvaror ha vi kommit under förkrigspriserna — sålunda stå vi beträffande oljor, kraftfoder och gödselmedel åtminstone mycket nära till att gå under förkrigspriserna. Anpassningen pågår alltså, och den måste komma att tvinga sig fram, vilka åtgärder man än vidtager på ett litet specialområde som detta beträffande spannmålen. Vad ett statsingripande på detta område kan åstadkomma det är endast att trassla till förhållandena och att göra anpassningen långsammare och mera bekymmersam än förut. Vi kunna helt enkelt inte hindra världsmarknaden att göra sig gällande på industriens område, i fråga om de animala produkterna och på alla möjliga andra områden. Är det inte då så — ja, jag står och söker efter ord, för jag vill ju inte gärna begagna ett så opolerat ord, att herr talmannen skulle behöva använda sin klubba — uppvisar det inte i hög grad bristfälligheterna hos det system för styrelse, som vi för närvarande leva under, att man från regeringens sida uteslutande med tillhjälp av nya ordvändningar och nya kapprockar söker fördölja, vad det är som i själva verket sker. Det vore ju ärligare att säga rent ut till svenska folket vad det är man håller på att göra för något och att därvid använda termer, som svenska folket är vant att höra.

Jag måste för min personliga del — jag talar inte i detta fall å mitt partis vägnar — framhålla, att den omständigheten, att den nuvarande regeringen inte har kommit på samma linje som högern, väl uteslutande är en valtaktisk

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.
(Forts.)

fråga, ty i realiteten ser det ut absolut som om den vore framsprungen ur den längst gående högern. Jag talar inte om herr Trygger i detta fall, ty den linje han utvecklade föreföll ju skäligen moderat i jämförelse med vad man väntat sig här.

Ja, herr talman, jag skall hålla mitt löfte att icke så länge taga kammarens tid i anspråk, och därför slutar jag. fastän jag verkligen strukit för en hel rad av punkter i detta »utmärkta» avtal, vilka förefalla mig betänkliga.

Jag skall bara påpeka en enda punkt, medan jag kommer ihåg den, och det är den omständigheten, att kvarnarna skola tvingas att teckna ett högst betydande insatsbelopp och svara för detta, men betala in endast en del. Nu är det bekant, att det finns stora kvarnföretag här i landet, som äro så ytterligt svaga i ekonomiskt avseende, att de mycket väl kunna stupa vid en svängning i marknaden. Skola då de andra kvarnarna betala den risk, som ligger här, eller är det meningen, att de skola använda den privattull, som Kungl. Maj:t vill, att de skola få rätt att upptaga, till att rädda dessa svaga kvarnar, så att de inte behöva lida på grund av sin tidigare vanskötsel?

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Atminstone jag för min del vill inte alls, att herr Örne skall hålla tillbaka någon del av den kritik, som han finner berättigad. För mig får han gärna i detta fall använda hur starka uttryck som helst. Jag skall inte visa någon missbelåtenhet däröver.

När herr Örne antyder att man här försöker fördölja innebörden av de åtgärder man vidtager eller förordar, måste jag för min del svara, att jag vet intet fall, där man försökt fördölja någon strävan på detta område. Vi ha aldrig ett ögonblick bestritt, att de åtgärder, som vidtoges från regeringens sida, hade till syfte, såvitt angår priset, att skydda spannmålsproduktionen mot att tvingas deltaga i det allmänna prisfall, som åstadkommits, i vissa fall genom utländsk överproduktion, i andra fall med direkt konstlade medel. Det ha vi aldrig stuckit under stol med. Men vi ha i detta syfte använt en annan metod än vad man här populärt kallar för minimiprismetoden. Och då så är händelsen, då den metod vi använt har en annan karaktär och en annan innebörd än fallet är med minimipriser, bör väl denna metod kunna få den karaktär och den beteckning, som motsvarar verkligheten. Jag förstår inte, varför man oupphörligt skall envisas att åsätta den en rubrik och pådyvla den egenskaper, som inte svara mot innehållet i den vidtagna åtgärden.

Herr Örne yttrade vidare, att det naturligtvis blir ämbetsmän, som komma att sitta med i styrelsen för spannmålsföreningen, ämbetsmän, som man aldrig får se eller får någon kännning med. Jag hoppas däremot, att det bl. a. skall bli framstående och ansvarsställande medlemmar av riksdagspartierna, som komma att sitta med där, personer, som känna förhållandena uti i livet både i det ena och i det andra folkskiktet. (Herr Örne: Så mycket sämre!) Jaså, är det så mycket sämre? Nå, nå, det kan ju hända, att det ur herr Örnes synpunkt är så mycket sämre, att män, som känna förhållandena ute i landet, skola få deltaga i spannmålsföreningens ledning. För mig måste det ur olika synpunkter framstå som en styrka och som någonting obestridligt riktigt.

Herr Örne talade om att vi i vissa fall hålla på att närma oss förkrigspriserna. Ja, i jämförelse med det prisläge, vari vi befunno oss, när vi började tillämpa 1930 års stödaktion, har det tills nu icke inträffat någon fördyring. Tvärtom syftar, både vad som hittills företagits och det som enligt förslagen i fortsättningen komme att ske, mot en viss anpassning till de allmänna priskonjunkturerna. Men herr Örne vill förorda, såvitt jag fattat honom rätt och såvitt jag skall kunna finna något innehåll i hans opposition, att vi omedelbart skola på jordbrukets alster tillämpa förkrigspriserna, sådana som de dessutom

ytterligare förvanskats genom dumpingåtgärder. Jag vill hemställa till herr Örne, på vilket *annat område i vårt samhällsliv* han är beredd att omedelbart återgå till förkrigspriserna? Tvekar man att göra det på andra punkter, förefaller det mig, som om man borde kunna känna en viss tvekan att göra det också beträffande denna näring.

Till sist kom herr Örne med påståendet att kvarnarna skulle utsättas för någon särskild risk genom bestämmelserna i fråga om inbetalning av inträdesinsatsen. Ja, dessa bestämmelser ha, såvitt jag vet, utformats av kvarnarna själva. Under medverkan till och med av ett kvarnföretag, som står herr Örne nära, har man utarbetat bestämmelserna rörande den saken. Nu förefaller det, som om herr Örne skulle representera ett mera fordrande kvarnintresse än det man finner i den uppfattning kvarnarna själva kommit till vid förslagets utarbetande.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades förevarande kungl. proposition till jordbruksutskottet.

Till utskottet skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 217, angående tillfällig reglering av införseln av viss spannmål.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 99—107.

Vid föredragning av statsutskottets memorial nr 108, i anledning av kammarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till svenska eldbegängelseföreningen, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran jordbruksutskottets utlåtanden nr 54—63 och första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Jag får hemställa, att kammaren ville besluta, att i avseende å det sammanträde, som kommer att hållas för mottagande av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 218 avsedda meddelande, icke skola tillämpas bestämmelserna i § 14 mom. 2 av kammarens ordningsstadga och att följaktligen de vid detta sammanträde förekommande yttranden icke skola inflyta i kammarens protokoll.

Då någon föredragningslista vid nu ifrågavarande sammanträde icke torde vara erforderlig och tryckningen av en sådan allenast skulle medföra onödig kostnad, får jag vidare hemställa, att kammaren måtte besluta, att i avseende å berörda sammanträde icke heller skall tillämpas den i § 18 mom. 4 av ordningsstadgan intagna bestämmelsen, att föredragningslista bör före varje sammanträde anslås och ett tryckt sammandrag därav utdelas.

Vad herr andre vice talmannen sålunda hemställt bifölles.

Efter föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag nr 443, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess fjärde tillfälliga

Kungl. proposition ang. åtgärder till spannmålsodlingens stödjande.

(Forts.)

utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående en förbättrad arbetsförmedling, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt första tillfälliga utskott.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.50 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
